

Beheer Oostzanerveld: knelpunten en mogelijke oplossingen

Initiatiefgroep gegarandeerd beheer

September 2025

Inhoud

Beleidssamenvatting	1
1. Inleiding	3
2. Waarom samenwerken aan de planvorming en uitvoering van het beheer?	5
3. Oostzanerveld: feiten, cijfers en beheerknelpunten	7
3.1 Natuurwaarden en natuurbegrenzingsen	7
3.2 Landbouw	13
3.3 Beheerknelpunten	14
4. Beheerdoelen en -maatregelen	16
4.1 Beheerdoelen	16
4.2 Specifieke gebiedsopgaven en hun gevolgen voor het beheer	18
4.3 Verdeling van de beheertypen	21
4.4 Invulling van het beheer	24
4.5 Beheerknelpunten en mogelijke oplossingen	29
4.5.1 Verruiging	29
4.5.2 Structurele stagnatie van water op het maaiveld	34
4.5.3 Baggervorming	35
4.5.4 Fauna-overlast	36
5. Kosten en financieringsmogelijkheden van het beheer	39
5.1 Kosten van het beheer	39
5.1.1 Structurele beheerkosten	39
5.1.2 Eenmalige kosten	42
5.2 Mogelijke financieringsbronnen voor het beheer	42
5.2.1 Beheerbudget	42
5.2.2 Eenmalige budgetten	46
6. Organisatie van het beheer	47
7. Stappenplan voor een verbeterd beheer	50
Bronnen	52
Bijlagen	
1. Resultaten broedvogeltelling 2023 (BMP, alle soorten) naar beheertype	54
2. Invulling van het beheer in meer detail	55
3. Gewenste bemestingsbuffers rond veenmosrietlanden	58
4. De beheerkosten in meer detail	60
5. Toetsing van de kostenberekening door het Louis Bolk Instituut	63

Beleidssamenvatting

Het Oostzanerveld is een eeuwenoud cultuurlandschap waaraan de ontginningsgeschiedenis nog goed is af te lezen, onder meer door een groot aandeel vaarland. Het beheer, dat deels op weidevogels en deels op botanische doelen is gericht, is zeer arbeidsintensief. Doordat de beheervergoeding hiervoor niet toereikend is, zijn delen van het veld verruigd. Omdat het gebied, waarvan grote delen zijn aangewezen als NNN- en N2000-gebied, voor belangrijke opgaven staat, heeft de provincie hier in 2023 een gebiedsproces gestart dat – onder meer – nieuwe perspectieven voor landbouw en natuur moet opleveren. Onderdeel van dit proces is het opstellen van een plan van aanpak voor het veld waarin alle opgaven, knelpunten en benodigde oplossingen samenkomen. Hiertoe is de Initiatiefgroep Gegarandeerd Beheer in het leven groepen, waarin agrariërs, Staatsbosbeheer en collectief Water, Land & Dijken deelnemen. Het voorliggende plan is het product van de Initiatiefgroep.

Het plan van aanpak neemt de opgaven voor het gebied als uitgangpunt, verkent de knelpunten die het realiseren van de opgaven in de weg staan en doet voorstellen voor oplossingen. Daarbij is het accent gelegd op de zones met een weidevogeldoelstelling. Daarnaast zijn er zones met een primair botanische doelstelling (zoals veenmosrietland en veenmoeras). Gedurende het gebiedsproces heeft de provincie een aanpassing voorgesteld op de zonering zoals die in het Masterplan Oostzanerveld is opgenomen, waarbij een groter accent op botanische doelen komt te liggen.

De Initiatiefgroep heeft allereerst gezamenlijk verkend wat een optimaal beheer is en of het beheer zoals vastgelegd in subsidieregelingen (SNL, ANLb) en pachtcontracten bijstelling behoeft. Hierover blijken geen grote verschillen van mening te bestaan. Om een optimaal beheer ook in praktijk te kunnen brengen, is het volgende nodig:

1. Wegwerken van de bestaande verruiging (pitrus, riet, boomopslag) en op te sterk verschraalde plaatsen ook verbetering van de fysische, chemische en biologische bodemgesteldheid, zodanig dat de omstandigheden voor weidevogels verbeteren en het grasgewas bruikbaar wordt in de bedrijfsvoering van de boeren. Hiervoor is een eenmalige investeringsimpuls nodig. Daarvoor bestaan al regelingen, die wellicht nog sterker op de situatie in het Oostzanerveld kunnen worden toegespitst.
2. Een eenmalige impuls heeft alleen zin als er voldoende geld is om het reguliere beheer duurzaam en toereikend te financieren. Dat is nu niet het geval. De oplossing is gelegen in het verhogen van de SNL- en ANLb-vergoedingen (incl. de vaartoeslag) en het structureel maken van de vergoedingen voor extensivering en een hoog waterpeil in het kader van de zogeheten samenwerkingsregeling voor veenweide- en N2000-gebieden.
3. Verbeteren van de afwatering van de percelen waarop nu structureel water blijft staan. Naast verbetering van de begreppeling is hiervoor medewerking van het hoogheemraadschap nodig (aanpassen polderpeil).
4. Versterken van de organisatie van het beheer door gezamenlijke planvorming (bijvoorbeeld voor de eenmalige kwaliteitsimpuls van onderdeel 1) en een betere afstemming van beheermaatregelen tussen de beherende partijen (beheercoördinatie), dit alles vastgelegd in een samenwerkingsovereenkomst.

De Initiatiefgroep benadrukt in het plan dat voor het welslagen van het beheer op korte termijn alle bovengenoemde acties moeten worden uitgevoerd, willen de weidevogeldoelen voor het veld realiseerbaar zijn. Met een deel van de acties kunnen de partijen zelf aan de slag, voor een ander deel is inzet van provincie en hoogheemraadschap nodig. Door het wegvallen van de NPLG-middelen heeft de provincie beleidsmatige prioriteiten moeten stellen. Daarbij heeft de provincie uitgesproken dat NNN-realiseerbaarheid een hoge prioriteit blijft houden, maar dat een groot deel van de middelen voor de voortzetting van het gebiedsproces medio 2025 vervalt. Daardoor is er vooralsnog geen zicht op extra geld voor andere zaken dan NNN-realiseerbaarheid en komt het gebiedsproces in een lagere versnelling.

terecht waarbij creatief naar aanvullende middelen moet worden gezocht. De partijen in de Initiatiefgroep roepen de provincie indringend op om alsnog de voorwaarden te scheppen om een voortvarende en volledige uitvoering van de voorstellen in dit plan mogelijk te maken.

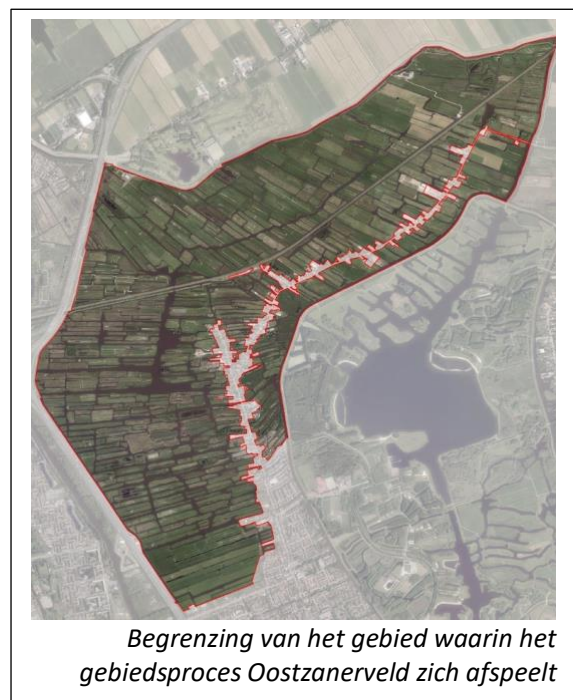
1. Inleiding

Het Oostzanerveld is een veenweidegebied tussen – grofweg – de bebouwing van Zaanstad en recreatiegebied het Twiske. Het is ongeveer 800 ha groot, waarvan ongeveer een kwart uit water bestaat. Het bestaat daarnaast uit grasland, moeras, veenmosrietland en bos. In het gebied zijn 16 agrarische bedrijven actief. Het gebied herbergt weidevogels, moerasvogels en planten van voedselarme omstandigheden, reden waarom een groot deel is begrensd als Nationaal Natuurnetwerk (NNN) en Natura 2000-gebied. Een aanzienlijk deel is in eigendom van Staatsbosbeheer. Het beheer van het gebied is echter arbeidsintensief en duur en de natuurwaarden lopen terug. Tegelijk liggen er diverse beleidsmatige opgaven: voltooiën NNN, realiseren Natura 2000-doelen en diverse water- en klimaatopgaven. Daarom voelen alle betrokken partijen de behoefte aan nieuwe perspectieven voor natuur en landbouw in de context van de genoemde opgaven.

Gebiedsproces en status van dit plan

De provincie is in het Oostzanerveld een gebiedsproces gestart waarin zij samen alle andere belanghebbenden (Gemeente Oostzaan, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, LTO Noord, Vereniging Behoud Boeren Waterland, Vereniging agrarisch natuur- en landschapsbeheer Water, Land & Dijken, Staatsbosbeheer, Vogelbeschermingswacht Zaanstreek en Stichting Vrienden van het Oostzanerveld) een toekomstvisie voor het gebied opstelt en de uitvoering daarvan uitstippelt. Het proces bevindt zich momenteel aan het eind van de eerste van drie fasen (verkenning, planvorming en realisatie). In deze fase wordt – in samenspraak met de bovengenoemde gebiedspartijen – een toekomstperspectief opgesteld. Dit bevat de uitwerking van de opgaven voor het veld, een visie voor 2040 en een plan van aanpak voor de volgende fase.

Parallel hieraan wordt een hydrologische systeemherstelstudie voor Laag Holland uitgevoerd. Deze vormt (samen met de toekomstvisie) de basis voor het op te stellen inrichtingsplan. Tot slot wordt een gedetailleerd inrichtings- en beheerplan opgesteld met een concrete uitwerking van dit alles op perceelsniveau.

Dit plan van aanpak voor het beheer van het veld bevat een analyse van het gewenste beheer, de knelpunten die zich daarbij voordoen en mogelijke oplossingen daarvoor. Voor dit plan is – op basis van de animo in het gebied – medio 2023 de Initiatiefgroep Gegarandeerd Beheer in het leven geroepen. Daarin werken Staatsbosbeheer, Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Water, Land & Dijken en een aantal boeren uit het gebied samen. De Initiatiefgroep heeft ideeën geleverd hoe het beheer kan worden verbeterd, zowel inhoudelijk als organisatorisch. Dit plan is daarvan het product. Het vormt een belangrijke bouwsteen voor het eerder genoemde beheerplan voor het Oostzanerveld.

Werkwijze

Er is al veel materiaal over het Oostzanerveld: er is bijvoorbeeld een Masterplan Oostzanerveld, een Omgevingsvisie Oostzaan, een Beheerplan Natura 2000, een gebiedsatlas Toekomstperspectief Oostzanerveld, een Gebiedsprogramma Laag Holland, een Beheercheck Laag Holland, een concept-

toekomstvisie Oostzanerveld en een Programma Natuurnetwerk 2022. Van al deze documenten is dankbaar gebruik gemaakt bij het opstellen van dit plan van aanpak. Belangrijke voeding voor het plan komt van de genoemde Initiatiefgroep Gegarandeerd Beheer. Daarnaast zijn of worden concepten van dit plan besproken met de provincie (als trekker van het gebiedsproces) en met de overkoepelende Werkgroep Oostzanerveld.

Leeswijzer

We beginnen in hoofdstuk 2 met de vraag welke voordelen samenwerking biedt voor elk van de deelnemende partijen. Hoofdstuk 3 bevat een schets van het projectgebied in feiten en cijfers: hoe staat de natuur er voor, hoe staat de landbouw er voor en wat zijn de voornaamste beheerknelpunten? In hoofdstuk 4 beschrijven we de doelen van het beheer en de beheermaatregelen. We staan in dit hoofdstuk ook stil bij de verschillende scenario's die denkbaar zijn voor de toekomst van het veld.

Hoofdstuk 5 gaat over de kosten van het beheer en over de financieringsmogelijkheden. In hoofdstuk 6 schetsen we de beoogde organisatie van het beheer. Hoofdstuk 7 ten slotte bevat een stappenplan op weg naar een verbeterd beheer van het Oostzanerveld.

Het Oostzanerveld is een ruim duizend jaar oud cultuurlandschap waarin de ontginning en vervening nog goed zichtbaar zijn, onder meer in de vorm van honderden eilanden die alleen per boot zijn te bereiken. Landschappelijk uniek, maar alleen tegen hoge kosten goed te beheren. Rechtsboven recreatiegebied Het Twiske. Foto (ook op omslag): Paul Deelman.

2. Waarom samenwerken aan de planvorming en uitvoering van het beheer?

In het veenweidegebied van Laag Holland is – naar landelijke maatstaven – veel agrarisch beheerde grond aangewezen als NNN en/of Natura 2000-gebied. Omdat een groot deel van die grond ook in de hoedanigheid van natuurgebied agrarisch wordt gebruikt, is er al decennia een nauwe relatie tussen veehouders en terreinbeheerders. Los van de ‘formele’ pachtrelatie zijn er in de loop der jaren ook (met wisselend succes) verschillende specifieke samenwerkingsprojecten geweest, zoals die in het Varkensland en het Wormer- en Jisperveld, vaak ook met medewerking van de agrarische natuurvereniging(en). Een Laag Holland-brede samenwerking was ruim twintig jaar terug het project *Samen werken aan het beheer van reservaten in Waterland* van de drie terreinbeheerende organisaties en de (toentertijd) twee agrarische natuurverenigingen.

In het Oostzanerveld zijn alle betrokken partijen (zie hoofdstuk 1) het erover eens dat duurzaam agrarisch beheer een belangrijk middel is en moet blijven om de provinciale doelen te realiseren, en dat de inzet van lokale agrariërs daarbij onontbeerlijk is. Momenteel beheren lokale agrariërs ongeveer 70% van het Oostzanerveld. Zij spelen een belangrijke rol in het natuurbeheer, in het bijzonder van de diverse soorten graslandpercelen. Daarom zet de werkgroep in op behoud van de mogelijkheid voor lokale, agrarische ondernemers om het natuurbeheer uit te voeren, daar waar dat vanuit natuurdoelen mogelijk/wenselijk is.

De belangen daarbij lopen op onderdelen uiteen, maar op veel punten gelijk op. Het belang van de agrariërs in het Oostzanerveld is perspectief voor de bestaande bedrijven en behoud van het cultuurhistorische landschap met weidevogels. Het belang van natuurbeheerders is het behalen van de NNN- en Natura 2000-doelen in het gebied. Agrarisch medegebruik van NNN-gronden is een belangrijke schakel hierin. Daarmee heeft ook Staatsbosbeheer als natuurbeheerder belang bij de duurzame aanwezigheid van agrarische bedrijven in het gebied. De aanwezigheid van de weidevogels is op zijn beurt een randvoorwaarde voor het halen van een deel van de NNN-doelen, maar ook een randvoorwaarde voor het voortzetten van ANLb-beheer en een deel van het SNL-beheer in de toekomst.

Op de percelen met weidevogeldoelen (NNN en ANLb) komen deze belangen daarmee het meest samen. Op deze percelen is enerzijds het creëren van optimale weidevogelnatuur het doel én is agrarisch gebruik nodig om dit doel te behalen. Concreet komt het belang voor Staatsbosbeheer en de agrariërs samen op de volgende punten:

- a. De weidevogelnatuur is gebaat bij een bodem met een goede nutriëntenbalans en een rijk bodemleven, en met een lage, kruidenrijke vegetatie. In de huidige situatie is een deel van de bodems uitgeput en verzuurd en is sprake van een te hoge bedekking van ongewenste ruigtesoorten zoals pitrus. Dit is niet in het belang van de weidevogels, maar ook niet in het belang van het agrarisch gebruik, omdat deze bodem geen gewas levert dat bruikbaar is in de agrarische bedrijfsvoering. Door in gezamenlijkheid maatregelen te nemen die verzuring en verruiging tegengaan, ontstaat zowel een rijk bodemleven en een kruidenrijke grasmat ten gunste van weidevogels, alsmede een verhoging van de productiviteit van de graslanden ten gunste van het agrarisch medegebruik.
- b. De percelen van de agrariërs, Staatsbosbeheer en alle andere eigenaren vormen samen de weidevogelhabitat. Zowel voor een deel van het SNL- als voor het ANLb-beheer is de aanwezigheid van weidevogels een randvoorwaarde. Gezamenlijk invulling geven aan een optimaal beheer (creëren van een effectieve beheermozaïeken, samen optrekken bij het tegengaan van verruiging etc.) is daarmee in het belang van natuurbeheerders en agrariërs die pachten van natuurbeheerders en/of zelf ANLb uitvoeren. Zeker in een relatief klein gebied als het Oostzanerveld is samenwerking bij en afstemming van het weidevogelbeheer noodzakelijk, waardoor gedurende het broedseizoen bovendien flexibeler kan worden ingespeeld op het weer,

op de aanwezigheid van vogels etc. in het belang van zowel weidevogels als agrarisch (mede)gebruik.

- c. Een hoog grondwaterpeil en watervoerende greppels zijn van belang voor het voorkomen van veenafbraak en zijn van belang voor de weidevogels. In de huidige situatie is echter sprake van stagnerend water op het maaiveld als gevolg van de holle ligging van de percelen en het hoge slootwaterpeil, waardoor de greppels niet goed functioneren en het slootwater door opwaaiing de percelen in stroomt. Dit leidt tot verslumping en verzuring van de bodem en daarmee toename van verzuuring (zie punt a). Ook neemt hierdoor de waarde voor agrarisch (mede)gebruik verder af. Het is daarmee zowel in het belang van de weidevogeldoelen als het agrarisch (mede)gebruik dat een oplossing wordt gevonden die recht doet aan zowel het beperken van bodemdaling als het voorkomen van stagnatie van water op de percelen.
- d. Agrariërs en Staatsbosbeheer kunnen elkaar versterken bij een optimaal beheer van het veld. SBB heeft wel de kennis, maar niet de capaciteit om het graslandbeheer zelf uit te voeren. De agrariërs brengen specifieke gebiedskennis in en beschikken over de middelen (vee en speciaal materieel voor het beheer van vaarland en andere percelen met geringe draagkracht), waardoor zij het graslandbeheer het meest efficiënt kunnen uitvoeren.
- e. Ook is het een gezamenlijk belang om voldoende financiële middelen te vinden voor het goed kunnen invullen van alle vormen van natuur- en landschapsbeheer in het Oostzanerveld. Zoals hierboven al geschetst vormen alle percelen samen de weidevogelhabitat. Als een deel van het gebied door ontoereikende middelen niet of onvoldoende kan worden beheerd, heeft dit een negatief effect op het geheel. Dit maakt het halen van de weidevogeldoelen erg lastig.
- f. Zowel natuurbeheerders als boeren zijn gebaat bij duurzame beheerafspraken. De natuurbeheerder vooral uit een oogpunt van duurzaam natuurbeheer, de boeren vooral uit een oogpunt van duurzaamheid van de bedrijfsvoering en lange-termijnperspectief. Deze belangen lopen echter – zoals we hierboven hebben beschreven – grotendeels gelijk op.

Daarnaast zijn er uiteraard (zie ook § 3.1):

- delen van het veld waarvoor primair botanische doelen zijn geformuleerd. Hier is de noodzaak tot samenwerking wat minder groot. Wel wordt een klein deel van de veenmostrietlanden door boeren beheerd;
- delen van het veld die door particulieren (niet zijnde agrariërs) worden beheerd. Het gaat om enkele tientallen personen met kleine stukjes grond die voor een klein deel al van functie zijn veranderd (Regeling functiewijziging). De wens bestaat om nauwer samen te werken met deze beheerders, maar de ervaring leert dat de praktijk op dit punt weerbarstig is.

3. Oostzanerveld: feiten, cijfers en beheerknelpunten

3.1 Natuurwaarden en natuurbegrenzingsen

Het *projectgebied* Oostzanerveld (het gebied waarin het gebiedsproces zich afspeelt) beslaat niet het gehele veld en omvat bijvoorbeeld niet de gronden ten zuiden van de kern van het dorp Oostzaan.

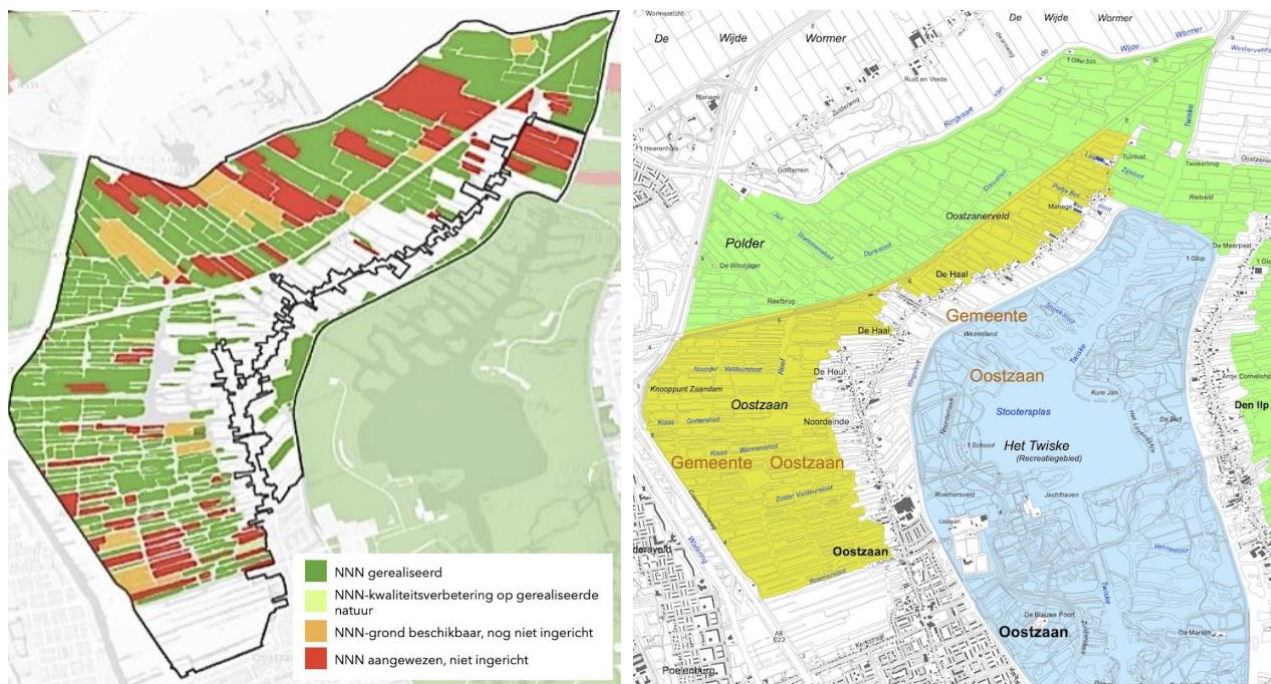
We hanteren in dit plan de grenzen van het projectgebied (zie ook de kaart in hoofdstuk 1).

Het projectgebied is 782 ha groot, waarvan 423 ha is begrensd als NNN, en wel als volgt (zie § 4.3 voor een verdere specificatie):

- Graslanden (vier beheertypen): 337 ha
- Water, veenmoeras en veenmosrietland (drie beheertypen): 80 ha
- Bos (twee typen: hoog- en laagveenbos, vochtig bos met productie): 1 ha.
- Nog om te vormen naar natuur: 5 ha.

Van de als NNN begrensde oppervlakte was per juli 2024 288 ha (68%) gerealiseerd, moest nog ruim 100 ha van functie wijzigen en moest 32 ha nog worden ingericht (in lijn brengen van feitelijk gebruik met het beheertype op de ambitiekaart uit het Natuurbeheerplan). Vanaf 2024 rekent de provincie de SBB-percelen met reguliere pacht (waarop dikwijls ANLb is gecontracteerd) niet langer als gerealiseerde NNN, maar als nog in te richten NNN. Als gerealiseerde NNN gelden sindsdien percelen die de functie natuur hebben in het gemeentelijk Omgevingsplan, waarop een kwalitatieve verplichting ligt (vastgelegd bij de notaris) met gebruiksbeperkingen en waar het feitelijk gebruik overeenstemt met het beheertype in het Natuurbeheerplan.

Er moet dus nog 32% worden gerealiseerd. De belangrijkste extra opgaven liggen bij vochtig weidevogelgrasland, nat schraalland en vochtig hooiland. Inmiddels is geconstateerd (en in het nieuwe Natura 2000-beheerplan opgenomen) dat het beheertype nat schraalland in het Oostzanerveld niet haalbaar is en dat zal worden gezien of dit kan worden vervangen door vochtig hooiland en/of kruiden- en faunairijk grasland (*Gebiedsatlas Toekomstperspectief Oostzanerveld*, 2023; zie ook hoofdstuk 4).

Links: NNN-begrenzing en -realisatie per medio 2024. Rechts: begrenzing Natura 2000-gebied. Lichtgroen = Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, geelgroen = alleen Habitatrichtlijn.

Grote delen van het veld zijn eveneens begrensd als Natura 2000-gebied. De oppervlakte is niet precies bekend, omdat het gebied deel uit maakt van het grotere N2000-gebied Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (IVOT) van 2.553 ha. Op onderstaande kaart is te zien dat het N2000-gebied een groter gebied beslaat dan het NNN, met name tussen de spoorlijn en het bebouwingslint van De Haal. Het gebied ten zuiden van de spoorlijn is begrensd onder de Habitatrichtlijn, het deel ten noorden onder de Habitat- én de Vogelrichtlijn.

Hoe staan de weidevogels er voor?

Voor het antwoord op deze vraag baseren we ons op vier bronnen:

- Een wat oudere inventarisatiereeks (1983-2009) van het Oostzanerveld door de Vogelwerkgroep Zaanstreek (Staats 2012). Hier is slechts een beperkte (maar volgens het artikel representatieve) oppervlakte geteld.
- Een analyse van inventarisaties tussen 1999 en 2013 in Noord-Holland Midden (Hoogenboom & Visbeen 2013).
- Een provinciebrede analyse van 33 jaar aan telgegevens (Van Groen e.a. 2021). In dit rapport wordt het Oostzanerveld niet apart onderscheiden, maar is het onderdeel van het IVOT-gebied (zie terug). Wel bevat het stippenkaarten van het Oostzanerveld. Bij de IVOT-gegevens moet worden bedacht dat delen van het gebied een andere hoofddoelstelling hebben dan weidevogels.
- De meest recente (2023) gebiedsdekkende BMP-telling van het Oostzanerveld (Water, Land & Dijken, nog ongepubliceerd), waarin het gehele landoppervlak (467 ha) is geteld.

De tellingen van 1983-2009 laten goed de verschuiving in soorten en aantallen zien die samenhangen met de veranderingen in het landschap:

- De diversiteit aan soorten is toegenomen van 24 naar 36 broedvogels. Toegenomen zijn vooral de ganzen (in 1983 nog niet aanwezig), de riet- en moerasvogels en de bos- en struweelvogels.
- Van de weidevogels zijn Kievit en Tureluur licht toegenomen. De scholekster blijft stabiel. Het aantal grutto's is echter meer dan gehalveerd en de graspieper is nog sterker afgenomen. De watersnip en de veldleeuwerik zijn geheel verdwenen.

Aantallen en dichtheden (per 100 ha) van weidevogelterritoria in het gebied Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske in de periode 2018-2020. Bron: Van Groen e.a. 2021.

Oppervlak	484	351	1210	1536	604	4185	Dichtheid					
Naam \Categorie	ANLbL	ANLbZ	Gb	NNNgT	NNNo	Tot	ANLbL	ANLbZ	Gb	NNNgT	NNNo	Tot
Krakeend	46	73	85	204	39	447	9,5	20,8	7,0	13,3	6,5	10,7
Wintertaling			1	3	1	5	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,1
Zomertaling	1	1		3		5	0,2	0,3	0,0	0,2	0,0	0,1
Slobeend	11	21	9	58	11	110	2,3	6,0	0,7	3,8	1,8	2,6
Kuifeend	11	13	30	57	30	141	2,3	3,7	2,5	3,7	5,0	3,4
Scholekster	59	43	69	115	14	300	12,2	12,3	5,7	7,5	2,3	7,2
Kievit	163	148	144	368	29	852	33,7	42,2	11,9	24,0	4,8	20,4
Watersnip		1		3		4	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	0,1
Grutto	43	86	77	239	13	458	8,9	24,5	6,4	15,6	2,2	10,9
Tureluur	49	64	29	134	10	286	10,1	18,2	2,4	8,7	1,7	6,8
Veldleeuwerik	10	7	23	47	1	88	2,1	2,0	1,9	3,1	0,2	2,1
Graspieper	12	20	16	103	17	168	2,5	5,7	1,3	6,7	2,8	4,0
Gele kwikstaart	5	2		4	1	12	1,0	0,6	0,0	0,3	0,2	0,3
Totaal	410	479	483	1338	166	2876	84,8	136,5	39,9	87,1	27,5	68,7

Legenda: ANLbL = ANLb licht beheer (alleen legselbeheer); ANLbZ = ANLb zwaar beheer; Gb = gangbaar boerenland (zonder natuurbeheer); NNNgT = NNN graslandtypen; NNNo = NNN overige beheertypen. Alleen gerealiseerde NNN geldt als NNN.

Dichtheden in het gehele IVOT-gebied

De provinciale analyse laat voor 13 soorten in het IVOT-gebied een gezamenlijke dichtheid zien van 69 territoria per 100 ha. Naar landelijke maatstaven is dat nog redelijk hoog. De kievit is (met 20 territoria per 100 ha) het meest talrijk, gevolgd door grutto en krakeend (met resp. 11 en 10 territoria per 100 ha). De soorten met de laagste dichtheden zijn zomer- en wintertaling, watersnip en gele kwikstaart.

De analyse bevat een uitsplitsing naar het type beheer: geen beheer, agrarisch natuurbeheer (ANLb 'licht' en 'zwaar') en NNN-graslanden en overige beheertypen. De hoogste dichtheden (136 territoria per 100 ha) worden bereikt in de categorie ANLb zwaar beheer, gevolgd door NNN graslandtypen (87) en ANLb legselbeheer (85). De dichtheden in gangbaar boerenland liggen ruim tweemaal zo laag. De dichtheid aan steltlopers is zonder uitzondering het hoogste in de categorie ANLb zwaar beheer. Kijken we naar de aantalsveranderingen tussen de eerste telperiode (1992-2000) en de laatste (2018-2019), dan is de dichtheid aan weidevogels (alle soorten) afgenomen met 40% (provinciaal gemiddelde: 53%).

Dichtheden in het Oostzanerveld in 2023

De BMP-telling van 2023 (zie onderstaande tabel) laat zien dat de dichtheden in het Oostzanerveld hoger zijn dan de dichtheden in het gehele IVOT-gebied: 149 broedparen per 100 ha. De tabel laat verder het volgende zien:

- De dichtheden binnen het NNN zijn hoger zijn dan daarbuiten.
- De dichtheden op land met ANLb zijn in 2023 iets hoger dan die op land met SNL. Kijken we specifiek naar de typen beheer, dan is de dichtheid op land met SNL-beheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01) ongeveer gelijk aan die op ANLb-land. Op ANLb-land is de dichtheid op percelen met alleen legselbeheer opmerkelijk genoeg (veel) hoger dan die op percelen met 'zwaar beheer'. Vooral grutto, kievit en scholekster komen hier in hoge dichtheden voor. Wel moeten we bedenken dat de oppervlakte legselbeheer (51 ha) te klein is om 'harde' uitspraken te doen. Op ANLb-land met 'zwaar beheer' is de veldleeuwerik relatief talrijk.

In **bijlage 1** is een kaart opgenomen met de telresultaten naar beheertype.

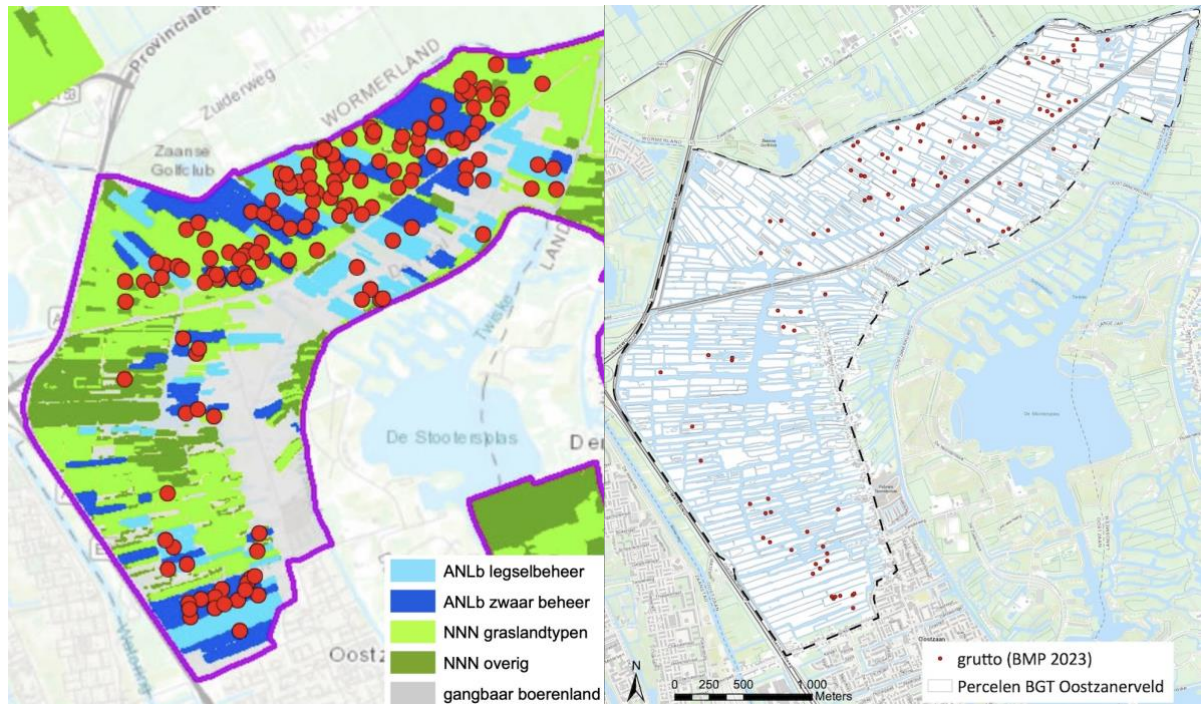
Weidevogeldichtheden (broedparen per 100 ha landoppervlak) op basis van de gebiedsdekkende BMP-telling 2023 bij verschillende gebiedsindelingen

	hele gebied (467 ha)	binnen NNN (366 ha)	buiten NNN (101 ha)	op SNL- land (243 ha)	waarvan op N13.01 (173 ha)	op ANLb-land		
						alle ANLb (154 ha)	zwaar beheer (103 ha)	legsel- beheer (51 ha)
Gele kwikstaart	0,86	1,09	--	1,23	1,73	0,65	0,97	--
Graspieper	10,71	12,83	2,97	13,16	10,38	9,73	11,63	5,89
Grutto	22,92	23,19	21,78	21,79	26,51	33,09	27,14	45,14
Kievit	43,91	44,21	44,60	41,93	43,81	57,10	49,43	72,61
Krakeend	26,13	27,29	21,78	28,37	28,24	19,46	17,45	23,55
Kuifeend	4,93	6,28	0	5,34	4,61	3,89	4,85	1,96
Scholekster	17,99	16,10	24,75	16,03	17,87	20,76	14,54	33,36
Slobeend	6,85	7,37	4,95	8,22	7,49	4,54	4,85	3,93
Tureluur	12,42	13,37	8,91	15,62	16,72	11,68	10,66	13,74
Veldleeuwerik	1,71	2,18	--	1,64	2,31	2,60	3,88	--
Watersnip	0,21	0,27	--	0,41	0,58	--	--	--
TOTAAL	148,64	154,18	127,72	153,76	160,24	163,50	145,39	200,18

Kijken we naar de verspreiding van soorten over het gebied (zie ook de kaarten op de volgende bladzijde), dan komen kievit, grutto en tureluur sterk geconcentreerd voor, waarbij met name het

noordelijk deel van het Oostzanerveld eruit springt. In het zuidelijk deel van het Oostzanerveld is de grutto sterk afgenomen. De telresultaten van 2023 laten een verdere 'leegloop' van het zuidelijk deel van het veld zien, althans voor de grutto. Kievit, scholekster, krakeend en kuifeend zijn hier nog wel in redelijke aantallen aanwezig.

De analyse van Hoogenboom & Visbeen (2013) laat tussen 1999 en 2013 een sterke toename (+60%) van de grutto zien ten noorden van de spoorlijn en een sterke afname in de andere delen van het veld. Dat strookt ook wel met het sterkere beleidsaccent op graslandkruiden en soorten van moeras en veenmosrietland in het middendeel van het veld.

Links: verspreiding van de grutto in 2018 (bron: Van Groen e.a. 2021). Rechts: resultaat voor de grutto van de BMP-telling in 2023 (bron: Water, Land & Dijken).

Hoe gaat het met de overige natuurwaarden?

Naast weidevogels zijn (soorten van) open water en verlandingsvegetaties een belangrijke kernkwaliteit van het gebied:

- voor water-, riet en moerasvogels;
- voor zoogdieren als de Noordse woelmuis en (foeragerend) de meervleermuis;
- voor vissen als bittervoorn, kleine modderkruiper en rivierdonderpad;
- voor vele (deels zeldzame) plantensoorten.

De habitats en soorten waarom het gaat, zijn het meest specifiek gedefinieerd in het Natura 2000-beheerplan 2023-2029 (2023). Voor de stand van zaken baseren we ons op de (kwalitatieve) gegevens uit de Natuurdoelanalyse IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (2023). De resultaten van de analyse zijn samengevat in de tabel op de volgende bladzijde.

Voor de natuurdoelanalyse heeft de provincie – bij gebrek aan systematisch verzamelde gegevens – een inschatting gemaakt op basis van lokale gegevens en provinciale trends. Vandaar dat de tabel regelmatig 'onzeker' vermeldt. Ter toelichting (let wel: de doelen gelden voor het gehele IVOT-gebied):

- Voor drie van de vijf habitattypen zijn de abiotische omstandigheden niet toereikend (waterkwaliteit en waterhuishouding). In veenmosrietland speelt ook verruiging (boomopslag) een rol.

- Voor de Noordse woelmuis lijken de instandhoudingsdoelen te zijn gehaald. Voor de meervleermuis is dat onzeker: er zijn aanwijzingen dat het aantal kraamkolonies in Laag Holland is afgenomen.
- Voor de drie vissoorten bittervoorn, kleine modderkruiper en rivierdonderpad ontbreken lokale gegevens, maar is de trend op basis van de provinciale gegevens afnemend. Het is niet bekend of de kwaliteit van het leefgebied in het Oostzanerveld is afgenomen.
- Voor de broedvogels roerdomp (17 territoria), bruine kiekendief (15 broedparen) en kempfaan (20 hennen) wordt het instandhoudingsdoel niet gehaald. Voor de roerdomp zou meer overjarig rietland moeten worden gecreëerd in combinatie met minder verstoring door recreatie. Dat laatste geldt ook voor bruine kiekendief. Van de andere broedvogels zijn geen tellingen bekend.
- Voor de niet-broedvogels wordt het instandhoudingsdoel gehaald voor de grauwe gans en de krakeend (90 resp. 200 exemplaren). Van de grutto zijn er onvoldoende gegevens, maar is de provinciale trend stabiel. De aantallen smient, slobbeend en meerkoet liggen gemiddeld wel onder het instandhoudingsdoel. Voor de slobbeend is er echter wel sprake van een positieve trend, zodat het instandhoudingsdoel in de komende jaren waarschijnlijk wordt gehaald.

Doelrealisatie N2000-habitats en soorten. Bron: Natuurdoelanalyse IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske (2023).

	Doelen gehaald?
Habitattypen	
- Kranswierwateren	Oppervlakte: onbekend. Abiotische condities: nee.
- Vochtige heiden	Oppervlakte: onbekend. Abiotische condities: nee.
- Ruigten en zomen	Oppervlakte: onbekend. Abiotische condities: ja, typische soorten: nee.
- Veenmosrietlanden	Oppervlakte: onbekend. Abiotische condities en typische soorten: nee.
- Hoogveenbossen	Oppervlakte: onbekend. Kwaliteit: grotendeels onbekend.
Habitatrichtlijnsoorten	
- Bittervoorn	Onzeker
- Kleine modderkruiper	Onzeker
- Rivierdonderpad	Nee
- Meervleermuis	Onzeker
- Noordse woelmuis	Ja
Vogelrichtlijnsoorten, broedvogels	
- Roerdomp	Nee
- Bruine kiekendief	Nee
- Kempfaan	Nee
- Watersnip	Onzeker
- Vissdief	Onzeker
- Snor	Onzeker
- Rietzanger	Onzeker
Vogelrichtlijnsoorten, niet-broedvogels	
- Grauwe gans	Ja
- Smient	Nee
- Krakeend	Ja
- Slobbeend	Nee
- Meerkoet	Nee
- Grutto	Onzeker, maar waarschijnlijk wel

Natuurbeheer

In een groot deel van het Oostzanerveld (op 420 ha) vindt betaald natuurbeheer plaats, hetzij via het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL; Staatsbosbeheer en particuliere natuurbeheerders: 265

ha), hetzij via het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb: 155 ha). Daarnaast is er een oppervlakte met ‘regulier’ agrarisch beheer en een oppervlakte aan particuliere ‘eilandjes’ (deels bosjes) waar geen (betaald) natuurbeheer plaatsvindt.

In het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) is voor 265 ha van de gerealiseerde 301 ha NNN subsidie aangevraagd. Het gaat om gronden van SBB (ca 245 ha) en Landschap Noord-Holland (ca 6 ha), en gronden met particulier natuurbeheer (ca 15 ha) – zie onderstaande tabel.

Hieruit wordt duidelijk dat driekwart van de totale oppervlakte bestaat uit graslandtypen, met een sterk accent op vochtig weidevogelgrasland.

SNL-beheertype	Oppervlakte (ha) in 2023	Aandeel in totale beheer (%)
Zoete plas (N04.02)	2,5	1
Moeras (N05.01)	21,0	8
Veenmoeras (N05.03)	13,5	5
Veenmosrietland en moerasheide (N06.01)	26,1	10
Nat schraalland (N10.01)*	0,2	0,1
Vochtig hooiland (N10.02)	29,5	11
Kruiden- en faunarijk grasland (N12.02)	3,5	1
Vochtig weidevogelgrasland (N13.01)	167,9	63
Hoog- en laagveenbos (N14.02)	0,7	0,4
Totaal	264,9	100

* Dit beheertype is voor het Oostzanerveld inmiddels geen doelttype meer

Bron: Provincie Noord-Holland

De oppervlakte met ANLb bedraagt 155 ha (stand van zaken 2024). Zie de onderstaande tabel voor de verdeling over de verschillende beheerpakketten. Naar landelijke maatstaven is het aandeel ‘zwaar beheer’ (excl. nestbescherming en slootbeheer) met 63% zeer hoog. Binnen het aandeel ‘zwaar beheer’ zijn forse oppervlakten aan kruidenrijk grasland en extensieve beweiding.

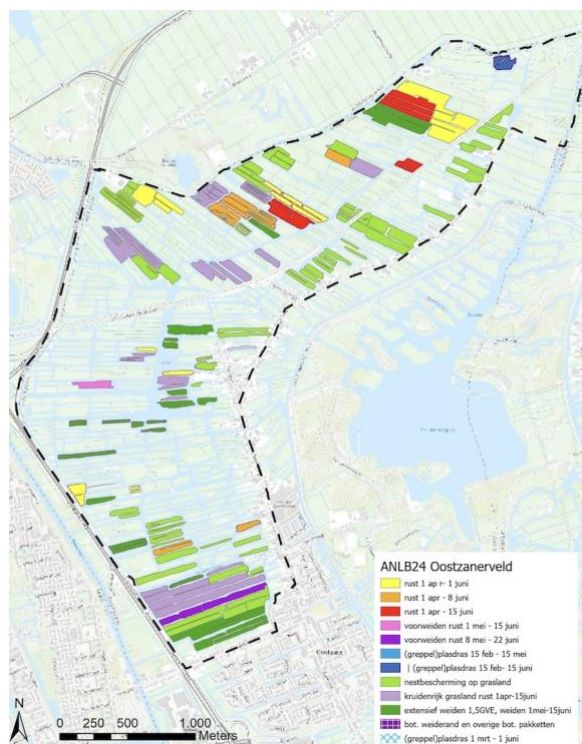
ANLb-pakket	Oppervlakte (ha) in 2023	Aandeel in totale beheer (%)
<u>Rustperiode</u>		
- 1 april – 1 juni	17,4	11
- 1 april – 8 juni	8,3	5
- 1 april – 15 juni	9,0	6
- 1 mei – 15 juni (met voorbeweiding)	1,3	1
- 8 mei – 22 juni (met voorbeweiding)	3,8	2
<u>Plas-dras</u>		
- Inundatie 15 februari – 15 juni	1,2	0,8
- Greppelinundatie 15 feb. – 15 mei	0,6	0,4
- Idem 15 feb. – 15 juni	0,04	0
- Idem 1 maart – 1 juni	0,04	0
Nestbescherming (legselbeheer) op grasland	51,0	33
Kruidenrijk grasland rustperiode 1 april – 15 juni	26,1	17
Extensief weiden	23,7	15
Botanisch waardevolle weiderand	2,5	2
Baggeren met de baggerpomp	1,4	1
Ecologisch slootschonen	5,1	3
Ruige mest op rijland*	85,0	--
Totaal	154,9	100

* Deze maatregel cumuleert met andere beheerpakketten en is niet meegeteld in de totale oppervlakte

Bron: Water, Land & Dijken

Er ligt 15 ha ANLb op SBB-gronden met zogeheten 'oude pacht'. Daarnaast ligt er 82,5 ha op gronden binnen de NNN-begrenzing die (nog) niet van functie zijn veranderd (het voormalige 'overgangsbeheer'). De provincie is voornemens om het ANLb binnen het NNN per 2029 te beëindigen. Daarmee vervalt er in totaal 97,5 ha ANLb, waarvan 72 ha zwaar beheer. Het is nog niet duidelijk welk beheer hiervoor in de plaats komt – dat is afhankelijk van de keuzen van de grondgebruiker en de provincie.

De organisatie van het beheer is grofweg als volgt (we komen hier in hoofdstuk 5 op terug). De boeren beheren een groot deel van de particuliere eigendommen (hoofdfunctie landbouw), een groot deel van de natuurgronden met een weidevogelstelling en enkele veenmosrietlanden. SBB beheert samen met 30 vrijwilligers van de Vogelbeschermingswacht Zaanstad de natuurgronden met een water- en moerasdoelstelling.

Ligging van de percelen met ANLb in 2024

3.2 Landbouw

De landbouw speelt een belangrijke rol in het beheer van het Oostzanerveld (zie hoofdstuk 2). Daarom is het goed om hier ook de structuur van de landbouw in kaart te brengen. De landbouw in het Oostzanerveld is naar landelijke maatstaven extensief en er zijn nog slechts twee melkveebedrijven (in 2000 waren dat er nog tien). De tabel op de volgende bladzijde bevat de CBS-cijfers van de gemeente Oostzaan over de landbouw in 2000 en 2024.

Landbouwcijfers gemeente Oostzaan in 2000 en 2024 (op basis van gecombineerde opgave RVO)*

	2000	2024
Oppervlakte cultuurgrond	519 ha	472 ha
- waarvan grasland en voedergewassen	518 ha	472 ha
- waarvan blijvend grasland	515 ha	346 ha
Aantal agrarische bedrijven	23	20
- waarvan met rundvee	16	10
- waarvan met melkvee	10	0
- waarvan met schapen	17	10
Aantallen landbouwhuisdieren		
- aantal stuks rundvee	455	305
- aantal melk- en kalfkoeien	178	52
- aantal stuks jongvee	202	65
- vlees-, weide- en zoogkoeien	30	66
- schapen	2.209	1.471
- geiten	61	46
- paarden en pony's	44	81

* Omdat de grenzen van de gemeente Oostzaan niet helemaal overeenkomen met die van het projectgebied, verschillen de hier genoemde oppervlakten soms van de cijfers die elders in het rapport worden genoemd.

De cijfers laten het volgende zien (NB: zeer kleine bedrijven worden in de CBS-cijfers niet meegenomen):

- Het aantal melkveebedrijven en de melkveestapel zijn drastisch afgenomen.
- Het aantal vleeskoeien is toegenomen. De Initiatiefgroep schat het aantal nog aanmerkelijk hoger in (circa 200 i.p.v. 64), wellicht door vleesvee op niet-telplichtige bedrijven.
- Het aantal schapen is met een derde afgenomen, onder meer door besmetting met blauwtong.
- De gemiddelde veebezetting ligt momenteel rond de 1,0 gve/ha (rundvee en schapen) (zie ook Kuiper, 2023). Dat was in 2000 nog 1,3 gve/ha. Ter vergelijking: landelijk bedraagt de veebezetting van bedrijven op veengrond gemiddeld 2,0 gve/ha. Het landelijk gemiddelde op veengrond schommelt iets, maar is over laatste 20 jaar min of meer stabiel (bron: Agrimatie).
- De oppervlakte blijvend grasland is substantieel afgenomen. De oorzaak hiervan is niet helemaal duidelijk (zie hierna).

In overleg met de Initiatiefgroep hebben we het beeld nog wat aangevuld en genuanceerd:

- Naast het aantal vleeskoeien zijn ook de aantallen geiten en paarden hoger dan in de tabel vermeld. Het aantal paarden is echter niet relevant voor het grondgebruik; ze veroorzaken alleen (extra) aanvoer van voer en afvoer van mest.
- De daling van de oppervlakte blijvend grasland kan niet helemaal worden verklaard. Er spelen echter twee dingen. Ten eerste kan een deel van de grond niet bij RVO worden opgegeven omdat het om niet-agrarische grond gaat (bijv. veenmosrietland). Ten tweede keurt RVO een deel van de percelen af omdat ze te veel zijn verruigd (te hoge bedekking met pitrus en/of riet) of omdat ze een groot deel van het jaar te nat zijn. Kortom, door verruiging en vernatting, meer grond in TBO-beheer en meer gerealiseerde NNN neemt de oppervlakte geregistreerde landbouwgrond af.
- Vanuit de veehouders, SBB, loonwerkers en vrijwilligers is er een arbeidsinzet van zo'n 20 fte beschikbaar voor het beheer van het veld. Dat zou in beginsel voldoende moeten zijn voor het beheer van het veld. Niet elke veehouder steekt echter volledige werkweken in het beheer (zie hierna). Netto is er dus minder arbeid beschikbaar. Of de resterende arbeid daadwerkelijk aan het veld ten goede zal komen, hangt af van de rentabiliteit van het beheer. Die laat – zoals we in hoofdstuk 4 zullen zien – te wensen over.
- Op één na hebben alle agrariërs één of meer neventakken op het bedrijf én neveninkomsten van buiten het bedrijf. Ook dit zegt iets over de economische rentabiliteit van de veehouderij, c.q. van het beheer van het veld.
- Van de zestien agrariërs zijn er drie ouder dan 55 jaar; twee van hen hebben een opvolger. De anderen zijn jonger dan 55 jaar. De opvolgingssituatie en beschikbare arbeid zijn dus niet beperkend voor het beheer van het veld.

3.3 Beheerknelpunten

We schetsen hier kort de belangrijkste beheerknelpunten. In hoofdstuk 3 komen we hierop uitgebreid terug.

- a. Verruiging met pitrus, riet, braam, boomopslag en in nattere delen ook met exoten als appelbes en veenbes. Achterliggende knelpunten:
 - Het beheer, vooral van vaarland, is te arbeidsintensief in verhouding tot de beschikbare arbeid (SBB, veehouders, vrijwilligers). Daardoor wordt er te weinig gemaaid en/of beweid, en te weinig bemest. Ook de stikstofdepositie noodzaakt tot een intensiever maaibeheer dan er nu plaatsvindt.
 - Een deel van het (riet)maaisel kan niet worden afgevoerd en blijft in hopen op het land staan, waardoor verruiging optreedt.

- Door jarenlang (te) extensief beheer is de bodem volledig uitgeput, vooral die van het natuurland. Dat is vooral een probleem voor de percelen met een weidevogeldoelstelling. Ten eerste omdat een 'levende bodem' belangrijk is voor weidevogels (bijvoorbeeld met het oog op regenwormen en emelten), ten tweede omdat de agrarische productie op deze percelen inmiddels nihil is en er steeds meer ruwvoer van buiten het gebied moet worden aangekocht (extra kostenpost, lagere rentabiliteit).
 - Te lage beheervergoedingen. Ook de vaarvergoeding dekt niet de kosten van alle vaarbewegingen.
 - Er is wel incidenteel geld beschikbaar voor opknapwerk, maar dat wordt al snel beoordeeld als 'achterstallig onderhoud' (dus voor eigen rekening).
 - Te weinig kennis van en ervaring met beheer bij de circa 30 kleine particuliere grondeigenaren.
- b. Structurele stagnatie van water op het maaiveld doordat bij harde wind het water de percelen oploopt en doordat de greppels niet goed afwateren door hoge waterstanden.
 - c. Baggervorming in sloten gaat ten koste van de waterkwaliteit en de bevaarbaarheid.
 - d. Fauna-overlast: te veel ganzen en smienten (verstoren weidevogelhabitat en veenmosrietland), te veel Amerikaanse rivierkreeft.

In het volgende hoofdstuk schetsen we voor elk knelpunt de mogelijke oplossingen.

4. Beheerdoelen en -maatregelen

4.1 Beheerdoelen

Voorkeursscenario: behoud en versterking van bestaande waarden

Centraal in het gebiedsproces staat de wens van alle betrokken partijen om de huidige kwaliteiten van het gebied te behouden en te versterken. In kort bestek: soortenrijke graslanden met weidevogels en graslandkruiden, visrijk open water, waardevolle verlandingsvegetaties met riet- en moerasvogels en moerasbos – zie ook het kader met de visie op het Oostzanerveld in 2040. We noemen dit het voorkeursscenario ofwel **scenario 1**.

Toekomstvisie Oostzanerveld 2040 (uit: *Concept-toekomstvisie Oostzanerveld, 2023*)

Het doel van alle maatregelen die de gebiedspartners nu met elkaar voorstellen, is herstel en revitaliseren van de unieke natuur en het landschap van het Oostzanerveld. In 2040 is het resultaat te zien: de unieke langgerekte verkavelingsstructuur van het veenweidelandschap is nog altijd aanwezig en komt volledig tot zijn recht omdat de houtopslag is verdwenen. Het landschap is opener geworden met bloemrijke graslanden, rietkragen, eilanden en veel, helder en voldoende diep water. In het centrale deel heersen moerassige omstandigheden waarin verschillende verlandingsstadia te zien zijn. In de soortenrijke graslanden bevinden zich volop weidevogels zoals grutto, kievit en watersnip. Verscholen in het riet zit de roerdomp. De natte graslanden en rietlanden zijn het thuis voor de Noordse woelmuis. De meervleermuis foerageert in de schemering en nacht langs de rietkragen. De grondwaterstand is overal hoog waardoor maaiveldsdaling en veenoxidatie slechts traag plaatsvinden. De graslanden worden extensief begraasd door schapen en jongvee. Om het gebied in deze conditie te krijgen en houden is veel beheer nodig. De gebiedspartners voeren dat in overleg uit.

Het voorkeursscenario levert niet alleen interessante natuurwaarden (deels van Europees belang) op, maar houdt ook een gewaardeerd, duizend jaar oud cultuurlandschap in stand, een waterrijk eilandenrijk waaraan de geschiedenis van de ontginning en vervening is af te lezen. Een intern niet of nauwelijks ontsloten veld, omgeven door de karakteristieke lintbebouwing van waaruit de ontginning plaatsvond. De landschappelijke en cultuurhistorische betekenis komt ook tot uitdrukking in het grote aantal gebiedstitels dat in de loop der jaren aan het veld is toegekend (inmiddels deels alweer achterhaald). Naast NNN en N2000-gebied zijn dat bijvoorbeeld: Nationaal Landschap (voorheen Waardevol Cultuurlandschap en Nationaal Landschapspark), Belvédèregebied, Rijksbufferzone (Amsterdam-Purmerend) en bodembeschermingsgebied/milieubeschermingsgebied. Het eeuwenoude landschap is de 'drager' van de vroegere en huidige natuurwaarden en wordt daarnaast ook zelfstandig maatschappelijk hoog gewaardeerd (zie bijv. Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland, 2006).

Zoals we in dit hoofdstuk zullen zien, zijn er momenteel serieuze beheerproblemen die lang niet allemaal (gemakkelijk) oplosbaar zijn. De Initiatiefgroep benadrukt daarom dat alle zeilen zullen moeten worden bijgezet om het voorkeursscenario werkelijkheid te laten worden. Het is niet de eerste keer dat de discussie voorligt over de toekomst van de veenweidegebieden: al minimaal vanaf de tijd van de provinciale nota *Veenweidegebieden: opgeven of hoop geven?* uit 1990 ligt het dilemma prominent op tafel. Nu, meer dan dertig jaar later, is er nog steeds geen bevredigende oplossing of een effectief verdienmodel voor landbouw en natuur in het veenweidegebied, en al zeker niet voor een gebied als het Oostzanerveld met veel natuurgebied, een groot aandeel vaarland en een ontoereikende beloning voor het gebiedsbeheer. De animo voor een goed beheer is aanwezig en alle beherende partijen zijn bereid om er nog één keer de schouders onder te zetten, maar dan moet er wel zicht zijn op honorering van de voorstellen die in dit plan worden gedaan – zie hiervoor hoofdstuk 7.

Alternatieve scenario's

Is er geen zicht op realisatie van de voorstellen in dit plan, dan kan beter bewust, met open vizier, voor een ander scenario worden gekozen. Dat kunnen er twee zijn:

- In **scenario 2** worden de huidige doelsoorten losgelaten, wordt het accent verschoven naar het behoud van het cultuurhistorisch landschap, worden de nu aanwezige soorten (zoals ganzen, riet, braam en pitrus) voor lief genomen en is er wellicht ruimte voor enkele 'natte teelten' zoals lisdodde. De verruiging wordt wel in toom gehouden om de kwaliteit van het open landschap te waarborgen. Omdat de agrarische opbrengst laag is en de markt voor natte teelten nog zeer bescheiden, zal de overheid een bijpassend verdienmodel moeten bieden voor grote delen van het veld. De beheerders die daarin aardigheid hebben, kunnen een rol (blijven) spelen in het gebiedsbeheer.
- In **scenario 3** wordt een kostenarm beheer gevoerd waarbij het accent verschuift naar rietmoeras en moerasbos. Consequentie van deze keuze is dat de landbouw verdwijnt. We gaan dan min of meer terug naar de situatie van vóór de ontginning. Gezien de kosten van het beheer van rietmoeras (voor veenmoeras en veenmosrietland staat de standaardkostprijs op resp. € 800,- en 1.650,- per ha), zal het accent liggen op moerasbos. Eventueel kunnen periodiek petgaten worden gegraven om de successie weer van voren af aan te laten plaatsvinden. Het cultuurlandschap wordt dan grotendeels opgegeven. Internationaal is moerasbos echter minder zeldzaam dan het huidige cultuurlandschap, omdat het in natte gebieden eigenlijk overal het eindstadium van de natuurlijke successie is als het beheer wordt beëindigd. Het is bovendien soortenarmer dan hooilanden en verlandingsvegetaties. Daarom is bijvoorbeeld in NW-Overijssel (Wieden-Weerribben) weer moerasbos omgevormd naar jonge verlanding.

De alternatieve scenario's hebben ook consequenties voor de doelen zoals de provincie die heeft geformuleerd in zijn Natuurbeheerplan en voor de Europese verplichtingen in het kader van Natura 2000. Weidevogels (althans: als broedvogel) behoren niet tot de Natura 2000-doelen, maar zoals we in § 3.1 zagen, behoort een aantal soorten riet- en moerasvogels, vissen en zoogdieren dat wel. Weidevogels zijn wel een prominente doelstelling van de provincie, waarop recent juist extra inzet wordt en zal worden gepleegd (in het kader van het Aanvalsplan Grutto en de Europese inbreukprocedure tegen Nederland voor een betere bescherming van boerenlandvogels). Op de SNL-ambitiekaart heeft bijna 60% van de oppervlakte natuurgebied het beheertype vochtig weidevogelgrasland meegekregen en alle landbouwgebied is begrensd als leefgebied voor weidevogels (open grasland).

We schatten de gevolgen van de alternatieve scenario's als volgt in:

- Zowel de provinciale natuurdoelen als de N2000-doelen kunnen in scenario 2 niet of nauwelijks worden gerealiseerd. Scenario 2 is dus onder de huidige verplichtingen feitelijk niet haalbaar. Hiervoor zouden grote delen van het gebied moeten worden ontgrensd als N2000-gebied en zou de begrenzing moeten worden beperkt tot de moerassige delen.
- Scenario 3 kan alleen een bijdrage leveren aan de N2000-doelen als er een voldoende oppervlakte rietmoeras aanwezig is. Ook dit zal echter hoge beheer- en/of inrichtingskosten met zich meebrengen, hetzij voor de duurzame instandhouding van rietmoeras, hetzij voor het regelmatig onderbreken van de ontwikkeling naar moerasbos door het graven van open water, zodat er op elk moment in de tijd een afdoende oppervlakte van de beoogde habitats en soorten aanwezig is.

In de Initiatiefgroep wordt verschillend gedacht over de haalbaarheid en effecten van scenario 3. SBB schat deze positiever in dan de veehouders en denkt dat de N2000-doelen voor een deel gemakkelijker te realiseren zijn als de weidevogeldoelen worden losgelaten. De veehouders vinden dat er eigenlijk geen serieuze alternatieven zijn voor scenario 1, ook gezien het belang dat de provincie hecht aan weidevogelbeheer en de hoge kosten van het beheer van rietmoeras en vooral veenmosrietland, waardoor de provinciale SNL-uitgaven zullen toenemen.

4.2 Specifieke gebiedsopgaven en hun gevolgen voor het beheer

Voordat we overgaan tot het beschrijven van het beheer als zodanig, staan we stil bij enkele specifieke gebiedsopgaven die deels wettelijk zijn verankerd (zie ook *Startdocument toekomstperspectief Oostzanerveld 2023*). Deze raken deels aan de inrichting van het gebied (onderwerp van het separate inrichtingsplan) en deels aan het beheer.

1. **Voltooien van het NNN.** Zoals naar voren kwam in § 3.1 is momenteel 68% van de 423 ha begrensde NNN gerealiseerd – zie ook de realisatiekaart in § 3.1. Er rest nog een taakstelling van ruim 130 ha, vooral waar het gaat om vochtig weidevogelgrasland, nat schraalland en vochtig hooiland. Omdat nat schraalland in het Oostzanerveld niet haalbaar is, is afgesproken dat de taakstelling zal worden toegevoegd aan die van vochtig hooiland en/of kruiden- en faunairijk grasland. In het Natuurbeheerplan voor 2025 heeft de provincie gekozen voor vochtig hooiland. NNN-realisatie is voor de provincie een wettelijke plicht en voor de komende jaren één van de provinciale prioriteiten. In deze fase van het gebiedsproces is de insteek om de NNN op minnelijke wijze met grondeigenaren te realiseren. Onder het huidige beleid kan de provincie echter in het uiterste geval besluiten om over te gaan tot onteigening. De provincie biedt de gebruikers van gronden waarop nog NNN-realisatie moet plaatsvinden verschillende mogelijkheden (mede afhankelijk van de kansen die zich voordoen tijdens het gebiedsproces en van de beschikbare financiële middelen):
 - a. De eigenaar zet de percelen om naar particulier natuurbeheer (zelfrealisatie via de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap). Hij kan vervolgens een subsidieaanvraag indienen voor het herinrichten van het perceel en voor een jaarlijkse beheervergoeding. Als landbouwgrond wordt omgezet naar natuurgrond kan een eigenaar in aanmerking komen voor een eenmalige subsidie om de waardedaling van de grond te compenseren.
 - b. De eigenaar geeft aan dat hij zijn percelen wil ruilen of dat hij wil verplaatsen naar buiten het gebied. De provincie kan hierin bemiddelen, afhankelijk van de beschikbare mogelijkheden.
 - c. De eigenaar besluit te willen verkopen aan de provincie. Soms gaat het daarbij om het stopzetten van de agrarische bedrijfsvoering.
 - d. Op gronden met 'oude pacht' en ANLb: afkoop van de pacht. De provincie heeft een subsidieregeling opengesteld waarmee grondeigenaren zoals TBO's subsidie kunnen aanvragen voor de kosten van afkoop met het oog op duurzaam natuurbeheer.

De Initiatiefgroep schat in dat er weinig animo zal zijn om de landbouwgrond binnen de NNN-begrenzing om te zetten naar natuur:

- lang niet alle grondeigenaren in kwestie hebben interesse in natuurbeheer en/of geschikt materieel om het beheer uit te voeren;
- de vrees bestaat dat er bij omzetting naar natuur, dus onder het SNL, minder flexibiliteit in beheer mogelijk is. Dit hoeft echter niet altijd zo te zijn;
- bij verkoop aan de provincie is het maar de vraag of de voormalige gebruiker de grond weer kan terugpachten; SBB en provincie zijn gehouden aan het Didam-arrest, dat bepaalt dat overheden gronden in concurrentie moeten verkopen of verpachten). Hierdoor bestaat het risico dat de verkoper de grond voorgoed kwijt is. Anderzijds: de provincie zet in gebiedsprocessen juist grond in om het NNN te realiseren en een duurzame bedrijfsvoering te bevorderen;
- door de lage grondprijs in het gebied (gemiddeld zo'n € 30.000,- per ha) is het kopen van vervangende grond niet aantrekkelijk: voor elke hectare kan elders maar een halve hectare worden teruggekocht. Bovendien is er in de omgeving maar weinig grond te koop. De vergoeding moet dan dus worden gebruikt om extra ruwvoer aan te kopen (terwijl er al veel ruwvoer van buiten komt).

Door de beperkte animo voor vrijwillige voltooiing van het NNN lijkt het Oostzanerveld af te stevenen op inzet van het instrument onteigening. Onteigening biedt echter geen oplossing voor de SBB-gronden met oude pacht waarop ANLb is gecontracteerd (het gaat om ca 15 ha). Hiervoor zal de oude pacht moeten worden afgekocht. Er is de afgelopen jaren al veel energie gestoken in oplossingen voor het wegvallen van het ANLb in het NNN (het meest recent door de provinciale Taskforce pachtproblematiek), maar er is nog geen breed gedragen oplossing voorhanden.

2. Realiseren Natura 2000-doelen. Zoals vermeld in § 3.1 gaat het om de habitattypen

veenmosrietland, rietland en ruigten, kranswierwateren, vochtige heiden en hoogveenbossen, en om een select aantal soorten vogels, zoogdieren en vissen. De meeste weidevogels (als broedvogel) zijn zoals gezegd geen N2000-doel, maar getuige het Natuurbeheerplan wel een provinciaal doel. Alleen zeldzame weidevogels als kemphaan en watersnip zijn wel een N2000-doel, met resp. 20 en 60 broedparen (in het gehele IVOT-gebied). Als reactie op de zogeheten inbreukprocedure van de Europese Commissie, waarin Nederland wordt gemaand zijn weidevogels beter te beschermen, heeft het ministerie recent voorgesteld om de grutto ook als broedvogel toe te voegen aan de N2000-doelen. Het gaat om 25 Vogelrichtlijngebieden, waaronder het gebied IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske (IVOT). Het is op het moment van schrijven nog niet duidelijk wat dit voor het Oostzanerveld concreet gaat betekenen. Voor alle habitattypen geldt dat de omvang en kwaliteit moet worden behouden; voor het habitatype veenmosrietland geldt een uitbreidingsdoelstelling. Die laatste is vooral relevant voor het inrichtingsplan; het N2000-beheerplan is hier volgend. Voor de genoemde habitats en soorten geldt (zie ook § 4.3 en 4.4):

- Wat betreft de beoogde aantallen kemphanen en watersnippen: aangezien de kemphaan al geruime tijd uit het gebied is verdwenen en de watersnip alleen nog sporadisch voorkomt, zullen de genoemde aantallen zeer lastig haalbaar zijn. De landelijke populatie van de kemphaan is nu slechts 10 tot 30 broedparen, verspreid door heel Nederland. Hiermee is populatieherstel zeer onwaarschijnlijk geworden. Daarom stellen we voor om de kemphaan wel als doelsoort te blijven benoemen, maar om de kwantitatieve doelstelling los te laten. Kemphaan en watersnip kunnen profiteren van versterking van het weidevogelbeheer in het gehele veld en van de zeer natte habitats in het middendeel van het gebied.
- Het aantal habitats voor roerdomp en bruine kiekendief zal worden uitgebreid. Deze opgave wordt deels bediend doordat de oppervlakte overjarig riet in het middendeel van het veld zal worden uitgebreid. Voor verdere uitbreiding wordt vooral gekeken naar andere delen van het IVOT-gebied, maar het overleg daarover is nog niet afgerond. De kiekendief is reeds als broedvogel in het veld aanwezig en hoeft met het oog op de weidevogels in dit deel van het IVOT-gebied niet verder te worden gestimuleerd.
- De Habitatrichtlijnsoorten Noordse woelmuis, bittervoorn, rivierdonderpad, kleine modderkruiper en meervleermuis zullen profiteren van de verbetering van de waterkwaliteit, met name door gericht baggeren en het tegengaan van oeverafkalving.

3. Verminderen stikstofdepositie. In het Oostzanerveld wordt de kritische depositiewaarde (KDW) voor het habitatype veenmosrietlanden overschreden. De provincie wil dat in 2035 74% van het stikstofgevoelig areaal in het IVOT-gebied zich onder de KDW bevindt (met tussenstappen in 2025 en 2030). Berekeningen geven aan dat slechts zo'n 6% van de stikstofdepositie uit het Oostzanerveld zelf komt, met name door bemesting (*Concept-toekomstvisie Oostzanerveld 2024*). Dit betekent dat beperking van de bemesting maar weinig stikstofreductie in het gebied oplevert en dat andere activiteiten binnen en met name buiten het gebied van veel groter belang zijn. Daarom is de provincie ook met andere sectoren dan de landbouw in overleg. Niettemin is afgesproken dat ook het Oostzanerveld een bijdrage levert, en wel langs twee sporen:

- Op het erf: via veevoer, stal en mestopslag. Daarop richt dit plan zich niet.
- Via de bemesting van het grasland rondom stikstofgevoelige habitats. In het Oostzanerveld zijn dat vooral de veenmosrietlanden. Rond veenmosrietlanden wil de provincie bemestingsvrije

zones realiseren. Het gaat dan om situaties waar (bemest) weidevogelgrasland grenst aan veenmosrietland en de sloot niet breed genoeg is om als effectieve buffer te fungeren. SBB verkent nu waar dat het geval is en of extra maatregelen zinvol zijn – zie **bijlage 3** voor de betrokken locaties. De Initiatiegroep vindt dit een goed idee, maar heeft daarbij een heel andere breedte in gedachten (bijv. 10 à 15 m) dan de provincie (500 m). Omdat de veenmosrietlanden verspreid door het gebied liggen, leiden brede bufferzones tot het mestvrij verklaren van een groot deel van het veld. Daarom wil de provincie bij de inrichting van het veld de stikstofgevoelige habitats zoveel mogelijk clusteren. Zo wordt de ‘externe werking’ verkleind en wordt het beheer efficiënter en dus goedkoper. Niettemin zullen zeer brede bufferzones een groot effect hebben op de mestplaatsingsruimte en leiden tot een hogere mestplaatsing op andere delen van het bedrijf en/of tot (dure) mestafvoer. Temeer omdat het vaak om vaste mest gaat, met een lagere ammoniakemissie dan drijfmest, ligt hier nog een belangrijk verschil tussen de wensen van de Initiatiegroep en de plannen van de provincie. Sinds kort is niet langer de depositie leidend, maar de jaarlijkse emissie per hectare; waarschijnlijk krijgt elk bedrijf een maximum emissie per ha toegewezen. Het beleid wordt momenteel ‘omgevormd’; de gevolgen daarvan zijn nog niet helemaal duidelijk.

4. **Voldoen aan de Kaderrichtlijn Water (KRW).** In het Oostzanerveld (dat onderdeel uitmaakt van het waterlichaam Waterrijk Waterland+) voldoet een aantal chemische waarden gemiddeld genomen niet aan de norm: totaal-stikstof, totaal-fosfaat en sulfaat. Oorzaken van deze hoge gehalten zijn met name (Natura 2000 beheerplan, 2023; Fennema 2021):

- De hoge nalevering van stikstof en fosfaat uit veenbodems (door mineralisatie van veen boven de grondwaterspiegel).
- Slibvorming door de afbraak van veen en opwerveling van slib door waterbewegingen (harde wind, vaartuigen).
- De brakke voorgeschiedenis van het gebied. Brakke watersystemen zijn van nature vrijwel altijd voedselrijk.

De achtergrondbelasting van fosfaat ligt ongeveer op het niveau van de kritische fosfaatbelasting, waardoor het moeilijk zal zijn om dit op het gewenste niveau van de kritische fosfaatbelastingsgrens te brengen en de verwachting is dat het watersysteem troebel blijft en de ontwikkeling van een helder plantenrijk watersysteem niet realistisch is (Fennema 2021). Naar verwachting zijn de beste kansen voor een goede waterkwaliteit aanwezig in pas uitgegraven petgaten, geïsoleerde en gebaggerde sloten of regelmatig geschoonde smalle weilandsloten die niet worden bevaren, en zijn gelegen op afstand van de waterinlaat en langs percelen die niet worden bemest. De hydrologische systeemherstelstudie voor Laag Holland die in 2025 wordt uitgevoerd zal meer inzicht geven in de mogelijkheden voor verbetering van de waterkwaliteit.

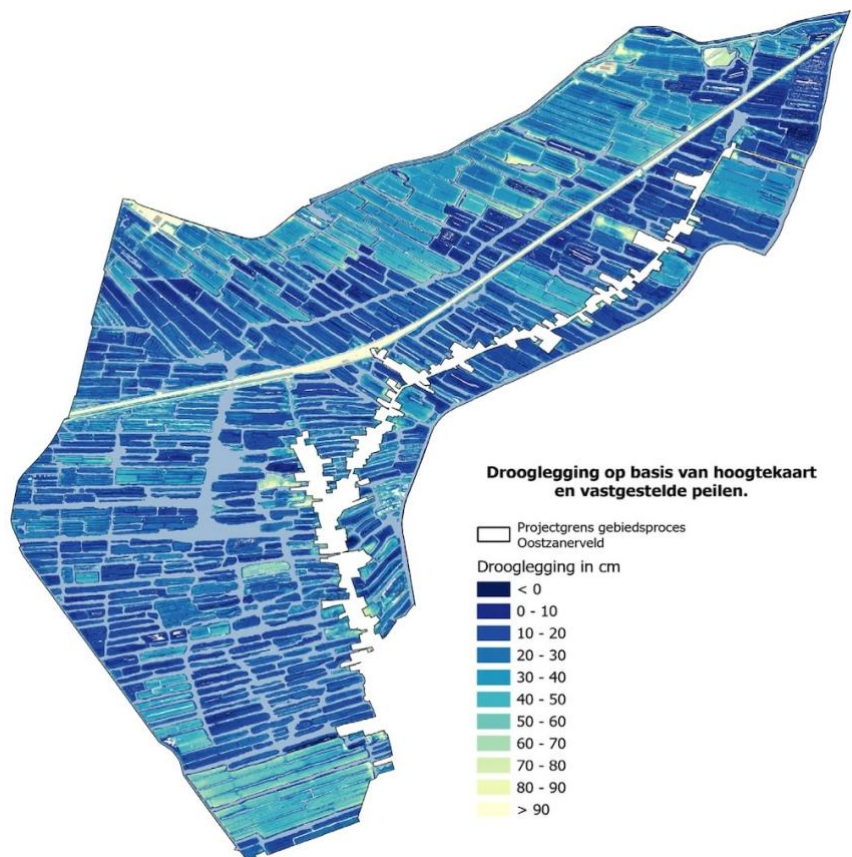
5. **Verminderen van broeikasgasemissies.** In het kader van het Klimaatakkoord is afgesproken dat de landbouw een emissiebeperking van 1 Mton CO₂-equivalenten realiseert door maatregelen in de sfeer van het grondgebruik. In de beleidsbrief *Bodem en water sturend* van november 2022 is vastgelegd dat de grondwaterstand in veenweidegebieden zich tussen 0,20 en 0,40 m beneden maaiveld dient te bevinden. Omdat het grootschalig meten van grondwaterstanden lastig is, is afgesproken dat dit wordt afgemeten aan de drooglegging: het oppervlaktewaterpeil. Het oppervlaktewaterpeil in het Oostzanerveld bevindt zich al in de range van 0,20 – 0,40 -mv (zie bijgaande kaart). Omdat het effect van een hoog slootpeil zich slechts tot enkele meters van de sloot uitstrekt, kan het grondwaterpeil in droge zomers alsnog diep uitzakken, met een hoge emissie tot gevolg. Er zijn twee manieren om het grondwaterpeil te stabiliseren:
- greppelinfiltratie: in de zomer de greppels vol zetten. Zoals we verderop zullen zien, staat het water een groot deel van het jaar zo hoog dat de greppels niet meer in de sloot kunnen afwateren. Er vindt dus al een groot deel van het jaar greppelinfiltratie plaats. En ook hier geldt dat de vernatting beperkt is tot enkel meters aan weerszijden van de greppel;

- de meest effectieve, qua peilstabilisatie: aanleg van actieve waterinfiltratiesystemen (een vorm van pompgestuurde onderwaterdrainage). Dat kan in natuurgebieden doorgaans niet op een breed draagvlak rekenen: uitgangspunt van de werkgroep van het gebiedsproces (zie hoofdstuk 1) is dat er in N2000-gebied in principe geen waterinfiltratiesystemen worden aangelegd. Bovendien is deze vorm niet erg kosteneffectief: de aanleg is kostbaar, terwijl de effectiviteit – door het reeds zeer hoge peil – beperkt is tot een relatief korte periode.

Ook HHNK (Kos e.a. 2020) komt tot de conclusie dat op slechts 14% van het areaal in het Oostzanerveld de grondwaterpeilfluctuaties kunnen worden getemperd door te sturen met het oppervlaktewater (slootpeil). Kortom, het is zeer de vraag of de investeringen in vernatting (anders dan door waterinfiltratiesystemen) opwegen tegen het beperkte effect op broeikasgasemissies. In de concept-toekomstvisie staat dat de beheerders er rekening mee moeten houden dat het gebied in de toekomst langzaam natter wordt. De Initiatiefgroep zet vraagtekens bij de

noodzaak en haalbaarheid hiervan, in ieder geval voor het noordelijk en zuidelijk deel van het veld (dus exclusief het natte midden). Doordat het peil al jarenlang de maaiveldsdaling niet meer volgt, zijn de grenzen aan de vernatting – qua beheerbaarheid van het gebied – al bereikt en plaatselijk zelfs overschreden (zie § 4.5.2). Wel zal het middendeel van het veld, waar het accent ligt op open water en verlandingsvegetaties, hydrologisch worden geïsoleerd. Dit biedt kansen voor een stabielere (hoge) grondwaterstand in de zomer. In het inrichtingsplan zal dit

verder worden uitgewerkt. Daarvoor moet eigenlijk voor het hele gebied per perceel in beeld worden gebracht hoe de grondwaterstand zich in de loop van het jaar ontwikkelt. In relatie tot het optimale weidevogelmozaïek kan vervolgens worden bepaald of, en zo ja, waar welke maatregelen getroffen kunnen worden om het waterpeil naar het gewenste niveau te brengen (door afvoer of aanvoer van water).

4.3 Verdeling van de beheertypen

Natuurgronden

In het Natuurbeheerplan heeft de provincie aan elk perceel een beheertype toegekend. Het Natuurbeheerplan bevat twee kaarten (zie de volgende pagina):

- een ambitiekaart met de beoogde beheertypen bij volledig gerealiseerde NNN. Op deze kaart is 423 ha van een N-beheertype voorzien;

- een beheertypenkaart op basis van de huidige NNN-realisatie (301 ha). In het niet-gerealiseerde NNN kan tot en met 2028 ANLb worden gecontracteerd.

Zoals naar voren kwam in hoofdstuk 3 heeft de provincie op de nieuwe ambitiekaart (2025) de taakstelling voor nat schraalland toegevoegd aan die voor vochtig hooiland. De beoogde verdeling van de begrensde 423 ha over de beheertypen op de provinciale ambitiekaart wordt daarmee als volgt (achter elk type staat de bijbehorende beheercode):

1. Graslanden: 337 ha, waarvan:
 - vochtig weidevogelgrasland (N13.01): 245 ha
 - vochtig hooiland (N10.02): 86 ha
 - kruiden- en faunarijk grasland (N12.02): 6 ha
2. Water en verlandingsvegetaties: 81 ha, waarvan:
 - veenmoeras (N05.03): 59 ha;
 - veenmosrietland (moerasheide komt in het veld niet voor) (N06.01): 19 ha
 - zoete plas (N04.02): 3 ha
3. Hoogveen- en laagveenbos (N14.02): 1 ha
4. Nog om te vormen naar natuur: 5 ha.

In het Masterplan Oostzanerveld staat de volgende zonering van de beheertypen over het veld vermeld:

- Een noordelijke zone die open en rustig is, met name geschikt voor weidevogels (accent op beheertype vochtig weidevogelgrasland). Verspreid door het gebied komen ook veenmosrietlanden voor, maar doordat deze jaarlijks worden gemaaid, doen ze geen afbreuk aan de voor weidevogels gewenste openheid.
- Een centrale zone met moerassige omstandigheden waarin de verschillende verlandingsstadia een kans krijgen: het accent ligt op de beheertypen veenmoeras, veenmosrietland en vochtig hooiland en op soorten zoals roerdomp en Noordse woelmuis. Hier wordt gezocht naar uitbreidingsmogelijkheden voor veenmosrietland.
- Een zuidelijke zone met hooilanden die tevens geschikt is voor weidevogels. Het accent ligt op de beheertypen vochtig hooiland en kruiden- en faunarijk grasland. Vooral voor het eerste beheertype is intensief ontwikkelingsbeheer nodig.

Gedurende het gebiedsproces heeft de provincie een nieuw zoneringsvoorstel gedaan dat twee aanpassingen bevat die tezamen een groter accent op botanische doelen en een kleiner accent op weidevogels opleveren (zie de rood gestippelde gebieden op bijgaande kaart):

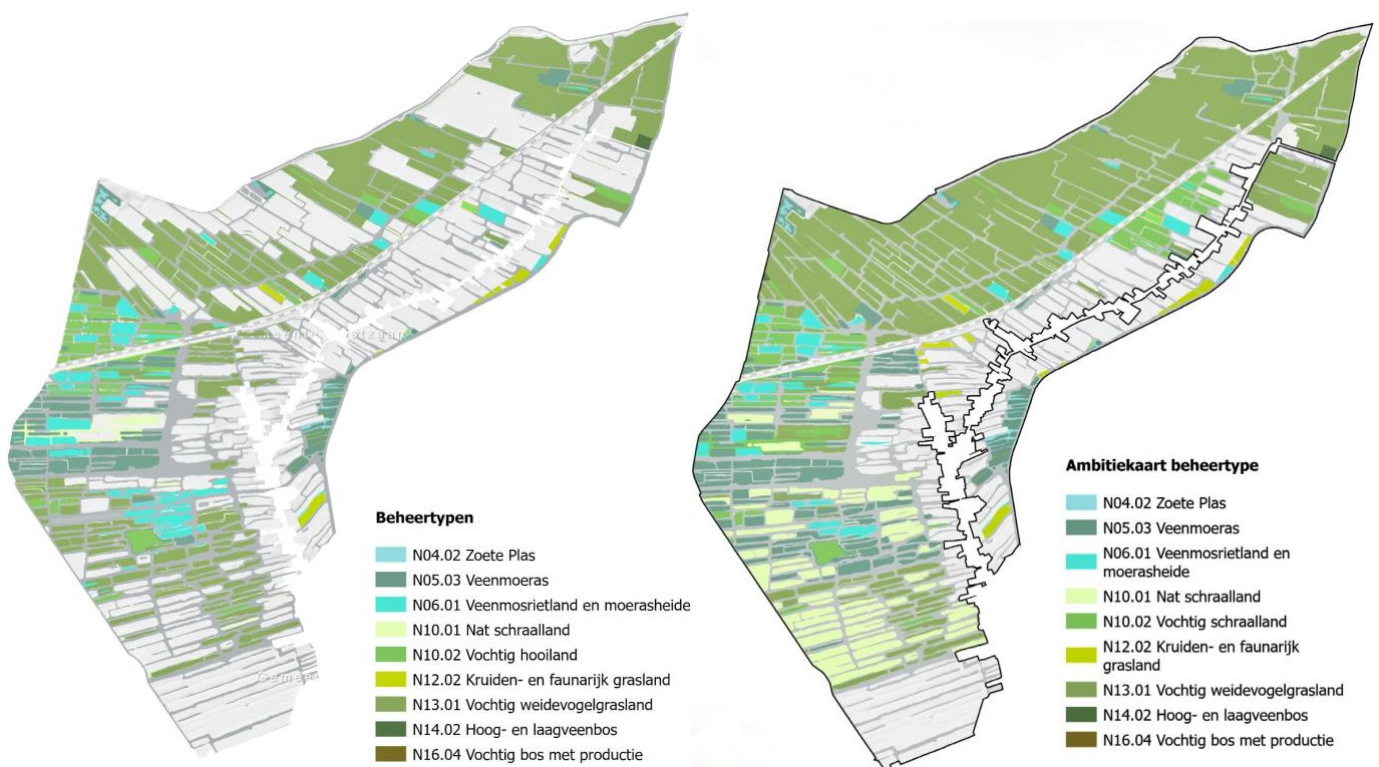
- uitbreiding van botanisch beheer in de noordwesthoek boven het spoor. Deze percelen hebben vanuit het NNN al beheertypen die behoren bij de botanische percelen en zijn kansrijk voor de ontwikkeling van veenmosrietlanden;
- uitbreiding van het botanisch beheer naar de zuidzijde, waar al kwalificerende veenmosrietlanden voorkomen. Dit is noodzakelijk om daar aan de N2000-doelstelling te gaan voldoen.

Het voorstel is nog niet definitief en wacht op de uitkomsten van de hydrologische systeemherstelstudie Laag Holland.

De Initiatiefgroep kan zich goed vinden in de voorgestelde zonering: hij sluit aan bij de bestaande situatie, zij het dat veel percelen nog ver van de beoogde situatie af staan. Daarbij gaat het vooral om verruiging met pitrus en riet en om particuliere bosjes die predatoren van weidevogels herbergen. Hierop komen we terug in § 4.5. De zonering zorgt ervoor dat er meer robuuste blokken of 'beheerclusters' ontstaan met gelijkgericht beheer. Deze kunnen ook voordelen hebben in termen van beheerefficiëntie (zie ook hoofdstuk 5). Het maakt het bovendien mogelijk om het middendeel van het veld, waar meer jonge verlanding wordt nagestreefd, eventueel (afhankelijk van de uitkomsten van de systeemherstelstudie Laag Holland) hydrologisch te isoleren. In combinatie met verbetering van de waterkwaliteit en vermindering van de oeverafslag (selectief baggeren en beschoeien) ontstaan hier betere condities voor het realiseren van de 'natte' Natura 2000-doelen. Het Natura 2000-beheerplan noemt voor hydrologische isolatie een indicatieve oppervlakte van 200 ha, maar dat lijkt te ambitieus. Afgesproken is dat onder meer de systeemherstelstudie die momenteel wordt uitgevoerd, moet uitwijzen welke oppervlakte realistisch is.

Aandachtspunt is de 2 ha grote plas-dras van SBB in de noordoostpunt van het veld, bij het Otterbos. Omdat deze al jaren op dezelfde plek ligt, is de bodem uitgeput en neemt het positieve effect op weidevogels af. De Initiatiefgroep stelt voor om deze plas-dras om te zetten in veenmoeras (N05.03), een beheertype dat hier in feite al aanwezig is. Het inrichtingsplan zal meer duidelijkheid verschaffen over de vraag of deze plasdras nog een functie kan vervullen en welke kansen er zijn voor (verdere) ontwikkeling van veenmoeras.

Links: beheertypenkaart bij huidige NNN-realisisatie. Rechts: ambitiekaart (bij gerealiseerde NNN).

Bron: Gebiedsatlas Oostzanerveld 2023/Natuurbeheerplan Noord-Holland 2024.

Landbouwgebied

Er zijn drie typen gronden die momenteel als landbouwgrond gelden:

- Percelen buiten het NNN. Dit zijn grofweg het zuidelijkste deel van het veld en de gronden aan weerszijden van de lintbebouwing van de Heul en de Haal.

- Percelen binnen het NNN die (nog) niet van functie zijn veranderd.
- Percelen binnen het NNN die in eigendom zijn van SBB en waar 'oude pacht' (van vóór 1 dec. 1977) is gecontracteerd.

De twee laatste typen zijn – gezien de beoogde NNN-realiserings, zie § 4.2 – begrensd in de tijd: gronden die nog niet van functie zijn veranderd, zullen alsnog een natuurfunctie krijgen en oude pacht zal (op zijn minst gedeeltelijk) worden afgekocht of in overleg tussen pachter en verpachter worden omgezet in een andere pachtvorm. Tot het zo ver is, zijn alle drie typen gronden in het Natuurbeheerplan begrensd voor toepassing van het ANLb, als leefgebied open grasland (met een weidevogelstelling) – zie de onderstaande kaart. Anders dan in veel andere gebieden zijn ze in het kader van het ANLb *niet* begrensd voor (natte en droge) dooradering, water en klimaat. Zoals we zagen in § 3.1 vindt hier momenteel op 155 ha weidevogelbeheer plaats, waarvan 97,5 ha binnen het NNN en 57,5 ha daarbuiten. De gronden buiten het NNN zijn behoorlijk weidevogelrijk, zo blijkt uit de stippenkaart in § 3.1, ook de percelen met alleen legselbeheer, die 46% uitmaken van de totale ANLb-oppervlakte. Buiten het NNN ligt momenteel 54% 'zwaar beheer', voor landelijke begrippen nog steeds een hoog aandeel. Daarmee lijkt het weidevogelbeheer buiten het NNN uit een behoorlijk effectief mozaïek te bestaan.

Over de positie van het ANLb in het NNN hebben we het al gehad: dit zal per 2029 worden beëindigd. Voor de SBB-percelen met ANLb (15 ha) is het onzeker welk beheer hiervoor in de plaats komt; dit hangt af van het al dan niet beëindigen van de oude pacht.

*Begrenzing van het ANLb-leefgebied open grasland (groen en geelgroen). Deze kaart is in feite het spiegelbeeld van de linker beheertypenkaart op de vorige pagina. Naarmate de NNN-realiserings vordert, zal het begrensde areaal afnemen.
Bron: Natuurbeheerplan Noord-Holland 2025.*

4.4 Invulling van het beheer

In deze paragraaf beschrijven we de concrete invulling van het beheer. Dat doen we niet per perceel, maar per beheertype. We beperken ons tot de gronden met een hoofdfunctie natuur (dus met een N-beheertype). Over het beheer van de landbouwgronden valt niet zoveel toe te voegen aan wat we hierover in § 4.3 hebben gezegd.

Opmerkingen vooraf

1. De haalbaarheid van het beheer hangt uiteraard ook af van de beheervergoeding. Deze paragraaf gaat alleen over de inhoud van het beheer, los van de kosten – daarover gaat hoofdstuk 5.
2. Deze paragraaf gaat ook niet over de vraag wie welk beheertype of welke oppervlakte beheert; over de organisatie van het beheer gaat hoofdstuk 6. Wel is het zo dat de eerste vier beheertypen (grasland en veenmosrietland) doorgaans (ook) door boeren worden beheerd en de vier andere (water, veenmoeras en bos) vooral door SBB en particulieren. Niettemin zijn er enkele agrariërs die ook percelen met een botanische doelstelling (vooral veenmosrietland) beheren.
3. Een belangrijk verschil tussen het ANLb- en het SNL-regime is dat de beheerbepalingen zoals vastgelegd in de ANLb-beheerpakketten *bindend* zijn. Voor het SNL is voor een aantal beheertypen een beheeradvies opgesteld. Dit is niet bindend; de concrete invulling wordt aan de vakbekwaamheid van de beheerder overgelaten. Daarnaast moet de beheerder gecertificeerd zijn om voor een beheervergoeding in aanmerking te komen, hetzij individueel (als de beheerder meer dan 75 ha in het natuurbeheer heeft), hetzij via een natuurcollectief. Niettemin verlangt de provincie bij aanvragen voor functiewijziging (SKNL) van de aanvrager een inrichtings- en realisatieplan dat (mede) wordt getoetst aan de SNL-beheeradviezen.
4. De SNL-beheeradviezen mogen niet bindend zijn, de beheerbeperkingen in *pachtcontracten* zijn dat wel. Er is sprake van verschillende pachtvormen;
 - de eerder genoemde 'oude' pacht (reguliere pacht met verlengingsrecht). Deze contracten bevatten doorgaans weinig (en/of verouderde) gebruiksbeperkingen, maar de oppervlakte daarvan is in het Oostzanerveld bescheiden.
 - erfpacht (op één bedrijf). Het pachtcontract en de bijbehorende samenwerkingsovereenkomst tussen pachter en SBB bevatten weliswaar de afspraak dat het natuurbeheer centraal staat en om welke beheertypen het gaat, maar er zijn geen details over het beheer in opgenomen. De erfpacht maakt het mogelijk dat de pachter SNL-subsidie aanvraagt, waarbij de genoemde beheeradviezen gelden;
 - geliberaliseerde pacht. De duur hiervan is vrij te bepalen; bij contracten langer dan zes jaar toetst de grondkamer wel de pachtprijs. In deze contracten zijn doorgaans wel beperkende voorwaarden gesteld aan het agrarisch gebruik, met name in de sfeer van bemesting, maaidata, beweidingsdichtheid etc.

Staatsbosbeheer is van plan om in de toekomst – naast het lopende erfpachtcontract – vooral geliberaliseerde pacht van zes jaar af te sluiten met de mogelijkheid van jaarlijkse opzegging (maar alleen als er sprake is van grove nalatigheid).

In het kader van het SBB-project Natuurinclusieve Landbouw (NIL), waarbij de agrariër ook eigen gronden inbrengt voor natuurvriendelijk beheer, sluit SBB ook wel twaalfjarige contracten. Deze NIL-aanpak kan op termijn ook in het Oostzanerveld worden toegepast, omdat de bedrijven waarschijnlijk relatief snel aan de voorwaarden kunnen voldoen.

Het optimale beheer: drie bronnen

BIJ12, de uitvoeringsorganisatie van de provincies, heeft beheeradviezen geformuleerd voor vier van de acht beheertypen die in het Oostzanerveld aan de orde zijn. Voor de andere vier hebben we gebruik gemaakt van de SNL-richtlijnen van de Bosgroepen. Ook hebben we de beheeradviezen naast de SBB-pachtbepalingen gelegd. Belangrijk verschil is dat de beheeradviezen (naar de letter) een niet-bindend advies zijn, terwijl de SBB-pachtbepalingen wel bindend zijn. Omdat de beheeradviezen op onderdelen verschillen, geven we hierna steeds aan van welke bron gebruik is gemaakt en welke aanvullingen of wijzigingen de Initiatiefgroep voorstelt.

BIJ12 heeft beheeradviezen gepubliceerd voor de volgende natuurbeheertypen:

- N13.01: Vochtig weidevogelgrasland
- N10.02: Vochtig hooiland
- N12.02: Kruiden- en faunairijk grasland
- N06.01: Veenmosrietland en moerasheide.

Deze hebben we als uitgangspunt genomen. Op SBB-land gelden voor elk beheertype de SBB-pachtbepalingen, die op onderdelen strikter en/of specifiekere zijn dan de SNL-beheeradviezen. Daar staan we apart bij stil.

Voor de volgende beheertypen hebben we gebruik gemaakt van de richtlijnen van de Bosgroepen:

- N04.02: Zoete plas
- N05.03: Veenmoeras
- N14.02: Hoog- en laagveenbos
- N16.04: Vochtig bos met productie.

Het gaat hier om beheertypen die door (c.q. in opdracht van) SBB worden beheerd, grotendeels conform de beheeradviezen van de Bosgroepen.

De beheeradviezen zijn samengevat in **bijlage 2** van dit plan. Voor de concrete invulling van het beheer hebben we deze beheeradviezen als basis genomen, hebben we de pachtcontracten voor elk van de eerste vier beheertypen ernaast gelegd en verkend op welke punten we aanpassingen zouden willen voorstellen. We lopen hierna de beheertypen langs, maar staan eerst stil bij de vaste en bespreekbare onderdelen van het beheer van SBB-gronden.

SBB-gronden: vaste en bespreekbare onderdelen

Bij het beheer van verpachte gronden gelden de bepalingen uit het pachtcontract. Deze zijn echter niet allemaal even 'hard'. Er kan een tweedeling worden gemaakt in:

1. Vaste, niet bespreekbare beheerbepalingen. Hieronder vallen met name de volgende:
 - Geen herinzaai met de bijbehorende bodem- en zodebewerking.
 - Niet bemesten in een zone van 3 m langs de sloot.
 - Water in greppels houden tussen 1 feb. en 1 juli.
 - Geen chemische onkruidbestrijding.
 - Geen bemesting met kunstmest en drijfmest.
2. Bepalingen waarvan in overleg kan worden afgeweken. Dit geldt voor de bepalingen ten aanzien van maaidata, beweidingsdata, veebezetting/beweidingsdichtheid (incl. maximale koppelgrootte) en waterpeil. Uitgangspunt voor SBB daarbij is dat de overeengekomen afwijkingen de natuurwaarden niet schaden.

Vochtig weidevogelgrasland (N13.01)

In bijlage 2 zijn twee beheeradviezen voor vochtig weidevogelgrasland weergegeven: volgens het SNL-beheeradvies en volgens de Beheercheck Laag Holland. De Beheercheck kiest een andere insteek dan het SNL en formuleert de wensen op gebiedsniveau en niet op perceelsniveau, waarbij wordt uitgegaan van een mix van verschillende typen graslanden (meer en minder productief) met een verschillend beheer (beheeremozaïek).

De Initiatiefgroep neigt sterker naar het advies uit de Beheercheck, omdat dit op gebiedsniveau is beschreven (aanwezigheid van een adequaat mozaïek aan graslandtypen en beheervormen) en daarmee meer flexibiliteit biedt op perceels- en bedrijfsniveau.

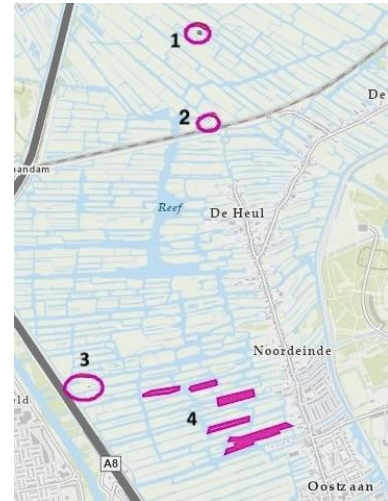
De Initiatiefgroep kan zich op veel punten vinden in het beheeradvies. Wel heeft zij nog vier aandachtspunten en wensen, vooral rond het thema bemesting:

1. Naast de bemestingsbeperking die kan voortvloeien uit de beoogde bufferzones rond veenmosrietlanden (zie § 4.2 en punt 2 hierna) is de tendens nu om zeer terughoudend te zijn met bemesting, ook waar het gaat om vaste mest. Hieraan zitten twee aspecten:
 - Zoals we eerder schreven, hebben veel percelen een zeer lage graslandproductiviteit en is er sprake van verzuiming. Op deze percelen is juist een tijdelijke intensivering van het beheer nodig in plaats van een verdere extensivering.
 - Een serieuze bemestingsbeperking verhoogt de kosten van het beheer substantieel. Ter illustratie: een grove berekening leert dat de afvoer van alle mest die momenteel in de

stalperiode wordt geproduceerd voor het gehele Oostzanerveld al snel een extra kostenpost van € 50.000,- à € 100.000,- per jaar betekent (afhankelijk van de verhouding tussen drijfmest en vaste mest). De kosten van mestafzet stijgen de laatste tijd sterk door de geleidelijke afschaffing van de derogatie en bedragen voor drijfmest momenteel zo'n € 30,- per kuub. Voor deze kosten is geen dekking voorhanden, zodat ze geheel voor rekening komen van de veehouder. Daarmee komt de economische duurzaamheid van de landbouw verder in het gedrang.

Om beide redenen adviseert de Initiatiefgroep om gewoon het SNL-beheeradvies te volgen.

2. Zoals eerder naar voren kwam, verkent SBB of en waar het nuttig is om een bovenwettelijke bemestingsvrije bufferzone rondom veenmosrietlanden te creëren. Ook het stikstofteam van de provincie vormt zich hierover nu een mening. Op bijgaande kaart zijn vier locaties aangegeven waar veenmosrietlanden grenzen aan (bemeste) weidevogelgraslanden. In **bijlage 3** zijn deze locaties in detail zichtbaar. Het gaat om percelen die in pacht zijn bij agrariërs, maar waar het veenmosrietland in drie van de vier gevallen door SBB en/of vrijwilligers wordt onderhouden. Bij locatie 4 gaat het om een aantal oeverstroken met veenmos, beheerd met vrijwilligers. Deze staan niet als zodanig op de beheertypekaart, maar zijn qua ontwikkeling veelbelovend. De locaties 1 t/m 3 staan op de provinciale ambitiekaart weergegeven als vochtig hooiland of vochtig

- weidevogelgrasland, maar op de kaart met habitattypen en vegetatiekarteringen staan deze locaties wel aangegeven als veenmosrietland. Omdat de Initiatiefgroep en de provincie verschillend denken over de beoogde breedte van de bufferzones (zie § 4.2), stellen we voor om met enige spoed te verkennen of hierover consensus kan worden bereikt. De door de provincie beoogde breedte leidt namelijk in de praktijk tot een bemestingsverbod in grote delen van de zone met een weidevogeldoelstelling, met alle financiële gevolgen van dien (zie punt 1).
3. De pachtcontracten voor weidevogelgrasland bevatten vaak een maximum van 5 ton ruige mest per ha per jaar. Het SNL-advies spreekt over 8 à 10 ton per ha. De Initiatiefgroep is op dit punt enigszins verdeeld. De veehouders stellen voor om de pachtcontracten op dit punt aan te passen en/of om de mogelijkheid van 'reparatiebemesting' mogelijk te maken als percelen te zeer zijn verschaald (zie § 4.5). SBB kan zich wel vinden in reparatiebemesting, maar wil in N2000-gebied eigenlijk niet structureel extra mest toestaan. Hier lopen de belangen dus enigszins uiteen.
 4. Het beheer van perceelsranden/slootkanten (incl. rietmaaien etc.) ontbreekt in het advies. In de vergoedingsopbouw van het SNL-tarief voor dit beheertype is hiervoor wel een bedrag opgenomen, maar dat is lang niet toereikend voor een adequaat beheer (zie hoofdstuk 5).
 5. Datzelfde geldt voor een aantal andere kostenposten ten behoeve van het weidevogelbeheer, zoals de kosten van beweiding (verweiden, vee tellen), baggeren van waterlopen, graslandplanning en bemonsteren van de zuurgraad (zie ook § 5.1.1).

We adviseren om de laatste twee onderdelen toe te voegen aan het beheeradvies en aan de SNL-kostenberekeningen (zie hoofdstuk 5).

De pachtvoorwaarden SBB voor dit beheertype zijn op de volgende punten 'strenger' dan de beheeradviezen:

- Graslandvernieuwing (incl. herinzaai) is niet toegestaan.
- Zie boven: de mestgift is beperkt tot max. 5 ton ruige mest per ha.
- Niet bemesten in een zone van 3 m langs de sloot.
- Water in greppels houden tussen 1 feb. en 1 juli.
- Geen veldwerkzaamheden tussen 16 maart en 16 juni. Maaien tussen 16 juni en 1 juli alleen na toestemming van SBB.

- Beweiding na 20 mei met maximaal 1,5 gve/ha en koppels van maximaal 8 koeien.

Vochtig hooiland (N10.02)

De Initiatiefgroep kan zich in grote lijnen vinden in het advies. Wel zijn er op de volgende punten voorstellen voor aanpassing:

- De maaidata (eerste snede vanaf half juli, tweede vanaf 1 oktober) zijn wel erg laat. Ze kunnen beter worden afgestemd op de grasgroei en de weersomstandigheden, waarbij de grondeigenaar of een ‘beheerregisseur’ bepaalt wanneer er het beste kan worden gemaaid (zie ook hoofdstuk 5).
- Een gift van 20 ton ruige mest is in botanisch grasland wel erg hoog, dat kan alleen als reparatiebemesting. Bovendien: SBB schrijft in de pachtcontracten vaak een nultbemesting voor. Ook hier stellen we voor om in de pacht de mogelijkheid van reparatiebemesting op te nemen.
- Bij het onderdeel bekalking is het gewenst om het gebruik van langzaam werkende kalk (bijv. schelpengrit) op te nemen, omdat anders het risico bestaat van versnelde veenafbraak en bodemdaling.

De pachtvoorwaarden van SBB voor dit beheertype zijn op de volgende punten ‘strenger’:

- Volvelds graslandvernieuwing (incl. herinzaai) is niet toegestaan. Het inzaaien van kale plekken met een gras-kruidenmengsel is in overleg wel mogelijk.
- Zie boven: niet bemesten, ook niet als maatregel om verzuring tegen te gaan.
- Zie boven: maaien tussen 1 juli en 1 oktober (dus geen tweede snede na 1 oktober).
- Bij maaien 10 à 20% van het gras laten overstaan (i.o.m. SBB).
- Beweiding alleen als nabeweiding met maximaal 1,5 gve/ha en koppels van maximaal 8 koeien.

Kruiden- en faunairijk grasland (N12.02)

De Initiatiefgroep kan zich vinden in de invulling in bijlage 2.

De pachtvoorwaarden van SBB voor dit beheertype zijn op de volgende punten ‘strenger’:

- Bij maaien 10 à 20% van het gras laten overstaan (i.o.m. SBB).
- Beweiding alleen als nabeweiding met maximaal 1 gve/ha en koppels van maximaal 8 koeien.

Veenmosrietland en moerasheide (N06.01)

Zoals eerder naar voren kwam, gaat het in het Oostzanerveld alleen om veenmosrietland; moerasheide is hier niet aanwezig en zal hier ook niet worden ontwikkeld.

De Initiatiefgroep kan zich grotendeels vinden in het beheeradvies. Er zijn twee kanttekeningen:

- Greppels trekken in veenmosrietland doet SBB nooit. Wel worden langs verdrogende stukken kleine slootjes gegraven om het veenmosrietland natter te maken.
- Bevoeien met voedselarm water is hier niet mogelijk: voedselarm water is niet beschikbaar, omdat het polderwater (boezem) nutriëntenrijk is. Hydrologisch isoleren van het veenmosrietland gebeurt wel, waardoor de invloed van voedselarm regenwater groter wordt. Als het te droog wordt, moet echter toch polderwater worden ingelaten.

Veenmoeras (N05.03)

- Het geschetste instandhoudingsbeheer is prima, maar is in de praktijk financieel niet haalbaar. SBB legt het accent op goed beheer van veenmosrietlanden (N06.01) en accepteert dat veenmoeras hierdoor niet optimaal kan worden beheerd.

- In de praktijk worden de meeste rietlanden 1x per 3 jaar gemaaid, sommige worden gefaseerd gemaaid en andere niet. Er zijn ook rietlanden die nooit worden gemaaid. Afvoer van het maaisel is vanwege de hoge kosten vaak niet haalbaar. SBB maait doorgaans in de winter, omdat er dan minder massa aanwezig is.

- Delen niet maaien voor struweelontwikkeling wordt niet toegepast, omdat het voor de weidevogels (openheid) niet gewenst is.

Hoog- en laagveenbos (N14.02)

- Het geschetste instandhoudingsbeheer is prima.
- Maatregelen voor kwaliteitsverbetering (ringen, selectief kappen) worden in het Oostzanerveld niet uitgevoerd, omdat het te kleine oppervlaktes betreft en er vanzelf dood hout ontstaat.

4.5 Beheerknelpunten en mogelijke oplossingen

De beheerknelpunten zijn al kort benoemd in § 3.3. Hier werken we ze verder uit en beschrijven we mogelijke oplossingen en hun voor- en nadelen. De knelpunten zijn mede gebaseerd op een inventarisatie onder SBB en veehouders.

4.5.1 Verruiging

Een van de belangrijkste problemen is substantiële verruiging van het land met pitrus, riet, braam, boomopslag en in nattere delen ook exoten als appelbes en veenbes. Pitrus staat vrijwel overal; vooral ten zuiden van het spoor vinden we hoge bedekkingen (tot wel 80 à 90%).

Boomopslag/bosvorming vindt het sterkst plaats op percelen (vaak eilandjes) van de pakweg 30 particuliere eigenaren in het veld. Als de bosjes achter hun erf liggen, stoort het de weidevogels minder dan als ze midden in het veld staan.

De verruiging is op sommige percelen zo ver gevorderd dat ze bij RVO niet meer kwalificeren als subsidiabele landbouwgrond en niet langer kunnen worden aangemeld voor GLB-premies: basispremie, eco-premie en ANLb (ter toelichting: agrarisch gebruikte natuurgebieden kunnen deelnemen aan sommige GLB-regelingen). Daarmee verdwijnt geleidelijk ook een deel van de economische basis van de landbouw – zie ook hoofdstuk 5.

In de afgelopen jaren heeft Staatsbosbeheer een deel van de verruigde percelen kunnen opknappen dankzij eenmalige subsidies voor herstel van Natura 2000-habitats (waaronder de SKNL) en de inzet van Binnenwerk (SBB-collega's met afstand tot de arbeidsmarkt) en van vrijwilligers (m.n. van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek). In 2023 en 2024 heeft de provincie NNN-percelen aangekocht waarvan sommige zijn verwilderd. In 2025 start een aanbestedingstraject om deze percelen op te knappen. Niettemin is er nog een lange weg te gaan voordat alle percelen kunnen worden beheerd zoals dat wordt beoogd.

*Verruiging van graslanden met riet, pitrus, braam en boomopslag is een serieus probleem voor zowel weidevogelgrasland als veenmosrietland.
Foto: Paul Terwan.*

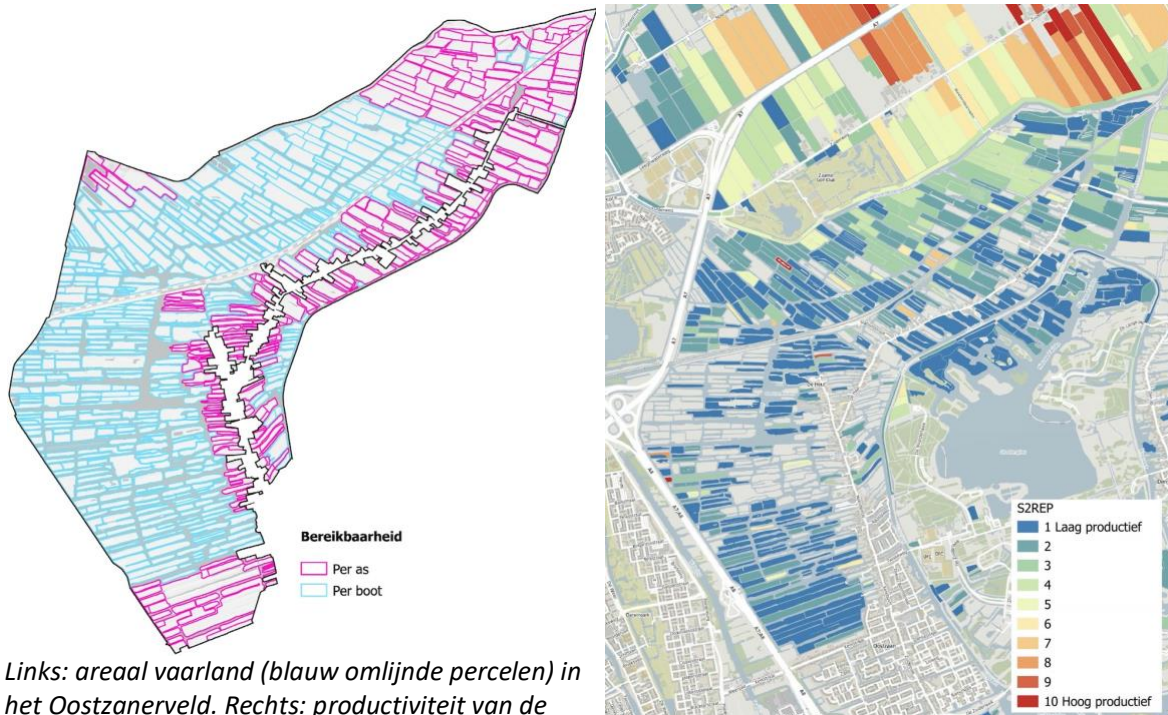
Achterliggende knelpunten

Verruiging is een symptoom van een serie achterliggende knelpunten:

- Natuurbeheer in veenweidegebieden is arbeidsintensief en dus kostbaar. Dat geldt nog veel sterker in een gebied met zoveel vaarland als het Oostzanerveld – zie de kaart verderop in deze paragraaf. De beheervergoeding compenseert daarvoor onvoldoende. Als gevolg daarvan wordt er te weinig gemaaid en/of beweid en te weinig bemest, of blijft soms het gras na het maaien liggen.
- Waar het gaat om het maaien van rietlanden, stelt SBB prioriteiten: de botanische percelen (bijv. veenmosrietland) krijgen voorrang boven de veenmoerastypen. Een deel van het (riet)maaisel kan bovendien niet worden afgevoerd en blijft in hopen op het land staan. Hieruit komen voedingstoffen vrij die verruiging bevorderen en de waterkwaliteit ongunstig beïnvloeden. Ook landschappelijk is het geen fraai gezicht.
- Het weidevogelgrasland is uitgeput na jarenlang (te) extensief beheer. Hoewel dat niet is onderzocht, zijn er signalen dat de bodemvruchtbaarheid en het bodemleven (belangrijk als voedsel voor adulte vogels) afnemen. De grasproductie is zeer laag (zie de kaart op de volgende bladzijde) en van slechte kwaliteit, waardoor het gras de concurrentie met andere soorten niet goed meer aankan. Het gewas dat eraf komt, is steeds slechter bruikbaar in de bedrijfsvoering. Het is in veel gevallen dusdanig slecht bruikbaar als veevoer dat de meeste veehouders ruwvoer van buiten aankopen. Tegenover de hoge beheerkosten staan dus steeds minder agrarische baten.
- Er zijn te weinig ‘handen in het veld’ (SBB, veehouders, vrijwilligers). Kanttekening bij bovenstaande is dat een hogere beschikbaarheid van financiële middelen mogelijk niet alle knelpunten zal oplossen. Met name het verwijderen van exoten en boomopslag is bijzonder arbeidsintensief en inhuur van aannemers en loonwerkers hiervoor is niet altijd kosteneffectief. In de huidige situatie dragen Binnenwerk (SBB-collega’s met afstand tot de arbeidsmarkt) en de vrijwilligers van Vogelbeschermingswacht Zaanstreek hieraan bij. Maar er is meer capaciteit nodig om deze knelpunten goed aan te pakken.
- Te lage beheervergoedingen. Dit werd al meer dan twintig jaar geleden geconstateerd in het project *Samen werken aan het beheer van reservaten* (Terwan 2002), waarin de kosten van het beheer in Laag Holland (voor rijland en vaarland apart) zijn berekend. Het beheer blijkt nog steeds structureel duurder te zijn dan waarin de beschikbare beheervergoedingen voorzien (zie hoofdstuk 4). Ook de vaarvergoeding dekt niet de kosten van alle vaarbewegingen. Bovendien vergoedt het SNL voor alle beheertypen slechts 84% van de standardkostprijzen en loopt de indexatie van de beheersubsidie niet gelijk op met de hoge inflatie van de afgelopen jaren. In hoofdstuk 5 gaan we hier nader op in.
- Er is met enige regelmaat wel incidenteel geld beschikbaar voor opknapwerk (bijvoorbeeld vanuit het Programma Natuur of vanuit het EU-LIFE-programma). Dat helpt, maar niet voldoende. Ten eerste: als de agrariërs een aanvraag indienen (bijv. voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers, voor opknappen van verruigd land of voor nieuwe dammen, bruggen of molens), wordt die door de provincie niet zelden beoordeeld als ‘agrarische’ investeringen die in het belang zijn van de agrarische bedrijfsvoering en niet van natuur en landschap. Ten tweede: opknappen van verruigd land wordt niet zelden gezien als het wegwerken van achterstallig onderhoud, waarvoor de verantwoordelijkheid bij de beheerder ligt. Ten derde: het verwijderen van boomopslag vlak langs een waterloop moet handmatig gebeuren en is daardoor zeer kostbaar. In zijn algemeenheid geldt dat het ‘boomvrij’ maken van een hectare vaarland erg duur is (al snel € 10 à 20.000,-). Ten vierde: het vergraven van percelen (in kader van herstelmaatregelen, bijv. voor het bestrijden van exoten zoals appelbes en veenbes) leidt niet zelden tot extra boomopslag omdat de oorspronkelijke vegetatie is verstoord. En ten vijfde: zo lang het beheer niet op orde is, is herstelwerk vaak dweilen met de kraan open.
- Een deel van het land is in beheer bij SBB noch agrariërs. Het gaat dan met name om de percelen in particulier eigendom (zie ook het volgende punt) of in eigendom van andere overheden (rijk,

provincie, gemeente). Ze zijn vaak moeilijk te bereiken en beheren, en de eigenaar heeft daarvoor ook vaak niet het geschikte materieel. Er is nauwelijks sturing mogelijk op het beheer van deze percelen. Wel probeert SBB soms percelen over te nemen. Recent heeft SBB bijvoorbeeld vier percelen van Rijkswaterstaat overgenomen en heeft de provincie 10 ha aangekocht van een particulier (die nog moeten worden uitgegeven). Een groot deel daarvan moet eerst grondig worden opgeknapt voor ze in regulier beheer kunnen worden genomen door SBB en/of veehouders.

- Te weinig kennis van en ervaring met beheer bij de circa 30 kleine particuliere grondeigenaren. Deze groep heeft bovendien zoals gezegd vaak geen geschikt beheermaterieel en is – als groep – ook lastig te bereiken.

Links: areaal vaarland (blauw omlijnde percelen) in het Oostzanerveld. Rechts: productiviteit van de graslanden in het Oostzanerveld. Percelen die niet in de RVO-perceelsregistratie voorkomen en/of geen graslandkarakter hebben, zijn grijs gelaten. Bron: WUR.

Mogelijke oplossingen

Zoals we hiervoor hebben gezien, ligt aan verruiging een hele serie oorzaken ten grondslag. Dat maakt de oplossing complex: er moet op verschillende fronten actie worden ondernomen en succes worden geboekt. Mogelijke oplossingen:

a. Intensiveren van het beheer. En wel op twee manieren;

- Uitvoeren van beheermaatregelen op de manier en met de frequentie waarin dat is beoogd (zie § 4.4).
- Relatief intensief 'herstelbeheer', met name van de percelen met een weidevogeldoelstelling. Het klinkt wellicht onlogisch, maar eigenlijk zouden de spelregels voor optimaal weidevogelbeheer (hoog peil, extensief beweiden, lage mestgift, laat maaien) tijdelijk opzij moeten worden gezet om het land weer 'aan de praat' te krijgen. We hebben het dan over reparatiebemesting en -bekalking om de sterk teruggelopen bodemvruchtbaarheid te verhogen en over een actief maai- en weideregime om pitrus en riet terug te dringen. In het inrichtingsplan zal duidelijk worden hoe het weidevogelmozaïek eruit komt te zien en welke maatregelen op welke locaties nodig zijn.

Probleem is echter dat er nu geen financiële mogelijkheden zijn om het beheer te intensiveren.

b. Actieve pitrusbestrijding en verwijderen van bramen en boomopslag. Er is in de afgelopen twintig jaar veel ervaring opgedaan met pitrusbestrijding (samengevat in het kader op pagina 33), maar

het blijft een zaak van maatwerk en lange adem. Ook de mogelijkheid van chemische bestrijding kan worden overwogen, zoals die bijvoorbeeld in het IJperveld en op een aantal landbouwpercelen in het Oostzanerveld heeft plaatsgevonden. SBB geeft echter aan dat dit voor hen geen optie is vanwege de nadelige effecten (in ieder geval in de eerste jaren na spuiten) op kruidenrijkdom, insectenrijkdom en waterkwaliteit, en omdat dit maatschappelijk gevoelig ligt. Dit betekent dat pitrus vooral met een actief maaibeheer moet worden bestreden, eventueel in combinatie met lokaal toepassen van zout (het is zinvol om over deze methode verder uit te werken). Omdat mechanische pitrusbestrijding duurder is dan chemische bestrijding, is de reguliere beheervergoeding hiervoor niet toereikend. Dit zal daarom – samen met andere maatregelen – worden opgenomen in een omvattender opknapplan voor het veld.

c. **Verlagen van de beheerkosten**, bijvoorbeeld door:

- Aandammen van delen van het vaarland. Twintig jaar terug is al een deel van het vaarland aangedamd, maar er is nog steeds een substantiële oppervlakte aanwezig. Aandammen ligt gevoelig: het doet afbreuk aan het oorspronkelijke landschap en het beperkt de mogelijkheden voor waterrecreatie en sportvisserij. Ook kunnen er negatieve gevolgen zijn voor de Noordse woelmuis, een N2000-soort, waardoor de vergunningverlening moeilijker wordt. En er zijn financiële bedenkingen: door de brede waterlopen is een dam al snel duurder dan de stukjes land die hij verbindt. Niettemin schat de Initiatiegroep in dat er plaatselijk kansen liggen voor aandammen. Alternatieven zijn gelegen in de aanleg van doorwaadbare dammen en/of de inzet van amfibiematerieel zoals pontons (zoals in het Varkensland). Het is aan het inrichtingsplan om hiervoor met een concrete invulling te komen.
- Kavelruil toepassen om voor de agrariërs zoveel mogelijk land dichtbij huis te krijgen. Kavelruil ligt onder agrariërs altijd gevoelig, maar wordt door de Initiatiegroep zeker als optie gezien. De wensen en mogelijkheden moeten in het inrichtingsplan verder worden uitgewerkt. Op kavelruil met overheidsgrond is ook het Didam-Arrest van toepassing, dat bepaalt dat de overheid gronden openbaar (in concurrentie) moet verkopen of verpachten. Daarbij mogen wel clusters van percelen worden aangeboden; de mededinging hoeft niet tot op perceelsniveau te worden georganiseerd. SBB heeft al een puntensysteem voor gronduitgifte. Dit kan wellicht ook bij kavelruil worden gehanteerd. Daarnaast geldt een vrijstelling van openbare aanbesteding als de grondruil plaatsvindt in het kader van een gebiedsproces (de gunning moet overigens wel openbaar worden gepubliceerd). Alternatief is dat de ruilgronden wel openbaar, maar met strikte criteria in het gebiedsproces worden ingebracht.
- Te gelde maken van riet, ruigte en ander maaisel, bijvoorbeeld in de vorm van Bokashi, dat na fermentatie als meststof kan worden gebruikt. Deze werkwijze wint de laatste jaren aan populariteit onder zowel boeren als terreinbeheerders ('circulair terreinbeheer'). De fermentatie doodt ook de pitruszaden, waardoor er geen vrees hoeft te zijn voor verdere verspreiding via bemesting. De rentabiliteit is echter wisselend en kan tegenvallen als er veel voedingsstoffen moeten worden toegevoegd. Bovendien is de status in de mestwetgeving nog niet goed geregeld – zie ook het kader op de volgende bladzijde.
- Een efficiëntere organisatie van het beheer. Hierop gaan we in hoofdstuk 5 nader in.

d. **Verhogen beheervergoedingen**. Dit moet de beoogde intensivering van het beheer (punt a) mogelijk maken. In hoofdstuk 4 komen we hierop uitgebreid terug.

e. **Meer eenmalige gelden** beschikbaar stellen voor opknapwerk. Zoals eerder aangegeven, hebben deze alleen zin als er zicht is op adequaat beheer. Omdat het vaak gaat om dure maatregelen, is het gewenst dat de fondsen voor eenmalig opknapwerk worden uitgebreid.

f. **Meer vrijwilligers mobiliseren** voor opknapwerk. Dit zou wel het tekort aan 'handen in het veld' oplossen, ware het niet dat het inwerken en begeleiden van vrijwilligers veel tijd kost. De veehouders kunnen hierin geen tijd investeren; zij kunnen hun tijd efficiënter zelf aan het beheer besteden. Misschien kan wel de vrijwilligersgroep van SBB worden uitgebreid.

g. **Scholen van kleine particuliere grondeigenaren**. Het rendement hiervan is twijfelachtig: de meeste percelen moeten eerst vrij van bomen en struiken worden gemaakt en vervolgens hebben

de particuliere eigenaren geen geschikt beheermaterieel. Eigenlijk moet de gemeente beter handhaven op het open blijven van het landschap, maar dat gebeurt niet. Meest effectief is dat zij hun land verkopen aan SBB of dat zij zich aansluiten bij een beheercollectief (zie ook hoofdstuk 5). De initiatiefgroep ziet als meest effectieve combinatie: verhogen beheervergoedingen, meer opknappend en intensiever bekalken en bemesten (reparatiebemesting).

Kennis over pitrusbestrijding

Pitrus neemt de laatste jaren – ook internationaal – enorm toe. Als een weidevogelgebied 's winters onder water staat en 's zomers wordt beweide en niet wordt bemest, kan pitrus na zo'n vijf jaar ongeveer 75% van het grasland bedekken. Verspreiding van bagger over het land versnelt dit proces. Pitrus wordt door het vee weinig gegeten en verdringt het gras, zodat er ook weinig te grazen overblijft. De zaden behouden tientallen jaren hun kiemkracht; ze ontkiemen bij blootstelling aan de lucht of stijging van het waterpeil. Er is al veel geschreven over pitrusbestrijding (o.a. Van 't Veer & Witteveldt 2002; Van Well 2002; *Ilperveld: Beheer en beheersing van pitrus* 2007. Kemmers e.a. 2008; Oosterveld & Minnema 2011). Daaruit komt het volgende naar voren:

- Een deel van de oplossing ligt in beheerverbeteringen die ook in een andere context in dit plan worden voorgesteld: stabiliseren waterpeil (geen langdurige inundatie met regenwater; een goede detailafwatering en het vermijden van bodembeschadiging zijn essentieel), goede begreppeling, c.q. goede werking van de greppels (snel afvoeren regenwater), extra maaien (na 1 november en diep uitmaaïen pollen in de winter, over de vorst), nabeweiding van jonge scheuten (na maaïsneide) door schapen of paarden/pony's, bekalken tot een pH boven 4,8 (met traag werkende kalkstof zoals schelpengrit), tijdelijk extra bemesten met N en K om grasgroei te stimuleren (betere concurrentie). Dit beheer moet stug worden volgehouden.
- Mest moet in fikse hoeveelheden worden toegediend: zo'n 5 tot 50 ton ruige mest per hectare. Bemesten beperkt de pitrus, maar kan ook leiden tot afname van botanische waarden.
- Daarnaast eventueel chemische bestrijding (MCPA) gevolgd door een strak regime van maaïen, afvoeren, bekalken, bemesten en onderhoud van greppels en slootkanten. Dit bleek in het Ilperveld tot een goed resultaat te leiden. Deze methode is niet geschikt voor botanisch waardevolle percelen, omdat hij ook een deel van de graslandkruiden doodt. Ook toepassing op weidevogelgrasland betekent dat het land enkele jaren minder geschikt is voor kuikens. Als na bestrijding het beheer niet consequent wordt gericht op kruidenrijk gras- of hooiland, komt de pitrus na 5 à 10 jaar weer terug.
- Begrazen heeft meestal een negatief effect, doordat het meeste vee pitrus niet of nauwelijks lust en omdat door begrazing van natte percelen open plekken ontstaan, waardoor de vestiging wordt vergemakkelijkt.
- Open/kale plekken kunnen ook ontstaan door intensieve ganzenbegrazing.
- De bloei is van juni tot augustus; daarom dient er voor of tijdens die periode te worden gemaaid om zaadvorming te voorkomen. Het zaad overleeft minimaal 5 jaar. Vooral ook in het late najaar is maaïen effectief: dan produceert pitrus de meeste biomassa.

Kortom: het lijkt erop dat een effectieve pitrusbestrijding noodzaakt tot het tijdelijk minder zwaar laten wegen van de weidevogelgoalstelling. Dit zou pleiten voor een gefaseerde aanpak.

Kansen voor bokashi?

Bokashi ontstaat bij het fermenteren van organisch materiaal onder zuurstofloze omstandigheden – op dat punt verschilt het van compost. Het kan bestaan uit maaisel (uit sloten, bermen of verruigde graslanden), bladeren en gewasresten, eventueel aangevuld met ruige mest. Het materiaal wordt aangevuld met kalk en met actieve micro-organismen en twee maanden opgeslagen onder plastic. Daarna kan het als meststof worden gebruikt. Doordat plantenzaden tijdens het fermenteren kiemen en doodgaan, is er geen risico op verspreiding van onkruidzaden. Vergeleken met compost is het materiaal minder ver verteerd, waardoor er voor het bodemleven meer om te zetten valt. Het wordt dan ook gezien als *boost* voor het bodemleven. Door de hoge C/N-verhouding in Bokashi komt er relatief weinig stikstof beschikbaar voor plantengroei, waardoor de bemestende werking beperkt is. Het maken van compost in een professionele composteerinstallatie kost € 30 tot 50,- per ton. Bokashi kost per ton € 10 à 15,- voor de bacteriën, kalk en kleimineralen en nog eens zo'n bedrag aan arbeid en machinekosten. Het is dus niet veel goedkoper dan compostering. Voordeel is wel dat het lokaal, bijvoorbeeld op de boerderij, kan worden gemaakt. Beperking van Bokashi is vooralsnog dat het zich in een grijs gebied van de wet- en regelgeving bevindt. Het valt niet onder de mestwetgeving (wat voor agrarische bedrijven een voordeel is), maar formeel mag het alleen in het kader van (door onderzoek begeleide) pilots worden geproduceerd en aangewend. De Omgevingsdienst moet hiervoor vrijstelling verlenen. Als er dierlijke mest in de Bokashi is verwerkt, valt het gehele product wél onder de mestwetgeving.

Bronnen: Romkens e.a. 2020; Riechelman & Postma 2021; Dassen e.a. 2024.

4.5.2 Structurele stagnatie van water op het maaiveld

Stagnatie van water op het maaiveld vormt een toenemend probleem voor een optimaal beheer van het veld. Hier spelen twee dingen:

- Een hoog polderpeil ten opzichte van het maaiveld. Bij harde wind ontstaat 'scheefstand' en kan het polderwater de percelen op stromen. Door de hoge stand van het buitenwater wateren bovendien de greppels niet meer goed af. Anders dan met peilverlaging, c.q. onderbemaling is dit knelpunt lastig op te lossen, of er moeten op de randen van de percelen kades worden aangelegd.
- Een ontoereikende detailafwatering (greppels), waardoor bij veel en/of intensieve neerslag plassen op het land ontstaan. Een goede begreppeling en het openhouden van greppelbuizen kunnen dit tegengaan, maar dan moet het polderpeil daarvoor laag genoeg zijn.

Het resultaat van beide factoren is dat hele stukken land in het groeiseizoen niet meer droog worden; zeker in een nat voorjaar zoals dat van 2024 is er een enorm probleem. In de particuliere onderbemalingen is het peil iets lager. Volgens gegevens van HHNK zijn in de polder Oostzaan 71 onderbemalingen vergund die tezamen 12% van de oppervlakte bemalen. In de natuurgebieden voldoet 100% van de oppervlakte aan de eis van een maximale drooglegging van 40 cm, in het agrarisch gebied 84% (Kos e.a. 2020). Volgens de provincie is de drooglegging in de niet-onderbemalen delen van de polder 15 – 30 cm (*Oostzanerveld (L22)*, 2020). Er zijn dus slechts kleine delen van de polder die een grotere drooglegging hebben dan de streefwaarde uit de Kamerbrief Bodem en Water Sturend (20 – 40 cm).

In natte perioden wordt steeds meer land niet meer goed droog (links). Rechts is te zien hoe hoog het buitenwater staat ten opzichte van een onderbemaling. Foto's: Paul Oostveen en Piet Brouwer.

Het hoge peil wordt ook veroorzaakt doordat het peil de maaiveldsdaling al zeker twintig jaar niet meer automatisch volgt, zoals vroeger de regel was (het vigerende peilbesluit Waterland dateert van 1997). HHNK erkent ook dat het terughoudend is geweest met peilaanpassingen, en wel om de bodemdaling af te remmen. Pas als er signalen uit het gebied komen dat de drooglegging te wensen overlaat, wordt beoordeeld of peilaanpassing gerechtvaardigd is (Kos e.a. 2020).

De Initiatiefgroep schat in dat de maaiveldsdaling in twintig jaar 4 cm is geweest (2 mm per jaar; HHNK doet daarover geen uitspraak) en dat het peil sindsdien met 2 cm is verhoogd. Er resteert dus een gewenste peilaanpassing van 2 cm. De agrariërs zouden het peil nog wel wat verder willen verlagen, maar zij realiseren zich dat dit lastig wordt. Doordat het landelijk en het stedelijk gebied van de polder Oostzaan in hetzelfde peilgebied liggen, ondervindt iedereen de gevolgen van peilverlaging: paalrot van houten funderingen, schoeiingen van particulieren komen boven water te staan, er moet extra worden gebaggerd om de sloten bevaarbaar te houden, etc. Daarom lijkt een peilaanpassing van nog eens 2 cm het hoogst haalbare. Met een beperkte peilverlaging kun je voor

het broedseizoen nog wat ruige mest uitrijden. Maar met 2 cm los je de waterafvoer uit de greppels niet op. Daarvoor zou je het peil van het buitenwater moeten verlagen. De Initiatiefgroep is hierover inmiddels in overleg met HHNK. Het overleg leert onder meer dat de peilschaal niet klopt: deze is 3 cm omhoog gegaan (staat op 1,46 m) terwijl hij eigenlijk 6 cm omhoog zou moeten. De uitkomsten van het overleg met HHNK moeten ook hun beslag krijgen in het inrichtingsplan.

Het spiegelbeeld van peilverlaging: verhogen van de oevers, vindt de initiatiefgroep geen haalbaar alternatief. Hierdoor worden ‘badkuipen’ gecreëerd die op den duur bijna niet meer beheerbaar zijn.

Kansrijke optie voor het verbeteren van de waterafvoer uit de greppels is “perceelsgebonden flexibele peilregulering” naar het voorbeeld van het Wormer- en Jisperveld. Daar heeft Natuurmonumenten op vijf locaties van tezamen 40 ha molens geplaatst en pijpen getrokken naar de molens toe, zodat het peil in het blok zeer nauwkeurig kan worden geregeld. Je laat dan selectief water in wanneer ’t te droog wordt en maalt uit wanneer het te nat is, bijvoorbeeld als je later in het voorjaar wilt gaan maaien. Zo wordt niet alleen maatwerk geleverd voor de weidevogels, maar worden ook bodemdaling en CO₂-uitstoot beperkt (Van der Vegte 2020). Volgens HHNK valt het bemalingssysteem in het Wormer- en Jisperveld onder het onderbemalingsregime, waar een vergunning tot 40 cm drooglegging mogelijk is. Een vergunningaanvraag kan met meerdere aanvragers gezamenlijk worden ingediend. Omdat dan veel variatie in maaiveldhoogten kan ontstaan, is het zaak om de maatregelen voor flexibele peilregulering onderling goed af te stemmen. Momenteel wordt de animo voor deze vorm van peilregulering onder grondgebruikers verkend.

4.5.3 Baggervorming

Het Oostzanerveld kampt – net als andere vaargebieden in Laag Holland – met een serieus baggerprobleem. De bagger ontstaat door de afbraak van veen, door het intrappen van slootkanten door weidend vee, door golfslag als gevolg van waterrecreatie en recent ook door het vergraven van oever en slootbodembodem door de Amerikaanse rivierkreeft. De baggervorming heeft verschillende nadelen:

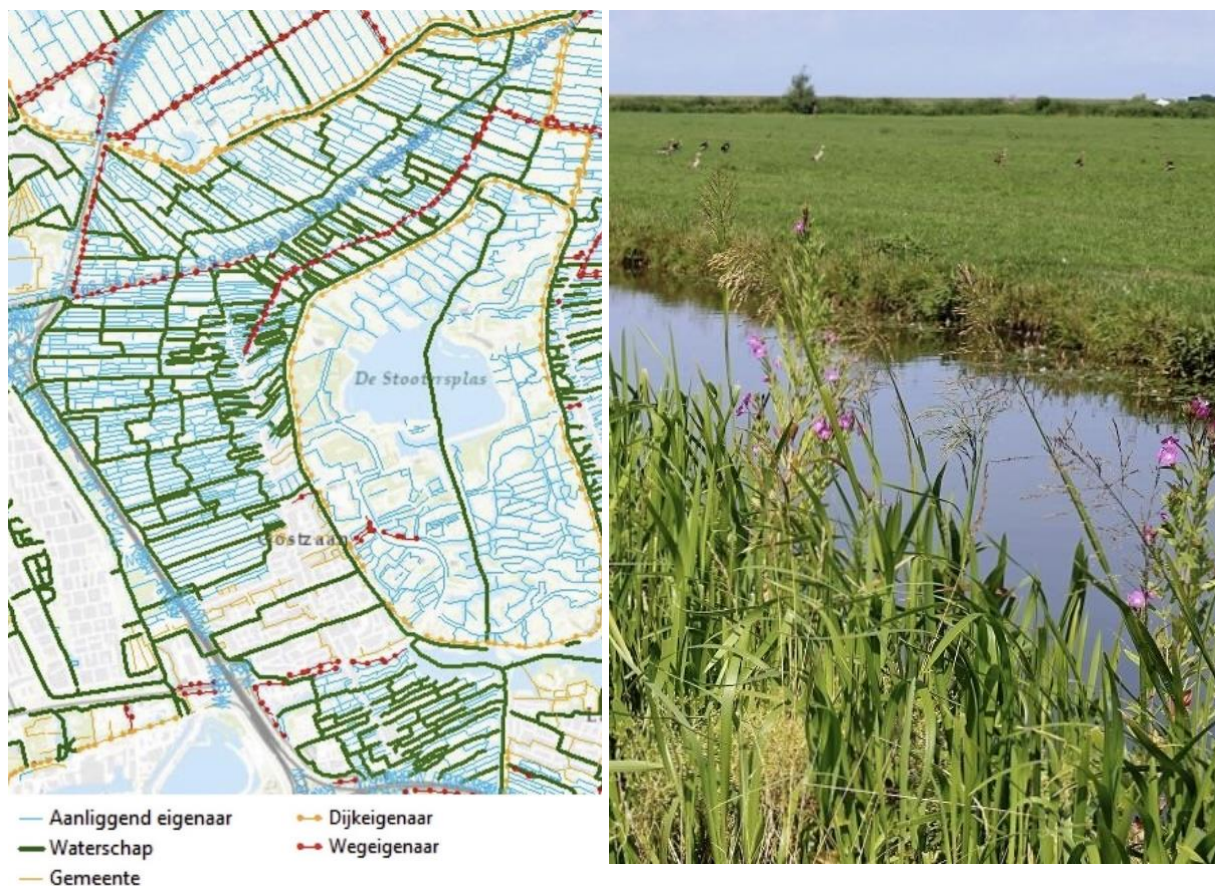
- Er gaat land verloren. Dat is nadelig voor de landbouw en door baggervorming ook voor de waterkwaliteit (chemisch en biologisch; zie ook § 4.2).
- De sloten worden minder goed bevaarbaar. Dat is een handicap voor zowel vaarboeren als waterrecreanten.

Er zijn twee mogelijke oplossingen, die liefst beide worden toegepast:

- a. **“Goed baggeren”**. Momenteel baggert HHNK de primaire waterlopen in het veld (zie de kaart op de volgende bladzijde voor het onderscheid tussen primaire en secundaire waterlopen) elke zeven jaar allemaal tegelijk, tenzij uit inspecties in het veld blijkt dat er eerder of later moet worden gebaggerd (Memo baggeren in veenweidegebieden 2023). Het zou echter beter zijn om selectief te baggeren, net als vroeger. Goed baggeren is volgens de Initiatiefgroep:
 - alleen baggeren van de sloten die vol zitten. Niet alles ineens, maar selectief en gefaseerd, niet op bestek;
 - alleen het midden van de sloot baggeren, de kanten laten zitten;
 - niet met zwaar materieel werken, dat “drukt de bagger de sloot in”;
 - geen baggerzuiger vanuit de sloot inzetten, dan ben je al het slootleven kwijt.Vroeger was er elk jaar f 20.000,- beschikbaar en gaven de boeren zelf aan in welke sloten dat bedrag moest worden geïnvesteerd. De Initiatiefgroep heeft met HHNK overlegd om te kijken of het baggerwerk aan de gezamenlijke grondgebruikers kan worden uitbesteed in plaats van aan een loonwerker. Overleg met HHNK wijst uit dat er volgens het baggerplan moet worden gewerkt. Er is een protocol en het werk moet worden aanbesteed. Het baggerplan zou moeten worden

herzien om bovenstaand idee mogelijk te maken. Het is niet bekend wanneer het huidige plan afloopt. Volgens de kaart van HHNK wordt het Oostzanerveld pas in 2030 weer gebaggerd.

- b. **Aanleg van natuurvriendelijke oevers (waterinwaarts, met een 'vooroever')** of andere vormen van oeverbeschoeiing. Aanleg van natuurvriendelijke oevers (waterinwaarts) beperkt niet alleen de oeverafkalving, maar heeft ook voordelen voor natuur en landschap: oever- en waterplanten, amfibieën, kleine zoogdieren, insecten zoals vlinders en libellen. Als ze als 'weidevogelflauw' talud worden aangelegd, hebben ze ook voordelen voor weidevogels. Er zijn verschillende financieringsbronnen beschikbaar voor de aanleg (Landbouwportaal Noord-Holland, SKNL, Regeling niet-productieve investeringen etc.). Sommige regelingen sluiten vaarland echter uit en/of zijn beperkt tot landbouwgrond. Het is gewenst om de subsidievoorwaarden op dit punt te verruimen.

Links: taakverdeling in het baggeronderhoud van waterlopen. Rechts: natuurvriendelijke oevers beperken oeverafslag en baggervorming en komen de biodiversiteit ten goede. Foto: Loek Londo

4.5.4 Fauna-overlast

De fauna-overlast spitst zich toe op vier soorten/soortgroepen: smient, grauwe gans, Amerikaanse rivierkreeft en weidevogelpredatoren.

Smient

De smient is (als niet-broedvogel) een Natura 2000-doelsoort. Er is een instandhoudingsdoel van 6.400 exemplaren vastgesteld. De aantallen liggen gemiddeld iets onder het instandhoudingsdoel. Dat komt volgens de *Natuurdoelanalyse IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske* (2023) niet door knelpunten in het Natura 2000-gebied, maar door de beschikbaarheid van geschikt

foerageergebied buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied, dus in landbouwgebied. Aangezien smienten liefst eiwitrijk gras eten, wordt de vegetatie binnen het N2000-gebied gaandeweg minder aantrekkelijk. Daardoor is er een grotere druk op het landbouwgebied.

Grauwe gans

Ook de grauwe gans is (als niet-broedvogel) een N2000-doelsoort. Het streefdoel is 90 exemplaren, maar dat aantal wordt ruim overschreden: gemiddeld over de periode 2015-2020 ging het in het IVOT-gebied om een kleine 2.000 exemplaren, met uitschieters van meer dan 4.000 vogels in december (Hüsker & De Nijs 2022). De ganzen begrazen niet alleen weidevogelgraslanden, maar vreten, betreden en vermesten ook botanische graslanden en met name ook veenmosrietlandpercelen. Dit is zeer ongunstig voor de ontwikkeling van die percelen. Het nieuwe Faunabeheerplan Ganzen 2025-2030 zet in op combinaties van maatregelen: eerst op preventieve maatregelen, maar bij onvoldoende effect ook op dodelijke (FBE Noord-Holland 2025).

Vanaf 2025 komen ook bedrijven in N2000-gebied in aanmerking voor schadevergoeding. Op basis van de *Beleidsregel tegemoetkoming schade Noord-Holland* kwamen veehouders in N2000-gebied met natuurpacht of met een (erf)pachtcontract met beperkingen aan het agrarisch gebruik, tot voor kort niet in aanmerking voor vergoeding van faunaschade. De Hoge Raad heeft in augustus 2024 echter bepaald dat deze uitzonderingspositie niet terecht is. Temeer omdat de ganzenaantallen vele malen hoger zijn dan het instandhoudingsdoel, is het gewenst om de mogelijkheid van schadevergoeding goed te regelen.

Amerikaanse rivierkreeft

De sterke uitbreiding van deze exoot brengt tamelijk desastreuze gevolgen met zich mee. Hij ondergraaft oevers en waterbodems, waardoor de stabiliteit van de oevers afneemt, extra baggervorming optreedt, het water troebel wordt en algen meer kans krijgen om zich te ontwikkelen. Hij vreet ook waterplanten aan of snijdt ze kapot. Gevolgen in het Oostzanerveld: instabiele oevers en troebel, levenloos water; vrijwel alle krabbenscheer en karpers zijn verdwenen. De kreeften worden op hun beurt weliswaar gegeten door soorten als reiger, fuut en snoekbaars, maar dat remt de explosieve ontwikkeling nauwelijks af. Ook mag hij worden bevestigd, maar alleen door beroepsvissers, alleen als bijvangst en alleen in de maanden juli en augustus. Dit alles biedt onvoldoende soelaas.

HHNK stelt dat dit een landelijk probleem is waarvoor nog geen goede oplossing is gevonden. Massaal wegvangen blijkt elders echter wel degelijk effect te hebben. In de Zuid-Hollandse Krimpenerwaard is door het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard een driejarig experiment uitgevoerd dat als 'effectief en zinvol' wordt bestempeld. Massaal wegvangen wordt ook door deskundigen bepleit (*Symposiumboek Kennisplatform Rivierkreeft*, 2019; *Ontwikkeling Beheersingsaanpak Uitheemse Rivierkreeft*, 2022). Wel lijkt het erop dat de kreeften snel terugkomen en de aanpak dus vooralsnog een structureel karakter moet hebben. De provincie Zuid-Holland heeft op basis daarvan besloten dat zij niet gaat wachten op het rijk (het nieuwe kabinet besluit hierover waarschijnlijk pas in 2025), maar zelf geld beschikbaar stelt voor een vervolgpilot in de Krimpenerwaard. In de Utrechtse Molenpolder voert het waterschap Amstel, Gooi en Vecht een pilot uit waarin de kreeften worden weggevangen met korven en fuiken in het kader van een bredere aanpak voor natuurherstel in de sloten (met name waterplanten).

Om de problemen in het Oostzanerveld te verminderen, is het gewenst:

- dat Noord-Holland en HHNK de Zuid-Hollandse aanpak overnemen en een eigen plan van aanpak opstellen;
- dat de wetgeving wordt aangepast om de beperkingen aan het wegvangen weg te nemen. De soort zou eigenlijk de wettelijke status van de muskusrat moeten krijgen;
- dat er budget komt om de (aanzienlijke) schade aan oevers en kaden te compenseren.

Weidevogelpredatoren

Het aantal predatoren van weidevogels neemt toe (bijv. ook rat en hermelijn). Hoewel de mogelijkheden in het N2000-gebied zeer beperkt zijn en predatorenbeheer op maatschappelijke weerstand stuit, zou het niettemin zinvol zijn om een predatiebeheerplan op te stellen waarin de problemen en mogelijkheden op een rij worden gezet. Een plan voor het Oostzanerveld alleen is minder zinvol; daarom kan de planvorming beter een groter gebied (bijv. Zaanstreek-Waterland) bestrijken.

5. Kosten en financieringsmogelijkheden van het beheer

5.1 Kosten van het beheer

5.1.1 Structurele beheerkosten

Een regelmatig terugkerend knelpunt is de hoogte van de beheervergoedingen, die niet in verhouding staat tot de beheerkosten. Belangrijke vraag is dan: hoeveel hoger vallen de kosten uit en wat zijn de belangrijkste posten die hoger uitvallen dan de landelijke gemiddelden die rijk en provincies hanteren? Voor het antwoord op die vragen hoeven we niet helemaal opnieuw te gaan rekenen, want er zijn in het verleden al redelijk wat berekeningen gemaakt. In onderstaande tabel hebben we wat getallen op een rij gezet, van oud naar nieuw. Ter toelichting:

- In twee opeenvolgende projecten “Samen werken aan het beheer van reservaten” (SAR) uit 2002 en 2004 hebben TBO's, natuurvereniging en boeren gezamenlijk gedetailleerde berekeningen gemaakt van de beheerkosten (met name van weidevogelgrasland) in Laag Holland. In het project van 2002 is dat gedaan voor Laag Holland als geheel (Terwan 2002), in 2004 zijn vier deelgebieden (Ilperveld, Wormer- en Jisperveld, Westzaan, Varkensland) onder de loep genomen (Terwan e.a. 2004). We vermelden de cijfers voor het Ilperveld, omdat die naar ons idee het beste passen bij het Oostzanerveld. We hebben op de bedragen een inflatiecorrectie toegepast om ze op het prijspeil van 2024 te brengen. **Bijlage 4** bevat de details van de kostenberekening.
- De SNL-tarieven zijn gebaseerd op de zogeheten standaardkostprijsystematiek (SKP), die voor elk beheertype de kosten van het beheer weergeeft (*Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer, beheerjaar 2025*). De vergoeding bedraagt om budgettaire redenen 84% van de berekende kosten. Wel wordt periodiek een opslag toegepast voor prijsstijgingen.
- De ANLb-vergoedingen verschillen sterk, al naar gelang de gekozen pakketten. Bovendien kunnen agrarische collectieven, die het ANLb uitvoeren, de tarieven binnen bepaalde grenzen variëren. In de tabel zijn de tarieven voor twee veel gekozen pakketten opgenomen.

Beheerkosten zoals verschillende bronnen die hebben berekend

Bron	Beheerkosten per ha (minimaal – maximaal)		
Weidevogelbeheer conform “Samenwerken aan het beheer van reservaten” (2002)*	Rijland: € 1.067,- tot 1.611,-	Vaarland: € 2.275,- tot 3.006,-	60% rijland, 40% vaarland: € 1.529,- tot 2.069,-
Idem specifiek voor het Ilperveld (2004)*			75% vaarland, 25% rijland: € 2.470,- tot 2.904,-
SNL 2025	Standaardkostprijs	Vergoeding (84%) incl. opslag 9,7%	Vergoeding incl. monitoringsbijdrage
N06.01 Veenmosrietland en moerasheide	€ 1.647,-	€ 1.518,-	€ 1.562,-
N10.02 Vochtig hooiland	€ 1.729,-	€ 1.594,-	€ 1.628,-
N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland	€ 327,-	€ 301,-	€ 316,-
N13.01 vochtig weidevogelgrasland	€ 968,-	€ 892,-	€ 911,-
Vaartoeslag	€ 825,-	€ 760,-	€ 760,-
ANLb 2025 (selectie)	Adviestarief**	Beleidsstarief	
Rustperiode 1 april - 15 juni:	€ 795,-	€ 1.040,-	
Kruidenrijk weidevogelgras-land, 15 juni maaien	€ 1.376,-	€ 1.895,-	

* De bedragen uit 2002 en 2004 zijn gecorrigeerd voor inflatie. Voor 2002 is dat +61,45%, voor 2004 is dat +52,93%.

** De ANLb-tarieven zijn excl. transactiekosten. Het beleidsstarief is het maximaal toegestane tarief (op basis van de staatssteunregels). WLD hanteert voor de twee pakketten een tarief van resp. € 900,- en € 1.250,- per ha.

Let wel: op alle kosten zijn eventuele inkomsten al in mindering gebracht (conform de rekensystematiek die in de betreffende bronnen is gehanteerd).

Verschillen in berekening

Het SNL en het voormalige SAR-project berekenen de kosten op dezelfde wijze: door alle beheerhandelingen 'op geld te zetten' en hierop de opbrengst in mindering te brengen. Voor natuurgebieden is dit de erkende systematiek: doordat de hoofdfunctie natuur is, is het rekenen met agrarische opbrengstderving niet aan de orde. Ook posten als mestplaatsingsruimte en GLB-premies spelen in deze benadering geen rol. De opbrengst die op de kosten in mindering wordt gebracht, is zeer bescheiden bestaat uit de verkoop van hooi of riet en/of uit pachtopbrengsten – zie **bijlage 4**, waar een detaillering te vinden is van de SAR-berekening uit 2002 en van de standaardkostprijzen van de acht beheertypen die in het Oostzanerveld aan de orde zijn.

Uit bijlage 4 wordt ook duidelijk dat er verschillen zijn tussen de SAR- en de SNL-berekening voor weidevogelgrasland:

- a. De SAR-berekening komt bij een aantal werkzaamheden op hogere kosten, veelal doordat met een hoger aantal uren (arbeidsintensiever beheer) is gerekend.
- b. De SAR-berekening neemt een aantal kostenposten mee die in de SNL-berekening ontbreken:
 - bemesten met drijfmest (daar waar relevant)
 - bemesten met kunstmest (daar waar relevant)
 - kosten beweiding (m.n. verweiden)
 - baggeren waterlopen (in SKP alleen jaarlijks uitmaaïen)
 - graslandplanning, overige administratie en overleg
 - monitoring (maar dit wordt in de SNL apart betaald)
 - bemonsteren zuurgraad.

De ANLb-vergoedingen zijn op een andere manier berekend. Omdat er in het Oostzanerveld 12 verschillende beheervormen zijn gecontracteerd, hebben we niet van elke beheervorm de bijbehorende tariefonderbouwing opgenomen. In bijlage 4 doen we dat alleen voor het ANLb-pakket kruidenrijk weidevogelgrasland met een maaidatum van 15 juni. Het ANLb rekent met productiederving in termen van grasopbrengst en graskwaliteit, met eventuele extra kosten (bijv. meer werkgangen) en brengt daarop de besparingen in mindering op meststoffen en arbeid (minder bemesten, minder vaak maaïen etc.).

Agrarische opbrengst: hoe hoog vaststellen?

Zoals te zien is in bijlage 4, is de agrarische opbrengst in de SAR-rapporten (voor weidevogelbeheer) vastgesteld op € 337,- per ha en in de SNL-systematiek op € 147,- per ha (uit hooiverkoop). Voor de situatie in het Oostzanerveld zijn beide bedragen te hoog: in hoofdstuk 3 kwam al naar voren dat de grasproductie en -kwaliteit op veel percelen nihil is door de sterk teruggelopen bodemvruchtbaarheid en de sterke verzuuring. Er wordt op grote schaal ruwvoer aangekocht; het maaisel wordt vooral gebruikt om gaten in het land mee op te vullen. Het is rendabeler om een baal ruwvoer te kopen dan 'm zelf te maaïen en naar huis te varen. Het precieze saldo hangt uiteraard sterk af van de locatie van het perceel, maar de inschatting is dat er gemiddeld voor € 200,- à 300,- per ha aan ruwvoer wordt aangekocht. Daarmee is het hectaresaldo dus negatief. Dat zijn geen beheerkosten die in de standaardbeheerkosten-systematiek passen (zie verderop over het berekenen van kosten in bedrijfsverband), maar het betekent wel dat we in de normsystematiek de opbrengst in het Oostzanerveld op nul kunnen zetten. Daarmee stijgen de SAR- en SNL-beheerkosten met de eerder genoemde bedragen (resp. € 337,- en € 147,- per ha).

Grote bandbreedte in berekende kosten

Als we de opbrengst van het weidevogelgrasland in de normkostenberekeningen (SNL en SAR) op nul zetten, variëren de berekende kosten:

- voor rijland tussen € 1.120,- per ha (SNL), € 1.400,- per ha (SAR, minimale kosten) en € 1.950,- per ha (SAR, maximale kosten);

- voor vaarland tussen € 1.940,- per ha (SNL), € 2.600,- per ha (SAR, minimale kosten) en € 3.335,- per ha (SAR, maximale kosten).

Tussen de laagst en de hoogst berekende kosten zit dus een factor 1,7 (rijland) resp. 2,4 (vaarland).

Toetsing kostenberekening door het Louis Bolk Instituut

Op verzoek van de provincie is de hier gepresenteerde kostenberekening nog eens onder de loep genomen door een externe partij. De keus is daarbij gevallen op het Louis Bolk Instituut, dat recent van twee afzonderlijke bedrijven uit het Oostzanerveld de beheerkosten in kaart heeft gebracht op basis van de normkostensystematiek. Deze berekeningen zijn niet openbaar beschikbaar, omdat ze gegevens bevatten van individuele bedrijven. Het Louis Bolk Instituut komt tot de volgende conclusies:

- a. De beschreven aannames en berekeningen uit de kostenberekening uit 2002 lijken een acceptabele benadering te zijn van de kosten die een veehouder moet maken om de vereiste beheerafspraken uit te voeren op een bedrijf dat ook een aanzienlijk deel vaarland heeft. In de recent uitgevoerde berekening voor twee bedrijven met 100% vaarland komt de vergoeding voor beheer uit tussen de minimale en maximale variant zoals toegepast in de kostenberekening.
- b. De gehanteerde systematiek in de recente berekening verschilt weinig van de aanpak van die in de kostenberekening van destijds. Beide berekeningen resulteren in dezelfde 'grote posten', zoals het bemesten van het land, maaien/afvoeren en beweiding. Ook de zoektocht naar een realistische inschatting van de diverse onderhoudskosten, tegengaan van verruiging en de kosten voor controle van vee, zijn herkenbaar en bieden aanknopingspunten om te komen tot een realistische kosteninschatting.
- c. Aandachtspunten zijn:
 - De inschatting van de vaartijd en hoe om te gaan met het combineren van werkzaamheden in één werkgang. De vaartijd kan afhankelijk van de bedrijfsgrootte en ligging van de percelen behoorlijk verschillen. In de recente berekening is vaartijd daarom meegenomen als een variabele die per bedrijf wordt vastgesteld. In de recente berekening is ook een poging gedaan de combinatie van werkzaamheden te duiden; in de eerdere kostenberekening is dit 'verstopt' in de aannames. Op zich is dit niet erg, maar voor de transparantie is het goed om deze scherper te onderscheiden.
 - Verder behoeft de berekening van de opbrengst aandacht, omdat in de praktijk zowel de hoeveelheid als de kwaliteit van het geoogste product van beperkte waarde zijn en het de vraag is in hoeverre deze post nog relevant is (zie ook pagina 36).
 - Tot slot lijkt het verstandig om voor vaarland te kijken naar de gehanteerde inflatiecorrectie. Het is onduidelijk met welke inflatiecorrectie gewerkt is en of juist de sterk gestegen kosten voor mechanisatie, varend materieel en brandstof voldoende tot uiting komen in de gehanteerde correctie. Deze kosten zijn verhoudingsgewijs meer gestegen, wat zich ook vertaalt in bijvoorbeeld de uurtarieven van loonwerk.

Het eerste punt kan leiden tot een overschatting van de kosten, het tweede en derde punt tot een onderschatting.

De details van de toetsing door het Louis Bolk Instituut zijn opgenomen in **bijlage 5**.

Kostenberekening in bedrijfsverband

Er is nog een derde manier om de beheerkosten te berekenen: in bedrijfsverband. Daarbij worden de bedrijfsgegevens en het grondgebruik modelmatig doorgerekend, resulterend in een saldo, c.q. een arbeidsopbrengst per ha. Er zijn in het verleden verschillende van zulke berekeningen uitgevoerd voor (al dan niet fictieve) 'natuurbedrijven' in Laag Holland. Het rapport "Samenwerken aan reservaten" (Terwan 2002) geeft hiervan een kort overzicht. De berekende (negatieve) hectaresaldi lopen sterk uiteen: in prijzen van 2024 van € 400,- tot € 1.800,- per ha. Het exploitatiesaldo hangt sterk af van de melk- en vleesprijzen en van het type bedrijf (melkvee of vleesvee). Voor zover onze kennis strekt, ontbreken recente exploitatieberekeningen voor Laag Holland.

5.1.2 Eenmalige kosten

Er is eenmalig geld nodig voor opknapwerk en investeringen. Het gaat bijvoorbeeld om:

- tegengaan van verruiging: verwijderen ruigte en bomen, reparatiebemesting etc.;
- een pilot met het maken van Bokashi of andere vormen van verwaarding van maaisel;
- aanleg van nieuwe molens voor het creëren van 'perceelsgebonden flexibele peilregulering' (zie § 3.5.2) en vernieuwing van bestaande molens, bruggen en dammen;
- voorbereiden en uitvoeren van kavelruil;
- aanleg van natuurvriendelijke oevers;
- planmatige aanpak van de Amerikaanse rivierkreeft.

De Initiatiefgroep heeft hiervoor (nog) geen begroting opgesteld. Voorstel is om deze t.z.t. samen te voegen met de begroting van het inrichtingsplan.

5.2 Mogelijke financieringsbronnen voor het beheer

5.2.1 Beheerbudget

Subsidieregelingen SNL en ANLb

De financiering van het beheer komt voor een belangrijk deel uit de SNL- en ANLb-vergoedingen. De SNL-vergoedingen zijn in onderstaande tabel nog eens op een rij gezet voor alle acht beheertypen. De SNL-vergoeding komt bij SBB terecht, behalve in het geval van erfpacht (één bedrijf) en van particulier natuurbeheer (op ca 15 ha). De SNL-vaartoelage is aan de beheervergoeding gekoppeld, maar wordt in geval van pacht door een agrariër door SBB voor 85% doorbetaald aan de agrariër. De ANLb-vergoedingen komen bij de agrariër terecht.

Een ruwe berekening leert dat er momenteel via het SNL zo'n € 400.000,- (waarvan € 125.000,- vaartoelage) naar het gebied toe komt en via het ANLb zo'n € 100.000,-. In de toekomst (ambitiekaart) kan de SNL-subsidie in theorie oplopen tot € 570.000,-, waarvan 200.000,- vaartoelage.

Opbouw van de SNL-vergoedingen 2025 voor de beheertypen die in het Oostzanerveld aan de orde zijn

Beheertype*	SNL-vergoeding 2025 (€ per ha)	Idem incl. monitoring (8,75%)	Idem incl. vaartoelage (€ 760,- per ha)
N13.01: Vochtig weidevogelgrasland	892	911	1.671
N10.02: Vochtig hooiland	1.594	1.628	2.388
N12.02: Kruiden- en faunarijk grasland	301	316	1.076
N04.02: Zoete plas	68	68	828
N05.03: Veenmoeras	746	791	1.551
N06.01: Veenmosrietland en moerasheide	1.518	1.562	2.322
N14.02: Hoog- en laagveenbos	27	53	813
N16.04: Vochtig bos met productie	77	90	850

* Er is ook SNL-subsidie aangevraagd voor het beheertype nat schraalland (dat inmiddels niet langer een doeltype is) en niet voor het beheertype vochtig bos met productie.

Als we kijken naar de berekende kosten, dan is duidelijk dat de beheervergoedingen ontoereikend zijn om de kosten te compenseren. In het SNL wordt bovendien slechts 84% van de berekende kosten betaald. De ANLb-vergoeding komt op rijland in de buurt van de minimaal berekende kosten, maar door het ontbreken van een vaartoelage schiet de vergoeding op vaarland flink tekort, terwijl naar schatting bijna de helft van het ANLb op vaarland is gecontracteerd. Als het ANLb binnen het NNN wordt beëindigd zonder dat daarvoor SNL-financiering in de plaats komt (dus als de oude pacht niet wordt afgekocht), worden de beheermiddelen nog beperkter. Weliswaar vervallen dan ook de

bijbehorende beheerbepalingen, maar daar staat tegenover dat op een deel van dit land ook beheerbepalingen in de pacht zijn opgenomen.

In deze paragraaf hebben we vooral gekeken naar de kosten en vergoedingen voor weidevogelgrasland. Op percelen met andere beheertypen is de situatie echter niet veel anders: ook hier gaat het meestal om arbeidsintensief beheer op vaarpercelen.

De Initiatiefgroep stelt het volgende voor (in volgorde van ingeschatte kansrijkheid en effectiviteit):

- a. Verhogen van de vaartoeslag (voor zover dit binnen de normkostensystematiek nog mogelijk is) en/of bedenken van een gunstiger constructie voor de doorbetaling van de vaartoeslag door SBB. Momenteel dient de pachter hiervoor een factuur in bij SBB. Daardoor moet er Btw in rekening worden gebracht en is de vergoeding fiscaal belast (inkomstenbelasting). Als we de som daarvan op pakweg 50% stellen (conform de Taskforce Pachtproblematiek), is het feitelijke pachtersdeel circa € 350,- per ha. De pachter kan de toeslag niet zelf aanvragen (die hoort altijd bij een SNL-perceel) en SBB kan de Btw ook niet verrekenen. Veel handiger zou zijn als de provincie het mogelijk maakt om de vaartoeslag rechtstreeks aan de pachter te doen toekomen (net zoals de provincie Overijssel het mogelijk heeft gemaakt dat pachters van SBB en NM in Noordwest-Overijssel zelf een deel van de SNL-subsidie kunnen aanvragen. Deze werkwijze blijft administratief veel tijd te kosten, maar wellicht kan WLD een rol spelen in de herverdeling van de vaarvergoeding. Verhogen van de vaartoeslag, c.q. van het deel hiervan dat bij de pachter terechtkomt, is de meest 'gerichte' maatregel om het gat tussen beheerkosten en -vergoedingen te verkleinen. Hij komt bovendien ten goede aan gebieden met een vergelijkbare problematiek, zowel in Laag Holland als daarbuiten (vooral NW-Overijssel).
- b. Verhogen van de SNL-vergoedingen. Verhogen van de vergoeding van 84% naar 100% van de berekende kosten is een eerste stap, maar het is duidelijk dat dit nog niet toereikend is. Behalve in geval van erfpacht en particulier natuurbeheer komt de SNL-vergoeding niet ten gunste van de beherende agrariër, maar de verhoging maakt het voor SBB wel gemakkelijker om een deel van de vergoeding door te sluizen en/of de pacht laag te houden. Dit is overigens een landelijk knel- en aandachtspunt.
- c. Verhogen van de ANLb-vergoedingen en/of introduceren van een vaartoeslag in het ANLb (al dan niet via interne verevening van de beheervergoedingen). Zoals blijkt uit de tabel op pagina 33 is er nog ruimte om de tarieven te verhogen, op voorwaarde uiteraard dat het budget dat toelaat. Ook introductie van een vaartoeslag is goed mogelijk; in het verleden bevatten voorgangers van het ANLb op onderdelen al aparte tarieven voor rij- en vaarland. Ook de Catalogus groenblauwe diensten bevat een toeslag voor varend transport. Beperking is wel dat het ANLb in het NNN wordt beëindigd en dat er buiten het NNN maar weinig vaarland is.

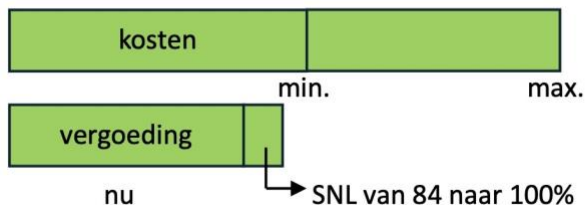
Hoe ver komen we met deze voorstellen voor het dichten van het gat tussen berekende en vergoede kosten? We nemen hiervoor opnieuw het beheertype vochtig weidevogelgrasland, resp. het 'equivalente' ANLb-pakket kruidenrijk weidevogelgrasland.

- Op rijland is minimaal € 1.100,- en maximaal € 1.950,- per ha nodig. Op ANLb-land komen we in de buurt van het maximum als het tarief wordt verhoogd naar het beleidstarief van € 1.895,-. Op SNL-land komen we met een verhoging van 84 naar 100% op € 968,- per ha, dus nog niet eens aan het minimum. Het SNL-tarief zou dus nog verder moeten worden verhoogd, minimaal met € 150,- per ha en maximaal met bijna € 1.000,- per ha.
- Op vaarland is minimaal € 1.940,- en maximaal € 3.335,- per ha nodig. Op ANLb-land komen we op € 1.895,- als het tarief voor kruidenrijk weidevogelgrasland wordt verhoogd naar het beleidstarief en op € 2.700,- als er – net als bij het SNL – een vaartoeslag van € 825,- van kracht wordt. Dat laatste bedrag komt in de buurt van het benodigde maximum. Op SNL-land komen we op € 1.790,- als het vergoedingspercentage van 84 naar 100% gaat en op € 1.970,- als de vaartoeslag naar € 1.000,- per ha gaat. In dat laatste geval zou de vergoeding toereikend zijn voor de minimaal berekende kosten, maar zijn we nog ver (ca € 1.500,-) verwijderd van de maximaal berekende kosten.

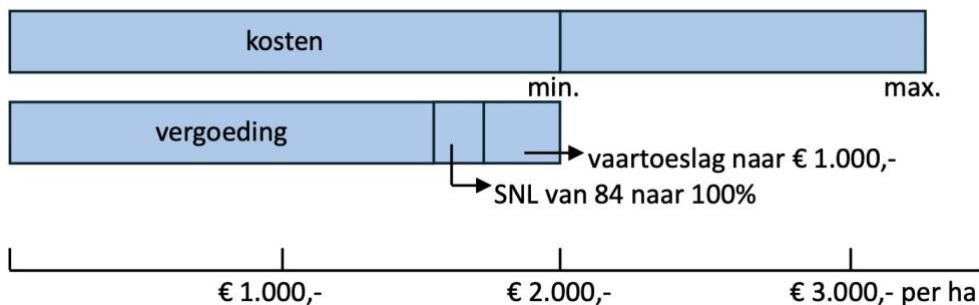
Voor de normkostensystematiek (SNL en SAR) zijn de getallen hieronder ook schematisch weergegeven. Let wel: deze getallen zeggen nog niets over de verdeling van de vergoeding tussen pachter en verpachter. Zoals gezegd komt de SNL-vergoeding – behalve bij erfpacht – bij de eigenaar terecht en wordt op dit moment 85% van de vaartoeslag aan de pachter doorbetaald.

Berekende beheerkosten (normkostensystematiek) en vergoedingsvarianten

Rijland: beheerkosten en -vergoeding

Vaarland: beheerkosten en -vergoeding

Mogelijke andere financieringsbronnen

Naast de SNL en het ANLb zijn er nog andere financieringsbronnen denkbaar. De historie wijst echter uit dat dit voor duurzaam beheer veel lastiger is dan voor eenmalige (investerings-)kosten. Ook het Gebiedsprogramma Laag Holland (2022) geeft alleen een overzicht van de benodigde investeringen. Mogelijkheden voor extra structureel geld zijn bijvoorbeeld:

Uit publieke bronnen:

- a. *Afwaardering van landbouwgrond.* Het gaat hierbij niet om de afwaardering van landbouwgrond naar natuur (functiewijziging à la SKNL), maar om grond die landbouwgrond blijft, maar waarop wel duurzaam beheer wordt vastgelegd (in een kwalitatieve verplichting zoals bij het SKNL) en een gedeeltelijke waardevermindering wordt vergoed (vermogens- en inkomenscomponent). Dit gebeurt in de vorm van een eenmalig bedrag, maar omdat het beheer tot in lengte van jaren wordt vastgelegd, behandelen we het hier toch bij de structurele beheergelden. Dit zou een mogelijkheid zijn voor de landbouwgronden in het Oostzanerveld, in ieder geval buiten het NNN maar wellicht ook – in een aangepaste vorm – voor de gronden binnen het NNN waar het ANLb vervalst, met name de gronden die in particuliere eigendom zijn. De provincie Noord-Holland heeft in zijn Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) een forse ambitie voor deze vorm van afwaardering opgenomen, maar de honorering daarvan door het ministerie van LNV staat zoals bekend op losse schroeven. Wel start de provincie binnenkort een pilot om een aantal aspecten van deze vorm van afwaardering beter te verkennen. De provincie wil afwaardering laten samengaan met ontgrenzing van de betreffende percelen als NNN en compensatie daarvan elders (saldering). Eén van de twee pilots vindt plaats in N2000-gebied. De aanvrager krijgt een eenmalig bedrag voor afwaardering van de grond, maar kan daarbovenop een jaarlijkse ANLb-vergoeding ontvangen. Ook onderzoekt de provincie of er langjarige ANLb-contracten kunnen worden gesloten voor 12 of zelfs 18 jaar. Voor percelen met oude pacht die in eigendom zijn van SBB, lijkt deze vorm van afwaardering niet relevant. Omdat het instrument afwaardering niet van

toepassing is op natuurgronden en geen bijdrage levert aan een structurele verhoging van de beheervergoedingen, laten we het hier verder buiten beschouwing. Zoals gezegd kan het wel een interessante optie zijn voor particuliere gronden binnen en buiten het NNN.

- b. Deelname aan de regeling *Samenwerking in veenweidegebieden en Natura 2000-overgangsgebieden*. De eerste openstelling is inmiddels gesloten (ook enkele grondgebruikers in het Oostzanerveld hebben hierop ingetekend), er volgt waarschijnlijk snel een tweede. De regeling geldt voor vier jaar; de bedoeling van het ministerie is dat de regeling onderdeel wordt van het GLB na 2027. Er kan subsidie worden verkregen voor:
- Opstellen van een gebiedsplan en opzetten van een samenwerkingsverband.
 - Een beperkte drooglegging, c.q. grondwaterstandverhoging in veenweidegebieden. Subsidie is mogelijk voor een hoog slootpeil (resp. 40, 30 of 20 cm drooglegging) en voor aanleg van waterinfiltratiesystemen en aanschaf van peilbuizen. De vergoeding voor een hoog peil bedraagt resp. € 545,- (40 cm), € 790,- (30 cm) of € 1.355,- (20 cm) per ha.
 - Extensivering in en rond overgangsgebieden Natura 2000 (tot maximaal 2.500 m van een N2000-begrenzing). Het gaat om verlagen stikstofdierexcretie naar max. 150 resp. 100 kg per ha en het afzien van het gebruik van stikstofkunstmest. Wordt alleen gekozen voor extensivering, dan bedraagt de vergoeding resp. € 1.680,- (150 kg N) en € 2.430,- (100 kg N per ha). Wordt ook gekozen voor hoog peil, dan bedraagt de peilvergoeding:
 - bij 150 kg N per ha: € 450,- (40 cm), € 645,- (30 cm) en € 1.105,- (20 cm) per ha;
 - bij 100 kg N per ha: € 410,-, € 585,- en € 995,- (20 cm) per ha.

Aan het extensiveringsdeel van de regeling kan alleen door melkveehouders worden deelgenomen, aan het peilverhogingsdeel ook door andere grondgebruikers. De regeling duurt tot en met 2028, ofwel – bij deelname per 2025 – vier jaar. Waarschijnlijk kan ook de jaren daarna nog worden deelgenomen, zij het dan voor een steeds kortere periode. Het streven is dat de regeling onderdeel wordt van het GLB na 2027, maar het is onzeker of dat lukt. Voor het Oostzanerveld geldt dat het waterpeil-gedeelte van de regeling het meest interessant is, omdat hieraan alle grondgebruikers kunnen deelnemen. Als de vergoeding structureel wordt, biedt hij een interessante aanvulling op de beheervergoeding.

Uit private bronnen:

- a. Duurzaamheidsinitiatieven vanuit de zuivelketen (toeslagen voor bijv. Focus Planet en Planet Proof). Probleem daarbij is het kleine aantal (twee) melkveehouders in het Oostzanerveld, waardoor de meerderheid van de oppervlakte niet wordt 'bereikt' (de toeslagen worden uitbetaald als plus op de melkprijs).
- b. Verwaarden van koolstofopslag in de bodem (bijv. via het project Valuta voor Veen). Hierbij worden CO₂-certificaten verkocht aan private partijen. Probleem is echter dat vooral actieve peilverhoging wordt beloond (en niet een bestaand hoog peil), waardoor het Oostzanerveld hiervan niet lijkt te kunnen profiteren – het peil is hier immers al hoog. De genoemde Samenwerkingsregeling biedt in dit opzicht meer soelaas.

Uit publieke en/of private bronnen: oprichten van een gebiedsfonds, waarbij structureel (extra) beheergeld wordt betaald uit het jaarlijkse fondsrendement. Om een substantieel jaarlijks bedrag te kunnen uitbetalen is dan wel een fors fonds nodig. Het is de vraag of dat voor het Oostzanerveld gaat lukken; dit is wellicht eerder een actie die op het niveau van Laag-Holland kans van slagen heeft, maar dan wordt de opbrengst weer verdund. In het verleden is al wel geprobeerd om tot een gebiedsfonds te komen, maar dat is niet goed van de grond gekomen.

5.2.2 Eenmalige budgetten

Voor eenmalige bijdragen zijn er verschillende bronnen/regelingen:

- a. De SKNL kent – naast functiewijziging – ook de mogelijkheid voor steun aan investeringen in de kwaliteit van natuurgebieden. Genoemd worden onder meer: herstel of aanleg van landschapselementen, maatregelen in de sfeer van de waterhuishouding, plaatsen van rasters, verwijderen van begroeiing en beplanting, en herstel van wegen en paden ter verbetering van de ontsluiting.
- b. Deelname aan de provinciale regeling *Samenwerking integrale gebiedsontwikkeling*. Deze is begin 2025 opengesteld en voorziet onder meer in bijdragen aan:
 - Het formeren van een regionaal samenwerkingsverband en het opstellen van een uitvoeringsplan voor één of meer van de hierna genoemde activiteiten.
 - Het organiseren van bijeenkomsten voor kennisdeling en bewustwording voor draagvlak in het gebied ten behoeve van de gebiedsopgaven.
 - De voorbereiding en uitvoering van eventuele ruilverkaveling (en bedrijfsverplaatsingen) voor de realisatie van de doelen.
 - De realisatie van specifieke productieve en niet-productieve investeringen die bijdragen aan de gebiedsopgaven.
 - Het ontwikkelen of beproeven van innovaties ter realisering van de gebiedsopgaven.
 - Agrarische beheeractiviteiten gerelateerd aan nieuwe investeringen gedurende de looptijd van het project (mits geen dubbelbetaling met het ANLb plaatsvindt).

Water, Land & Dijken heeft in april 2025 voor onder meer het Oostzanerveld een (inmiddels goedgekeurde) aanvraag ingediend voor de eerste van de bovengenoemde activiteiten. Begin 2026 kan vervolgens een aanvraag worden ingediend voor de uitvoering van het opgestelde plan.
- c. Het Landbouwportaal Noord-Holland biedt subsidie voor onder meer de aanleg van natuurvriendelijke oevers en de aanleg van waterinfiltratiesystemen.
- d. In het kader van de Uitvoeringsregeling Europese Landbouwsubsidies Noord-Holland 2023-2027 zijn er met enige regelmaat openstellingen voor (bijvoorbeeld) niet-productieve investeringen op landbouwbedrijven. Die investeringen moeten bijvoorbeeld zijn bedoeld voor “het tot staan brengen en ombuigen van biodiversiteitsverlies, versterking van ecosysteemdiensten of instandhouding van habitats of landschappen.”
- e. In het Noord-Hollandse PPLG (*Buitengewoon Noord-Holland*, 2023) zijn verschillende projecten opgenomen die ook het Oostzanerveld ten goede kunnen komen. Onder meer op het gebied van reductie van broeikasgassen en bodemdaling in veenweidegebieden, verbetering van de agrarische structuur, ecologisch herstel binnen en buiten natuurgebieden, en versterking en uitbreiding van de groenblauwe dooradering. Zoals bekend is – door het opheffen van het Transitiefonds – de toegekende rijksbijdrage aan het PPLG veel kleiner dan de gevraagde.
- f. Projectsubsidies voor specifieke onderwerpen:
 - publiek, bijv. bij provincie, gemeente, regio Zaanstreek-Waterland, Metropoolregio Amsterdam;
 - privaat, bijv. bij de Postcodeloterij, de Zes Bannen van Waterland-fonds (onderdeel van het Cultuurfonds Noord-Holland), etc.
- g. *Crowdfunding*. Het opzetten hiervan kost tijd, maar voorbeelden elders laten zien dat het soms succesvol is. Zo is recent in Amstelland ruim € 80.000,- opgehaald voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers in de Middelpolder bij Amstelveen.

Van de genoemde mogelijkheden worden de volgende het meest kansrijk geacht:

- Voor natuurgrond: de SKNL (hoewel deze niet geldt voor percelen met ‘oude pacht’) en de provinciale samenwerkingsregeling.
- Voor alle agrarisch beheerde grond (c.q. alle subsidiabele landbouwgrond in het kader van het GLB): de regeling voor niet-productieve investeringen.

6. Organisatie van het beheer

De (concept-)toekomstvisie voor het Oostzanerveld stelt dat alle grondeigenaren en grondgebruikers de wens hebben uitgesproken om het beheer collectief te organiseren en ook op andere punten samen op te trekken. Naast wat hierover in hoofdstuk 2 al is gezegd, zijn de voordelen hiervan:

- Er vindt afstemming plaats over het optimale beheer, er is een sterkere pikkel dat iedereen dit optimale beheer ook uitvoert en het signaleren van kansen en knelpunten is eenvoudiger.
- Collectief beheer is naar verwachting efficiënter, waardoor de kosten lager kunnen zijn en er mogelijk minder aanvullende financiering nodig is.
- Er ontstaat een gevoel van gezamenlijkheid, waardoor de partijen met elkaar de schouders eronder zullen zetten en daardoor bereid zijn een stapje extra te doen.
- Er zijn meer mogelijkheden om van elkaar te leren voor het samenwerken aan oplossingen voor knelpunten.

Bij de organisatie van het beheer gaat het om drie hoofdpunten:

- De taakverdeling bij de uitvoering van het beheer.
- De mogelijke organisatievormen van het beheer.
- Mogelijke verbeteringen in de contractering van het beheer.

In dit hoofdstuk gaan we ervan uit dat er een inrichtings- en een beheerplan ligt waarover consensus bestaat; hier gaat het louter om de *organisatie* van het beheer.

Uit de discussie over de organisatie van het beheer zijn de volgende voorstellen/voornemens te destilleren:

1. In de voorgaande hoofdstukken is al een aantal zaken naar voren gekomen die in gezamenlijkheid kunnen worden opgepakt:
 - Het opstellen van een plan voor verruigingsbestrijding, in het bijzonder voor pitrus. Hierbij worden alle gronden in het Oostzanerveld betrokken (particulier + SBB) en wordt rekening gehouden met de voorwaarde van SBB om niet te spuiten op hun gronden. In het plan worden alle verruigingslocaties gezamenlijk op kaart gezet, wordt in gezamenlijkheid financiering gezocht voor het wegwerken daarvan en wordt een plan opgesteld voor een gezamenlijke aanpak daarbij.
 - Het opstellen en uitvoeren van een plan voor het verwaarden van maaisel uit het gebied (bijv. in de vorm van Bokashi).
 - Het aanbesteden van baggerwerk aan de gezamenlijke grondgebruikers (actie naar HHNK).
 - Optimalisering van de pachtcontracten (tussen SBB en veehouders) en van de doorbetaling van de vaartoeslag. Voor dit laatste zou de provincie het eigenlijk zo moeten regelen dat er geen belasting (Btw en IB) over hoeft te worden geheven. Daarvoor zou de vaartoeslag moeten worden losgekoppeld van de 'reguliere' SNL-aanvraag (als een apart beheertype of apart aanvraagbare toeslag).
 - Optimaliseren van de (organisatie van de) monitoring.
 - Overleg met het Hoogheemraadschap over de waterpeilen en de aanleg van natuurvriendelijke oevers.
 - Overleg met de provincie over de hoogte van de beheervergoedingen.
2. Een tweede punt is de taakverdeling tussen SBB, agrariërs, loonwerkers en vrijwilligers. Momenteel wordt het 'dagelijks beheer' van de weidevogelgraslanden vooral uitgevoerd door veehouders en beheert SBB (met inzet van loonwerkers en vrijwilligers) de andere beheertypen. Enkele veehouders beheren echter ook veenmosrietland. De beoogde verdeling is als volgt:

- SBB heeft als voornaamste wens om het veenmosrietland in eigen beheer te hebben of te krijgen, zodat er ook toezicht is op het gebruikte materieel etc.
 - Niettemin zijn er enkele veehouders die interesse hebben in het beheer van rietland, hetzij omdat het beheer (als 'groen loonwerk') onderdeel kan zijn van het verdienmodel, hetzij omdat ze het riet op hun bedrijf goed kunnen gebruiken (bijv. als strooisel in de stal). Het gaat daarbij overigens eerder om het beheertype veenmoeras (dat vooral uit rietland bestaat) dan om veenmosrietland, dat veel minder riet bevat. Een model zou kunnen zijn dat SBB het beheer wel in eigen regie uitvoert, maar het uitbesteedt aan veehouders. De aanbestedingsregels maken dit overigens lastig: alle rietbeheer wordt in één keer en in concurrentie aanbesteed. Veehouders met interesse in riet kunnen dat eventueel ook direct van de loonwerker betrekken. Wellicht is het nog wel een optie dat Water, Land & Dijken inschrijft op het beheer: lokale beheerders met het juiste materieel kunnen – ook binnen de kaders van het Didam-arrest – een hogere *ranking* krijgen boven andere inschrijvende partijen. In het Varkensland is bijvoorbeeld het baggeren collectief aanbesteed, maar dat dateert van vóór 'Didam'.
 - Wat betreft het beheer door particulieren geldt dat de verboste percelen vooral aan de randen van het veld liggen en niet op plekken die het behalen van de gebiedsdoelen belemmeren. Voor verruigende rietpercelen geldt dat hier extra arbeidsinzet gewenst is. Niet alleen van de particuliere eigenaren zelf, maar ook van vrijwilligers en de inzet van *binnenwerk* (de organisatie waarmee SBB al samenwerkt en die alleen op SBB-land kan worden ingezet). Het moet nog verder worden uitgewerkt hoe de extra inzet kan worden gerealiseerd.
3. In het gebiedsproces is het idee geopperd om vier boeren in loondienst bij SBB het hele veld te laten beheren. Voor dit idee blijkt echter niet veel draagvlak te zijn:
- Voor veel boeren is het niet aantrekkelijk om de stap van ondernemer naar werknemer te zetten. Omdat de agrarische opbrengsten in deze constructie naar SBB gaan, is er ook geen economische prikkel om op het scherp van de snede te werken.
 - SBB neemt niet zomaar beheerders in loondienst; het heeft een gelimiteerd aantal fte's ter beschikking. Het werk wordt juist vaak (op offertebasis) uitbesteed aan zzp'ers.
 - Eén werknemer kan 40 à 50 ha vaarland aan, als je het beheer goed wil uitvoeren. Er zijn dus eerder 8 dan 4 beheerders in loondienst nodig, waardoor het financiële plaatje heel anders wordt.
 - Als de beheerders (deels) van buiten het gebied komen, hebben ze veel materieel (waaronder varend materieel) nodig, dus dat vergt een forse investering die SBB of de provincie niet zullen financieren.
 - Om tot efficiënt beheerbare eenheden te komen, zou je alle percelen op een hoop moeten gooien en alles opnieuw moeten toedelen. Dat is onhaalbaar, tenzij je grond buiten het veld als wisselgeld hebt.
- Om deze redenen werken we dit idee niet verder uit en gaan we uit van de zittende ondernemers.
4. Belangrijke vraag is of er een nieuwe, overkoepelende organisatie nodig is om het beheer effectiever en efficiënter vorm te geven, bijvoorbeeld naar het model van de stichting Natuurbeheercollectief (NBC) Krimpenerwaard. Hierin werken de agrarische Natuurcoöperatie Krimpenerwaard, de Stichting Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Weidehof, de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap en de vereniging Natuur- en Vogelwerkgroep Krimpenerwaard samen. Voor een nieuwe organisatie blijkt – op het eerste gezicht – onvoldoende draagvlak bij SBB, WLD en veehouders. Wel is er animo voor:
- Een samenwerkingsovereenkomst tussen de betrokken partijen waarin de taakverdeling wordt vastgelegd en er afspraken worden gemaakt over de uitvoering, contractering en financiering van het beheer. Bijvoorbeeld naar het model van het Wormer- en Jisperveld, waarbij kan worden geleerd van de ervaringen daar. Nu er een gezamenlijk opgesteld plan van aanpak is voor het beheer van het veld, is het ook zaak om de uitvoering gezamenlijk op te pakken.

- Belangrijk onderdeel daarvan is een betere afstemming van het beheer op landbouw- en natuurpercelen. Voor de korte termijn wordt gedacht aan een gezamenlijk (SBB en WLD) uitgevoerde beheercoördinatie, te beginnen met een frequente uitwisseling tussen de plaatselijke SBB-beheerder en de WLD-veldcoördinator. Op de langere termijn, als het vertrouwen in de beheercoördinatie en tussen de deelnemende partijen is gegroeid, zou de coördinatie wellicht door WLD kunnen worden uitgevoerd, zij het nog steeds onder gezamenlijke verantwoordelijkheid. De coördinerende partijen kunnen vervolgens een (niet-bindend) beheeradvies geven. In de Initiatiefgroep is gebleken dat niet alle veehouders interesse hebben in beheercoördinatie, bijvoorbeeld omdat ze al regelmatig met SBB overleg voeren over het beheer. Uiteraard zou het ideaal zijn als alle grond in het Oostzanerveld onder de beheercoördinatie zou vallen, maar dat is voorlopig niet haalbaar. Voor de goede orde: beheercoördinatie is geen dwang, maar onderlinge afstemming en waar mogelijk versoepeling van het beheer (bijv. eerder maaien als er geen vogels meer zitten). De coördinatie kan zich dus evengoed afspelen in het gehele veld, wetende dat een deel van de hectares niet meedoet en het beheer daar een gegeven is. Om deelname aan de beheercoördinatie te stimuleren, geldt dat de 'flexibele schil' van de beheerbepalingen (zie de tweedeling in hoofdstuk 4) alleen van toepassing is voor de deelnemers aan de beheercoördinatie; voor niet-deelnemers liggen ook de bepalingen in de flexibele schil vast.
- Ook wordt een periodiek 'beheerdersoverleg' in het leven geroepen, waarin naast de partijen van de Initiatiefgroep ook andere gebiedspartijen (bijv. vogelbeschermingswacht, waterschap, gemeente) kunnen deelnemen. In dit overleg wordt het beheer afgestemd en worden beheerknelpunten besproken.
- Het beheerdersoverleg en de SBB- en WLD-beheerders gaan regelmatig kijken op elkaars land om 'lerend beheren' in praktijk te brengen.

7. Stappenplan voor een verbeterd beheer

Bij alle partijen die bij het opstellen van dit plan van aanpak zijn betrokken (veehouders, Staatsbosbeheer en Water, Land & Dijken), bestaat de wil om de gezamenlijk de schouders te zetten onder een beter beheer van het Oostzanerveld. De grootste inspanning daarbij is gelegen in verbetering van het weidevogelbeheer, het – qua oppervlakte – belangrijkste beheertype in zowel landbouw- als natuurgebied – daarom leggen we hierop in dit hoofdstuk het accent. Die inspanning vergt niet alleen fysieke inzet (arbeid), maar vooral ook gunstiger randvoorwaarden om de gebiedskwaliteit voor weidevogels te verbeteren.

Het schema aan het eind van dit hoofdstuk bevat een overzicht van de actiepunten die in de voorgaande hoofdstukken zijn benoemd. Daarbij is een tweedeling gemaakt tussen urgente en iets minder urgente zaken. Kijken we door de ooghalen naar deze lijst, dan gaat het om drie clusters van activiteiten, die niet na elkaar, maar *gelijktijdig* hun beslag moeten krijgen:

1. Versterken van de organisatie van het beheer.

Onderstaande vijf punten zijn zinvol om de organisatie te versterken:

- a. Opstellen van een samenwerkingsovereenkomst met alle activiteiten die in gezamenlijkheid worden ondernomen, incl. de taakverdeling daarbij.
- b. Onder die activiteiten zijn bijvoorbeeld een plan om verruiging tegen te gaan, gezamenlijk overleg met HHNK (waterpeil, aanbesteding baggerwerk) en provincie (verruiming beheermiddelen, betere regeling vaartoeslag).
- c. Aanscherping van de rolverdeling in het beheer.
- d. In het leven roepen van een beheerdersoverleg.
- e. Introductie van (niet-bindende) beheercoördinatie om het beheer in het veld beter af te stemmen. Voordeel van deelname hieraan is (waar mogelijk) een grotere flexibiliteit in beheer.

Over deze activiteiten, die de drie partijen in de initiatiefgroep zelf ter hand kunnen nemen, moeten nog concrete afspraken worden gemaakt. Als eerste stap heeft Water, Land & Dijken voorjaar 2025 een aanvraag ingediend onder de provinciale regeling *Samenwerking integrale gebiedsontwikkeling*, waarbij (in fase 1) een samenwerkingsverband in het leven wordt geroepen dat onder meer een integraal gebiedsplan opstelt. In fase 2 (2026) wordt dat plan ook daadwerkelijk uitgevoerd.

2. Investeringsimpuls voor eenmalige kwaliteitsverbetering.

Er wordt een plan van aanpak opgesteld voor een eenmalige kwaliteitsimpuls voor het veld. Die is vooral bedoeld voor percelen met een weidevogeldoelstelling, maar plaatselijk ook voor andere beheertypen zoals veenmosrietland. Voor het plan wordt gezamenlijk financiering gezocht, bijvoorbeeld bij de SKNL en de GLB-regeling voor niet-productieve investeringen. Uitvoering van de impuls moet ook leiden tot lagere jaarlijkse beheerkosten.

Ook het opstellen van een plan van aanpak en het zoeken van passende financiering kunnen de drie partijen zelf oppakken, zo mogelijk met geld uit de provinciale samenwerkingsregeling. Voor het toekennen van financiering en voor het 'op maat maken' van bestaande subsidieregelingen is ook medewerking van de provincie nodig.

3. Structureel verhogen van de beheermiddelen.

Zonder structurele verhoging van de beheermiddelen zal het niet haalbaar zijn om het veld te behouden als weidvogelleefgebied. Ervan uitgaande dat een substantiële verhoging van de landelijke SNL-tarieven lastig haalbaar zal zijn, zullen de extra benodigde beheermiddelen bij elkaar moeten worden gesprokkeld door:

- a. Optrekken van de SNL-vergoeding naar 100% van de berekende beheerkosten (nu 84%).

- b. Verhogen van de vaartoeslag en mogelijk maken dat het pachtersdeel rechtstreeks door de pachter kan worden aangevraagd.
- c. Verhogen van de ANLb-vergoedingen (de maximale tarieven bieden hiervoor ruimte).
- d. Benutten van de (straks hopelijk structurele) GLB-regeling voor beloning van een hoog waterpeil.

Voor al deze punten ligt de bal bij rijk (verhogen SNL-vergoedingen, verduurzamen GLB-regeling voor extensivering en hoog peil) en provincie (overige punten). Begin 2025 heeft de provincie echter aangegeven dat het Oostzanerveld – als N2000-gebied) wel als prioritair gebied wordt beschouwd, maar dat er voorlopig geen extra financiën zijn en dat het gebiedsproces op een laag pitje komt te staan. Daarmee dreigt een cruciale bouwsteen voor een succesvolle, integrale uitvoering van dit plan op voorhand te sneuvelen. De Initiatiefgroep roept de provincie op om zich in te spannen voor het vinden van toereikende financiering voor het plan.

Alle acties op een rij. De vetgedrukte acties zijn het meest urgent.

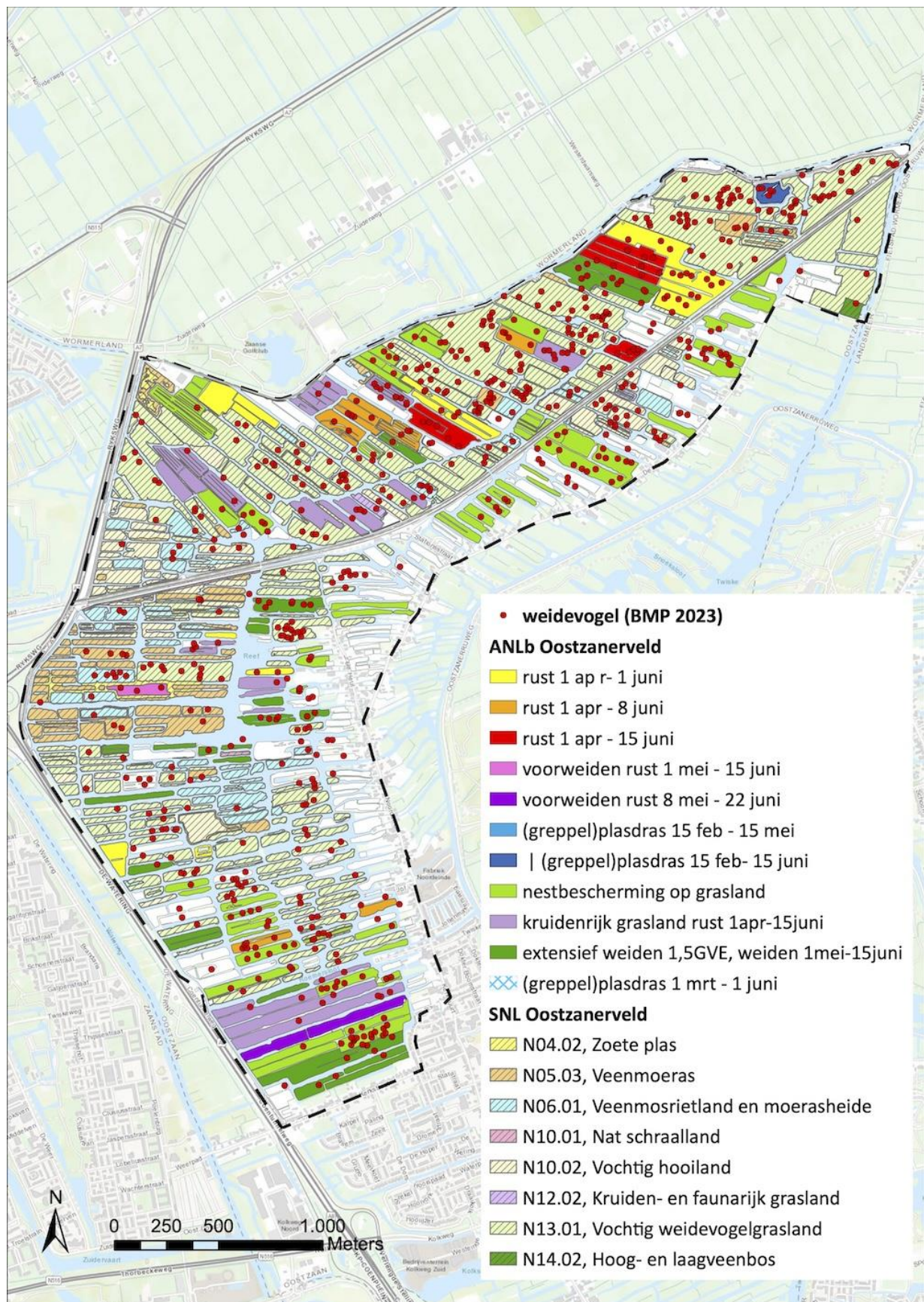
1. NNN-realisatie: - Overleg over ‘minnelijke’ realisering van het NNN - Oplossing bedenken voor beëindigen ANLb in NNN (op oude pacht)
2. Bemesting van weidevogelgrasland: - Overeenstemming bereiken over bemestingsniveau - Overeenstemming bereiken over breedte mestvrije zones rond veenmosrietlanden
3. Optimaliseren peilbeheer met balans tussen weidevogels, klimaat en bodemdaling: - peilaanpassing om langdurige stagnatie van water op het land tegen te gaan - aanleg van “perceelsgebonden flexibele peilregulering”
4. Verbeteren waterkwaliteit door: - beter baggeren/aangepast baggerregime - aanleg schoeiingen, bij voorkeur als natuurvriendelijke oever
5. Verlagen beheerkosten, bijvoorbeeld door: - verbeteren verkaveling (kavelruil) en - verbeteren ontsluiting (dammen, pontons) - te gelde maken van riet en ruigte
6. Verhogen beheervergoedingen: - Verhogen SNL-vergoeding naar 100% van beheerkosten - Verhoging vaarvergoeding - Opnemen in SNL-vergoeding van beheeractiviteiten die nu niet worden meegerekend - Introduceren vaarvergoeding in het ANLb - Structureel maken van de vergoedingen voor een hoog waterpeil en extensivering zoals die nu tijdelijk uit de landelijke samenwerkingsregeling worden betaald
7. Intensiveren opknapwerk aan verruigde, c.q. sterk verarmde percelen (verwijderen ruigte, reparatiebemesting etc.)
8. Faunabeheer: - Opstellen predatiebeheerplan - Verlaging ganzendruk - Aanpak Amerikaanse rivierkreeft (aanpassen wetgeving, schadevergoedingen)
9. Versterken organisatie beheer: - Opstellen samenwerkingsovereenkomst met afspraken over de afstemming van het beheer, de taakverdeling in het beheer, gezamenlijk uitgevoerde beheercoördinatie en periodiek beheerdersoverleg. - Toepassen van de NIL-aanpak van SBB (met o.a. langjarige pacht (tot 12 jaar) - Meer vrijwilligers betrekken/werven, met name voor het beheer van botanische percelen - Verbetering communicatie met en scholing van kleine particuliere grondeigenaren

Bronnen

- Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland*, 2006. Provincie Noord-Holland.
- Beleidsregel tegemoetkomingschade Noord-Holland*. 2024. Provincie Noord-Holland.
<https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR612013>
- Beheerrichtlijnen SNL van de Bosgroepen* <https://bosgroepen.nl/snl/beheerrichtlijnen-snl-van-de-bosgroepen/>
- Beheertypen SNL* <https://www.bij12.nl/onderwerp/natuursubsidies/index-natuur-en-landschap/natuurtypen/>
- Buitengewoon Noord-Holland – startversie Provinciaal Programma Landelijk Gebied*. 2023. Provincie Noord-Holland.
- Concept-toekomstvisie Oostzanerveld*. 2024. Sweco.
- Dassen, S., R. Dümmer, E. Elferink, J. Mulder, T. Wiersma & J. Pilat. 2024. *Bokashi – Een blauwdruk*. Van Hall Larenstein, Fjildlab Noordoost-Fryslân, Versnellingsagenda Regiodeal Noordoost-Fryslân, Wetterskip Fryslân, Mulder Agro & Noardlike Fryske Wâlden.
- FBE Noord-Holland, 2025. *Faunabeheerplan Ganzen 2025-2031. Deel A: Maatregelenpakket*. Stichting Faunabeheereenheid Noord-Holland, Haarlem.
- Fennema, M. 2021. *KRW-maatregelen en doelen Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier 2022-2027*. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.
- Gebiedsatlas Toekomstperspectief Oostzanerveld*. 2023. SWECO en WING, Alkmaar/Wageningen.
- Gebiedsprogramma Laag Holland – Hoofddocument. Groen, Weids en in Beweging*. 2022. BRO & Provincie Noord-Holland.
- Groen, F.M. van, D.M. Hoogeboom & W. Non. 2021. *Weidevogels in Noord-Holland – Analyse van de gegevens 1988-2021*. Van der Goes en Groot & Natuurlijke Zaken.
- Hoogeboom, D.M. & F. Visbeen, 2013. *Weidevogels in midden Noord-Holland – Analyse van veldresultaten uit 2013 in relatie tot het provinciale beleid*. Rapportnummer 13-037, Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- Hüsken, K. & N. de Nijs 2022. *Passende beoordeling gecoördineerd beheer ganzen Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske*. SWECO.
- Ilperveld: Beheer en beheersing van pitrus*. 2007. Informatieblad Doelgericht natuurbeheer; bevordering natuurkwaliteit door kennisuitwisseling. Ministerie van LNV.
- Jong, J.J. & J.K. van Raffe, 2022. *Evaluatie van de standaardkostprijzen 2021 – Resultaten van enquêtes naar uitgevoerd beheer in 2020*. Wageningen Environmental Research, rapport 3210.
- Kemmers, R.H., P. Bolhuis, E.J. Lammers & B. de Jong. 2008. *Voorkomen en bestrijden van Pitrus-dominantie in natte schraallanden; Praktijkexperiment Gees*. Wageningen, Alterra-rapport 1620.
- Kos, D., N. de Jong & W. Groen. 2020. *Waterhuishoudkundige blik op het veenweidegebied Laag Holland*. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.
- Kuiper, M. 2023. *Beheercheck Ecologie Laag Holland*. Natuurbeleven bv.
- Masterplan Oostzanerveld*. 2020.
- Memo baggeren in veenweidegebieden*. 2023. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.
- Natura 2000-beheerplan Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske Periode 2023-2029. 2023. Provincie Noord-Holland.

- Natuurdoelanalyse Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske*. 2023. Provincie Noord-Holland, directie Beleid, sector Groen.
- Ontwikkeling Beheersingsaanpak Uittheemse Rivierkreeft*. 2022.
- Oosterveld, E.B. & N.M. Minnema 2011. *Tien Gouden regels tegen Pitrus in weidevogelreservaten*. A&W-rapport 1635. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- Oostzanerveld (L22)*, 2020. Provincie Noord-Holland. Bijlage bij Omgevingsverordening NH 2020. https://noord-holland.tercera-ro.nl/SiteData/9927/Publiek/BV00068/b_NL.IMRO.9927.POVPNH-VG01_491.pdf
- Programma Natuurnetwerk 2024*. 2024. Provincie Noord-Holland.
- Riechelman, W.H. & R. Postma. 2021. *Productie en karakterisering van Bokashi; Resultaten van praktijkpilots op zeven bedrijven*. Nutriënten Management Instituut BV, Wageningen.
- Romkens, P.F.A.M., R.P.J.J. Rietra & J.H. Spijker. 2020. *Aanzet Kennisprogramma Circulair Terreinbeheer – Landbouwkundig relevante eigenschappen van maaisel, bokashi en compost*. Wageningen University & Research.
- Staats, E. 2012. *Broedvogelinventarisaties Oostzanerveld 1983-2009*. In: De Kieft juni 2012.
- Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer, beheerjaar 2025*. 2024. BIJ12, Utrecht. <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2024/08/Standaardkostprijzen-Natuur-en-Landschap-2024-beheerjaar-2025.pdf>
- Startdocument toekomstperspectief Oostzanerveld*. 2023. Werkgroep Oostzanerveld – 23 februari 2023. SWECO en WING, Alkmaar/Wageningen.
- Subsidiatarieven SNL beheerjaar 2024*. 2023. BIJ12. <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2023/11/Subsidiatarieven-SNL-beheerjaar-2024.xlsx>
- Symposiumboek Kennisplatform Rivierkreeft*. 2019. 'Exoot uit de sloot' – Kansen voor de aanpak van invasieve rivierkreeften in Nederland.
- Terlouw, R.J.S. 2018. *Beheeradvies Vochtig Weidevogelgrasland (N13.01)*. Buite-gewoon groenprojecten in opdracht van Part-Ner Certificering Natuurbeheer.
- Terwan, P. 2002. *Samen werken aan het beheer van reservaten in Noord-Holland Midden. Deel 1: een gereedschapskist voor beheersafspraken tussen landbouw en natuurbescherming*. Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland, Vereniging Agrarisch Natuurbeheer "Tussen IJ en Dijken", Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Stichting Het Noord-Hollands Landschap m.m.v. In Natura West.
- Terwan, P., F. Visbeen & W. De Vries 2004. *Samen werken aan het beheer van reservaten in Noord-Holland Midden. Deel 2: naar gebruiksplannen voor vier reservaten*. Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland, Vereniging Agrarisch Natuurbeheer "Tussen IJ en Dijken", Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Landschap Noord-Holland m.m.v. In Natuurlijk Platteland West.
- Veer, R. van 't & M. Witteveldt. 2002. *Pitrusontwikkeling in enkele Noord-hollandse weidevogelgraslanden*. Agens Raadgevend Bureau & Stichting het Noord-Hollands Landschap.
- Vegte, J. van der. 2020. *Impuls voor weidevogels in Wormer- en Jisperveld: waterbeheer en nieuwe molens*. <https://www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/wormer-en-jisperveld/nieuws/impuls-voor-weidevogels-in-wormer-en-jisperveld#>
- Well, E. van 2002. *Pitrusbestrijding in het Ilperveld – Een afwegingkader voor natuur- en milieueffecten*. Centrum voor Landbouw en Milieu, Utrecht.
- Wit, J. de, N. van Eekeren, W. Honkoop & J. Pijlman. 2020. *De waarde van vaste mest - Quick scan mest en natuur in de Krimpenerwaard*. Louis Bolk Instituut.

Bijlage 1. Resultaten broedvogeltelling 2023 (BMP, alle soorten) naar beheertype

Bijlage 2. Invulling van het beheer in meer detail

In deze bijlage geven we de 'officiële' SNL-beheeradviezen weer (van resp. BIJ12 en de Bosgroepen), waar nodig in samengevatte vorm. In § 3.4 geven we aan op welke punten de Initiatiefgroep aanpassingen in het beheer voorstelt. Voor vier van de acht beheertypen bevat de website van BIJ12 een uitgewerkt beheeradvies. Voor de vier andere beheertypen is gebruik gemaakt van de SNL-beheerrichtlijnen van de Bosgroepen. Voor het beheertype vochtig weidevogelgrasland bevat ook de beheercheck Laag Holland (Kuiper 2023) een beheeradvies, dat op onderdelen afwijkt van dat van BIJ12, onder meer omdat het op gebiedsniveau is ingestoken. Daarom geven we hier beide adviezen weer.

Beheertype N10.03: Vochtig weidevogelgrasland (beheeradvies BIJ12)

- Bemesting: bij voorkeur met ruige mest, maximaal 8 à 10 ton per ha. Als die niet (voldoende) aanwezig is: dunne mest (gier of drijfmest) na de eerste snede en tot uiterlijk half augustus. Daarnaast eventueel bagger over het land verspreiden (na eerste snede en op maximaal 25% van de bedrijfsoppervlakte).
- Zo nodig (op basis van bemonsteren zuurgraad) bekalken met maximaal 400 à 500 kg/ha korrelkalk of slakkenmeel.
- Waterpeil: hoog waterpeil en/of creëren plas-dras: volvelds of langs greppels (gedurende vestiging 300 m, gedurende kuikenfase 150 m).
- Graslandverzorging in vroege voorjaar: zo nodig pitrus klepelen, grasland slepen en rollen.
- Maaien: één- of tweemaal maaien, al dan niet gevolgd door naweiden. Maaien op zijn vroegst vanaf 1 juni, maar afhankelijk van de aanwezigheid van nesten/vogels en van de dominantie van witbol. Daarnaast zo nodig: bloten voor de winter en uitmaaien storingssoorten. Alleen maaien bij daglicht.
- Beweiden: voorbeweiding met schapen vroeg in het voorjaar (max. 8 per ha) en/of jongvee later in het voorjaar (max. 2 per ha). Seizoensbeweiding vanaf eind april met schapen (max. 10% van het beheeremozaïek) en/of rundvee (max. 20% van het beheeremozaïek, 2 à 2,5 gve/ha). Naweiden vanaf eind juni met schapen (max. 15 per ha) en/of rundvee (max. 3 gve/ha). Daarnaast eventueel winterbeweiding met schapen (max. 15 per ha), zodat het gras kort de winter uitkomt. Geen beweiding op 5% van de bedrijfsoppervlakte (alleen maaien).
- Greppels jaarlijks frezen en greppelpotjes openmaken.

Beheeradvies vochtig weidevogelgrasland uit de Beheercheck Laag Holland

Graslanden bestaan uit een mix van de typen 2, 3 en 4 uit onderstaande tabel (conform de veldgids van Wim Schippers):

		Droge stof ha/ja	VEM per kg	VEM per ha (x1000)	DVE	Mestgift in N kg
1	Grassenmix	8-10	800	6.400-8.500	60	100-200
2	Grassenmix-plus	7-9	750	5.250-6.750	50	75-100
3	Gras-kruidenmix	5-7	650	3.250-4.550	40	50-75
4	Bloemrijk grasland	3-6	575	1.725-3.450	35	25-50

Beheer:

- Beheer onder regie van iemand met een goede kennis van het gebied.
- Beheer afstemmen op voedselrijkdom van het grasland en de te bedienen soorten. Op meer voedselrijke percelen passen extensief weiden en voorweiden goed. Op minder voedselrijke percelen zijn rustperiodes passend.
- Plasdras - op een klein gedeelte van het gebied (ca. 0.5% vooral vroeg in het voorjaar)
- Vochtig grasland, een open structuur, trage groei en liefst ook een mix aan kruiden met een variatie aan rustperiodes tot een moment dat er geen weidevogels gebruik meer maken van het perceel. Start rustperiode rond 1 april (percelen met trage grasgroei) of beginnend na vroeg voorweiden rond 1 à 10 mei (percelen met snellere grasgroei).
- Percelen met extensieve beweiding.
- Percelen met ruige-mestgift voor 1 april.
- Percelen met ruige-mestgift na de eerste snede.
- Bemesting met bij voorkeur ruige mest, minimaal 5 à 10 ton per ha per jaar.

Beheertype N10.02: Vochtig hooiland

Het beheeradvies onderscheidt vier typen vochtig hooiland. Het dichtst in de buurt komt het type 'langdurig natte hooilanden'. Het beheeradvies luidt hier als volgt:

- Een- of tweemaal maaien (afhankelijk van de productiviteit van het gras). Eerste maaisnede vanaf half juli, tweede vanaf 1 oktober. Maai van binnen naar buiten en/of gebruik bij het maaien een wildredder. Alle maaisel wordt afgevoerd.
- Lokaal gefaseerd maaien of beweiden. Beweiding kan ook als naweide (na het hooien) als er onvoldoende gras staat voor een tweede snede, maar te veel gras staat om het land kort de winter in te laten gaan. Bij gefaseerd maaien kan een klein deel van het perceel zeer laat worden gemaaid of zelfs de winter blijven overstaan (m.n. voor insecten).
- Opslag van bomen, struiken en andere ongewenste vegetatie verwijderen.
- Bemesten: bij uitzondering, om verzuring tegen te gaan, met max. 20 ton ruige mest per ha. Vaak zal eens in de drie jaar bemesten voldoende zijn.
- Bekalken: bij uitzondering, om verzuring tegen te gaan. Hoeveel kalk nodig is, zal per situatie verschillen. Vaak zal het gaan om een gift tussen 250 en 750 kg/ha.

Let wel: dit zijn de reguliere maatregelen die gelden zodra het land 'op orde' is; het is dus geen herstel- of ontwikkelingsbeheer. Het beheer is primair gericht op planten zoals de dotterbloem, maar komt ook insecten (zoals vlinders) en weidevogels ten goede.

Beheertype N12.02: Kruiden- en faunrijk grasland

Goed ontwikkelde kruiden- en faunrijke graslanden hebben een gevarieerde structuur. Er is een afwisseling van kortere en langere vegetatie, ruigere delen en meer open plekken, en soms ook drogere en nattere delen. In kruiden- en faunrijk grasland domineren grassen, maar hebben kruiden ook een vrij groot aandeel (> 20%). Anders dan bij vochtig hooiland neemt beweiding hier een belangrijke plaats in. Het beheeradvies is:

- Beweiden. Deze maatregel is geschikt op percelen met een niet al te hoge grasproductie (tot 6 ton droge stof per ha). Beweiding kan de vorm aannemen van jaarrond beweiden of van seizoensbeweiding. De beweidingsintensiteit wordt afgestemd op de grasproductie; vaak zal een veebezetting van 1 gve/ha voldoende zijn.
- Eén keer per jaar maaien en afvoeren, met nabeweiding. Deze maatregel kan worden toegepast als de grasproductie te hoog is om alleen te beweiden. Gefaseerd maaien: maai stukken vroeg (begin mei), zodat er snel weer hergroei is en een 2e bloei van veel soorten in juli/augustus. Andere delen volop in bloei laten komen, zaad laten zetten en dan maaien.
- Bloten: alleen in gebieden die belangrijk zijn voor weidevogels en waar in het najaar nog ruige delen aanwezig zijn.
- Bemesten met ruige stalmest zal in de praktijk zelden nodig zijn vanwege de voedselarme omstandigheden. Als bemesting noodzakelijk is voor voldoende voedselaanbod voor weidevogels, geldt het beheeradvies voor vochtig weidevogelgrasland (8 à 10 ton ruige mest per ha, eventueel aangevuld met dunne mest na de eerste snede).
- Verwijderen van opslag. Deze maatregel is belangrijk als het gebied waardevol is voor soorten die openheid nodig hebben, zoals weidevogels, en zodra bomen en struiken meer dan 20% van de oppervlakte gaan uitmaken.
- Bekalken. In gebieden die belangrijk zijn voor weidevogels en waar sprake is van bodemverzuring. Dat is het geval bij een pH van 4,5 of lager. Hoeveel kalk nodig is, zal per situatie verschillen. Vaak zal het gaan om een gift tussen 250 en 750 kg/ha.

Beheertype N06.01: Veenmosrietland en moerasheide

Het beheeradvies besteedt veel aandacht aan herstel- en ontwikkelingsbeheer. Voor een goed onderhouden veenmosrietland geldt het volgende instandhoudingsbeheer:

- Maaien en afvoeren. Bij een goed ontwikkeld veenmosrietland kan er in de winter (1 november – 1 april) worden gemaaid en afgevoerd. Percelen waar in de zomer of nazomer wordt gemaaid, zijn echter soortenrijker. Maaien in augustus of september is optimaal. Bij voorkeur blijft 5 à 10% van de vegetatie de winter over staan.

- Verwijderen houtige begroeiing: eenjarige opslag met de hand verwijderen, oudere houtopslag met de motorzaag afzagen onder het maaiveld.
- Tegengaan verdroging door greppels trekken en/of door plaatselijk ondiep (10-15 cm) afplaggen. Het laatste werkt ook tegen cranberry. Werkzaamheden uitvoeren buiten het broedseizoen (tussen 1 augustus en 1 april).
- Eventueel, om verzuring tegen te gaan: bevoeien met voedselarm water.

Beheertype N04.02: Zoete plas

Belangrijkste maatregelen:

- Zorgen voor een natuurlijk peilbeheer (hoog in de winter, laag in de zomer).
- Voorkomen van eutrofiëring (bijv. door tegengaan van de instroom van gebiedsvreemd, voedselrijk water).
- Creëren van ondiepe oeverzones of land dat bij hoog water onderloopt (boezemlanden).
- Creëren van een gevarieerde oever; van zwak glooiend tot steile oeverdelen.
- Beperken van kolonisatie door ongewenste, bodem-woelende vis.
- Bij een dikke sliblaag kan baggeren zinvol zijn mits de oorzaken van eutrofiëring zijn opgelost. Bij voorkeur nat baggeren, bij grote plassen gefaseerd in ruimte en tijd.

Beheertype N05.03: Veenmoeras

Instandhoudingsbeheer

- Onder hydrologisch gunstige omstandigheden vergt instandhouding van moeras weinig beheer. Vaak is er echter sprake van vermesting en verdroging waardoor verruiging en verbossing op kan treden. Het periodiek maaien en afvoeren van de vegetatie is daarom meestal noodzakelijk. Moerassen zijn zo divers, dat geen algemene richtlijn te geven is voor de periode en frequentie van het maaien. Afhankelijk van het type kan gekozen worden voor zomermaaien, wintermaaien, geen maai-beheer, periodiek maaien, ijs-/watermaaien of alleen opslag verwijderen. Voor de meeste moerassen kan uitgegaan worden van periodiek maaien (eens in de 4-5 jaar) in de droge periode (augustus t/m september). Het maaisel moet worden afgevoerd.
- Periodiek wilgen- en elzenopslag verwijderen.

Kwaliteit-verhogend beheer op standplaatsniveau

- Gefaseerd maaien; niet het hele terrein in één keer, maar bijvoorbeeld jaarlijks circa één vierde deel. Vanuit een door verdroging of vermesting verruigde situatie kan het nodig zijn om vaker te maaien, en dan bij voorkeur in de (na)zomer om verruiging terug te dringen.
- Delen (maximaal 10% van de oppervlakte) niet maaien waardoor struweel kan ontwikkelen.
- Zorgen voor aanwezigheid van alle stadia van verlanding van open water tot bos, door te variëren in tijdstip en frequentie van maai-beheer en door het stimuleren van verlanding door bescherming van oevers.

Beheertype N14.02: Hoog- en laagveenbos

Instandhoudingsbeheer

- Geen maatregelen nemen die leiden tot verdroging (zoals begreppeling) of afname van de waterkwaliteit.
- In principe geen bosexploitatie toepassen. Het is toegestaan om hout uit het bos te oogsten als onderdeel van instandhouding van het beheertype.
- Langs hoofdwegen en -paden periodieke controle uitvoeren op gevaarlijke dode bomen of dood hout in de kronen (zorgplicht). Bomen die gevaar opleveren vellen of, beter nog, snoeien in verband met verticaal dood hout en bomen met holtes.

Kwaliteitsverbetering

- Aandeel dood hout verhogen door bomen van voldoende omvang (indicatieve stamdiameter > 30 cm) te ringen of te vellen wanneer het aandeel dood hout nog gering is (minder dan 4 bomen per hectare).
- De structuurvariatie in homogene, slecht functionerende, gelijk jarige bossen vergroten door verjongingsgroepen te kappen (ongeveer om de 5 tot 6 jaar het aandeel open en jonge fase aanvullen tot 5 à 10% van de oppervlakte)

- Ontwikkeling van een struiklaag of tweede boomlaag stimuleren (hiermee wordt de ontwikkeling van ruigtesoorten teruggedrongen).
- Bosranden beheren, door bijvoorbeeld randen periodiek af te zetten.
- Een eventuele toename van uitheemse (niet-Europese) boomsoorten terugdringen tot te ringen, vellen of oogsten haakje openen (wanneer een bedekking van meer dan 20% van de totale oppervlakte te verwachten is).

Beheertype N16.04: Vochtig bos met productie

Instandhoudingsbeheer

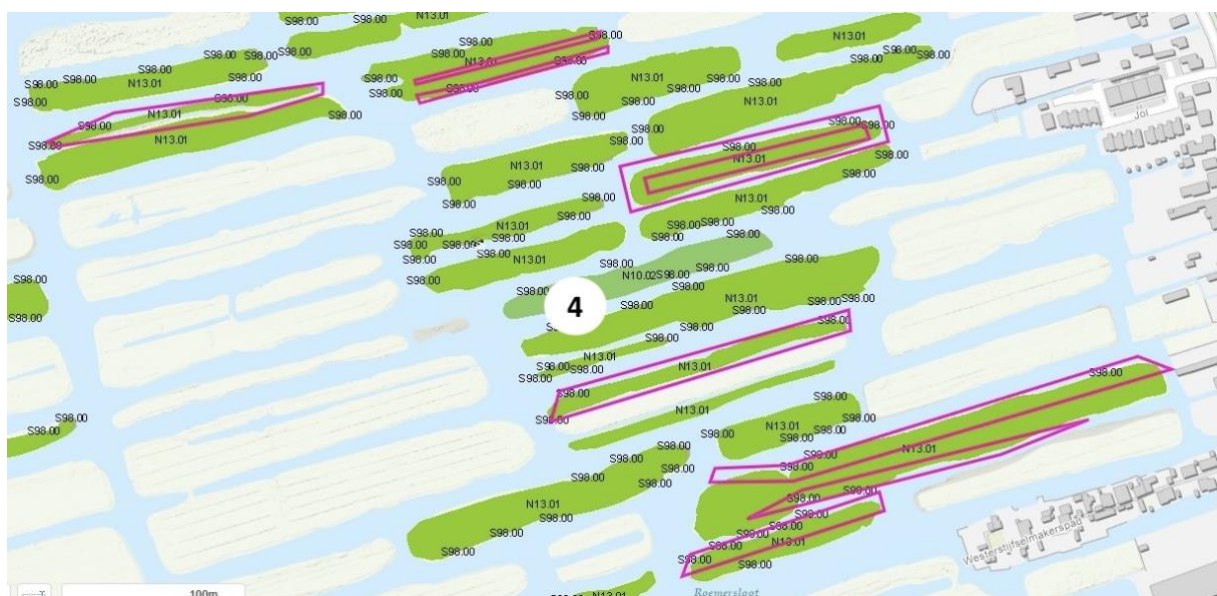
- Een duurzame instandhouding is gewaarborgd indien op langere termijn niet meer dan de jaarlijkse bijgroei wordt geogst. Op korte termijn kan het nodig zijn meer dan de bijgroei te oogsten, ten behoeve van natuurwaarde en structuur.
- Langs hoofdwegen en –paden dient een periodieke controle op gevaarlijke dode bomen of dood hout in de kronen plaats te vinden (zorgplicht). Bomen die gevaar opleveren, moet men vellen of, beter nog, snoeien in verband met verticaal dood hout en bomen met holte.

Verbeteren natuurkwaliteit:

- Bij dunning inheemse soorten en soorten met goede bodemverbeterende eigenschappen, zoals winterlinde, hazelaar, gewone es en esdoorn, vrijstellen.
- Bij dunning selecteren op een gevarieerde soortensamenstelling door mengboomsoorten vrij te stellen.
- Bij dunning dikke bomen en oude bomen behouden en zo nodig vrij stellen.
- Sturen op aanwezigheid van open plekken en sterk beschaduwde plekken door te variëren in de dunningsintensiteit (variabel dunnen). Open plekken maken door periodieke groepenkap, zodat er gemiddeld 10% open en jonge fase in het bos aanwezig is (een verjongingskap van 1 tot 1,5% per jaar voor houtproductie is een goede richtlijn, waarbij de gaten een doorsnede hebben van minimaal 1 tot 2 keer de boomhoogte).
- Zorgen voor aanwezigheid van staand en liggend dood hout (indicatief: > 4 dode bomen van > 30 cm diameter per ha) door ‘spontaan’ dood hout te laten staan of liggen en voor houtoogst minder geschikte bomen te ringen of te vellen.
- De structuur in bosranden en langs bospaden verbeteren door de randen over een variabele breedte (5 tot 30 meter) open te kappen en bij te planten met struikvormende soorten. Door periodiek hakhoutbeheer (eens in de 10 tot 15 jaar) is de bosrand in stand te houden.
- Structuurvariatie creëren in het bos door in het beheer te sturen op het ontwikkelen van verschillende structuurlagen (boomlaag, struiklaag en kruidlaag) en de aanwezigheid van verschillende leeftijdsfasen van bos naast elkaar.

Bijlage 3. Gewenste bemestingsbuffers rond veenmosrietlanden

Locaties waar veenmosrietlanden grenzen aan weidevogelgrasland en waar bemestingsbuffers gewenst zijn (zie § 4.4 over de invulling van het beheer).

Bijlage 4. De beheerkosten in meer detail

Tabel 1. Kosten en opbrengsten (€ per ha per jaar) weidevogelreservaat in geval van een 100% rijbedrijf of een 100% vaarbedrijf. *Uit: Samen werken aan reservaten (2002).*

NB: Alle cijfers uit het rapport van 2002 zijn in deze tabel gecorrigeerd voor inflatie (+61,45%)

	minimale kosten			maximale kosten		
	60% rijland, 40% vaarland	100% rijland	100% vaarland	60% rijland, 40% vaarland	100% rijland	100% vaarland
A. Investeringskosten waterhuishouding en ontsluiting (jaarlijkse afschrijving)						
1. Windmolens	37	37	37	73	73	73
2. Duikers	2	2	2	2	2	2
3. Dammen en bruggen	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
4. Hekken	10	10	10	18	18	18
<i>Subtotaal investeringskosten</i>	48	48	48	92	92	92
B. Directe beheerskosten						
1. Waterhuishouding:						
- bediening en onderhoud molens	23	23	23	32	32	32
- greppelen*	110	61	182	150	69	274
2. Ontsluiting:						
- onderhoud dammen*	150	128	187	300	257	373
- onderhoud kavelpaden	8	8	8	8	8	8
- onderhoud hekken	15	15	15	15	15	15
3. Slepen grasland*	0	0	0	45	76	121
4. Bemesting:						
- uitrijden ruige mest*	234	69	481	234	69	481
- uitrijden overige dierlijke mest	36	36	36	36	36	36
- strooien kunstmest*	0	0	0	13	11	13
- bekalken*	63	44	92	63	44	92
5. Graslandplanning	2	2	2	5	5	5
6. Maaaien en afvoeren*	676	581	770	676	581	770
7. Beweiding:						
- verweiden vee*	137	0	274	137	0	274
- afrasteren rietschoten	18	18	18	18	18	18
8. Tegengaan verruiging/bloten*	48	45	52	48	45	52
9. Tegengaan predatie	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
10. Slootonderhoud:						
- baggeren	23	23	23	110	110	110
- regulier onderhoud*	92	66	132	92	66	132
11. Snoeien bomen en takken	-	-	-	-	-	-
12. Monitoring	6	6	6	44	44	44
13. Overleg en organisatie	8	8	8	8	8	8
<i>Subtotaal directe beheerskosten</i>	1.648	1.132	2.309	2.036	1.493	2.858
C. Indirecte beheerskosten						
1. Bemonsteren zuurgraad	5	5	5	5	5	5
2. Veecontrole:						
- vee tellen	98	98	98	237	237	237
- vee uit sloot halen	92	92	92	92	92	92
3. Diergezondheid*	48	18	48	48	18	48
4. Diverse administratie	11	11	11	11	11	11
5. Recreatieve activiteiten	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
<i>Subtotaal indirecte beheerskosten</i>	255	224	255	394	363	394
Totaal-generaal kosten	1.952	1.405	2.612	2.520	1.949	33.344
Berekende opbrengsten	337	337	337	337	337	337
Saldo kosten per ha	1.614	1.067	2.275	2.184	1.611	3.006

* = kosten rijland en vaarland verschillen

Tabel 2. Standaardkostprijs SNL 2024, natuurbeheertype vochtig weidevogelgrasland (N13.01)

Activiteit	Jaarlijkse kosten (€ per ha rijland)
Regelen waterstand	11
Slepen/rollen	30
Begreppelen	17
Bekalken	117
Bemesten met ruige mest	123
Bloten	32
Maaien en afvoeren (incl. wiersen, schudden en oprapen)	435
Veeverzorging en -controle (incl. drinkwater)	90
Verwijderen ongewenste vegetatie (bijv. distels)	45
Veerasters (plaatsen, onderhouden, tijdelijk verwijderen)	55
Onderhouden/vervangen bruggen, duikers, dammen, stuwen	18
Onderhoud watergangen	69
Onderhoud wegen/paden	14
Totale kosten	1.057
<i>Opbrengsten (hooiverkoop)</i>	<i>147</i>
Saldo	910
Saldo op vaarland (incl. vaartoeslag)	1.621

Tabel 3. Standaardkostprijs SNL 2024, natuurbeheertype vochtig hooiland (N10.02)

Activiteit	Jaarlijkse kosten (€ per ha rijland)
Regelen waterstand	47
Begreppelen	9
Bekalken	31
Maaien en afvoeren (incl. wiersen, schudden, oprapen, composteren)	1.338
Veeverzorging en -controle (incl. drinkwater)	47
Verwijderen ongewenste vegetatie (bijv. distels)	9
Veerasters (plaatsen, onderhouden, tijdelijk verwijderen)	26
Onderhouden/vervangen bruggen, duikers, dammen, stuwen	102
Onderhoud watergangen	86
Onderhoud wegen/paden	14
Totale kosten	1.708
<i>Opbrengsten (hooiverkoop etc.)</i>	<i>57</i>
Saldo	1.651
Saldo op vaarland (incl. vaartoeslag)	2.372

Tabel 4. Standaardkostprijs SNL 2024, natuurbeheertype kruiden- en faunarijk grasland (N12.02)

Activiteit	Jaarlijkse kosten (€ per ha rijland)
Begreppelen	6
Bekalken	6
Maaien en afvoeren (incl. wiersen, schudden en oprapen)	309
Verwijderen ongewenste vegetatie (bijv. distels)	60
Veerasters (plaatsen, onderhouden, tijdelijk verwijderen)	15
Onderhouden/vervangen bruggen, duikers, dammen, stuwen	4
Onderhoud watergangen	15
Onderhoud wegen/paden	14
Totale kosten	397
<i>Opbrengsten (hooiverkoop etc.)</i>	<i>86</i>
Saldo	311
Saldo op vaarland (incl. vaartoeslag)	1.047

Tabel 5. Tariefopbouw SNL 2024 (standaard-kostprijzen) natuurbeheertype veenmosrietland en moerasheide (N06.01)

Activiteit	Jaarlijkse kosten (€ per ha rijland)
Verwijderen top laag (plaggen, chopperen, afvoer)	88
Bekalken	4
Maaien en afvoeren	5
Veeverzorging en -controle (incl. drinkwater)	136
Verwijderen ongewenste vegetatie (incl. houtopslag)	60
Veerasters (plaatsen, onderhouden, tijdelijk verwijderen)	78
Onderhoud watergangen	2
Onderhoud wegen/paden	7
Totale kosten	381
<i>Opbrengsten (verkoop houtsnippers)</i>	<i>5</i>
Saldo	376
Saldo op vaarland (incl. vaartoeslag)	1.097

Tabel 6. Tariefopbouw ANLb-pakket kruidenrijk weidevogelgrasland (5a)

Kosten	bedrag
Opbrengstderving ruwvoer	1.605
Extra arbeid	43
<i>Totaal</i>	<i>1.648</i>
Besparingen	
Besparing stikstofbemesting	261
Besparing graslandverzorging	11
<i>Totaal</i>	<i>272</i>
Netto-kosten (tarief)*	1.376

* Dit bedrag is exclusief 30% transactiekosten (uitvoeringskosten collectief) en een eventuele 'mozaïektoeslag' voor het contracteren van diverse soorten 'zwaar beheer' op één bedrijf

Het pakket kruidenrijk weidevogelgrasland waarvoor bovenstaande vergoedingsberekening geldt, kent – in kort bestek – de volgende bepalingen:

- Het grasland wordt niet gescheurd en gefreesd en er wordt op minimaal 90% geen chemische onkruidbestrijding toegepast.
- Alleen ruige mest (5 à 10 ton per ha) is toegestaan.
- Tussen 1 april tot 15 juni worden geen landbouwkundige werkzaamheden uitgevoerd.
- Bij elke maaisnede blijft de kruidenrijkste 10% van het gras staan.

Bijlage 5. Toetsing van de kostenberekening door het Louis Bolk Instituut

Paragraaf 5.1.1. bevat de hoofdlijnen van de *second opinion* van het Louis Bolk Instituut ten aanzien van de (geïndexeerde) kostenberekeningen uit het SAR-rapport (Terwan 2002). Hierna de resultaten van de toetsing in meer detail. Let wel: de opmerkingen gaan over een uitgebreide onderbouwing van de kosten uit het SAR-rapport die niet in dit plan van aanpak is opgenomen. Daarom zijn de opmerkingen af en toe misschien moeilijk te volgen.

Onder A. Investerings in waterhuishouding en ontsluiting:

- Duikers: er is met 1 duiker gerekend i.p.v. met 15; de kosten komen op € 4,- per ha uit i.p.v. € 1,-.
- Is het nodig om in de maximale variant op 100% vaarland een tweede veekraal mee te nemen? Dit is wellicht overbodig.

Onder B. Maatregelen die direct ten goede komen aan het natuurbeheer:

- Onder 'Waterhuishouding, a) pompen': de maximale variant lijkt een onderschatting te geven van de kosten: 5 molens = 52 uur, 15 molens = 75 uur? Lijkt me dat dit 3 x 52 uur kost of in ieder geval meer dan 75 uur.
- Onder 'Uitrijden mest, dierlijke mest overig en kunstmest': is anno 2024 misschien aan herziening toe. Uitgangspunt is dat kunstmest vaak niet meer wenselijk en toegestaan is. Drijfmest op rijland is mogelijk, drijfmest op vaarland is niet praktisch. Op vaarland wordt vaste mest in het najaar naar de vaarpercelen gebracht en op een hoop gelegd en in het vroege voorjaar of na de eerste snede verspreid. Dit biedt een arbeidstechnische voordeel en bovendien sluit het bemestingsmoment beter aan op het groeiseizoen. Drijfmest past hier niet goed in. Het lijkt verstandig om de berekening voor vaste mest op vaarland nog een keer kritisch te bekijken.
- Onder 'Maaien en afvoeren': de kosten voor maaien en afvoeren komen op hoofdlijnen overeen in beide kostenberekeningen. Mogelijk is de opbrengst (1.000 balen van 70 ha vaarland) ietwat overschat. Maar dit maakt voor de kosten van het bij elkaar slepen/vervoeren van balen niet veel uit. Wat wel speelt dat er de laatste jaren sprake is van een lagere opbrengst door ganzenschade.
- Onder 'Beweiden': werken met melkvee, vleesvee of schapen heeft invloed op beweiden/verweiden. Het is zinvol om nog een keer kritisch naar uitgangspunten en berekening te kijken.
- Onder 'Tegengaan verruiging': in de recente berekening komt deze post op vaarland hoger uit. In de recente berekening kwam het in de hand houden van pitrus naar voren als tijdrovende activiteit. Het lijkt goed om na te gaan of de berekening hierop moet worden aangepast.
- Onder 'Slootonderhoud': de kosten in de recente berekening komen hoger uit, mede vanwege hogere loonwerkkosten voor baggerspuiten en uitmaaieren slootbegroeiing.

Onder C. Maatregelen die direct ten goede komen aan het natuurbeheer:

- Onder 'Veecontrole': het valt op dat er geen verschil tussen rijland en vaarland gemaakt wordt. In de recente berekening is geprobeerd voor vaarland beeld te brengen wat de kosten zijn, rekening houdend met het combineren met andere maatregelen.
- Onder 'Maatregelen diergezondheid': een onderscheid tussen rijland en vaarland is niet aan de orde, op beide kunnen graasdieren parasieten oplopen. Behandeling van leverbot: er wordt in de berekening van melkvee uitgegaan van twee behandelingen per jaar. Dit is echter bij volwassen melkkoeien verboden. Bij jongvee is het wel toegestaan.

D. Opbrengsten weidevogelgrasland

- In de kostenberekening wordt gesteld dat het 'berekenen van de voederwaardeopbrengst (kVEM) niet realistisch' en 'natuurgras onverkoopbaar' is. De keuze om de gewasopbrengst vervolgens op waarde te zetten op basis van stro en graszaadhooi is voor een deel van het rijland aanvaardbaar, voor vaarland arbitrair. Dit zijn producten die in vergelijking met natuurgras goed in de bedrijfsvoering van een melkveehouderij zijn in te zetten. De waarde van natuurgras wordt daarmee overschat, zeker gecombineerd met de opbrengstschattingen. Het lijkt realistischer om de opbrengst van vaarland op nul te zetten in combinatie met het nastreven van een kwalitatief hoogwaardig graslandbeheer.